

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2025. 05. szám

ARANYI SÁNDOR és POPOVICS LŐRINC munkáival

ÁGH ISTVÁN versei

ÁCS MARGIT, RADICS VIKTÓRIA prózái

MARNO JÁNOS, MÓGER TÍMEA, TURCZI ISTVÁN versei

GÉCZI JÁNOS esszéje

BORSODI L. LÁSZLÓ, HEGEDŰS IMRE JÁNOS, PETŐ ZSOLT kritikái

KORTÁRS 2025 05

Ára: 1071 Ft
Előfizetőknek: 12 840 Ft/év
www.kortarsfolyoirat.hu

Színvonalas programokkal folytatódik az MVM Classic&Club koncertsorozat

Kiváló klasszikus és könnyűzenei koncertekkel várja idén is az igényes zenei programokra vágyó közönséget az MVM Classic&Club. Áprilisban az MVM Classic színpadán elsőrangú művészek különleges zenei viadalának lehetnek tanúi a klasszikus zene rajongói, júniusban pedig a filmzene szerelmeseit varázsolhatják el az MVM Club műsorában felcsendülő filmszlágerek, amit hagyományosan a különféle zenei világokból érkező előadók találkozása tesz még izgalmasabbá.

Az MVM által névadó szponzorként támogatott, 2024 óta töretlen sikernek bizonyuló MVM Classic&Club koncertsorozat különlegessége, hogy mind a klasszikus, mind a minőségi könnyűzene kedvelőit változatos produkciókkal örvendezteti meg. A sorozat egyik védjegye az előadói és műfaji sokszínűség, amelynek eredményeképpen egyedülálló és izgalmas zenei együttállások születnek.

Április 28-án a Pesti Vigadó Díszterme ad otthont a **Hegedű versus Zongora – Hangszerek viadala** című különleges produkciónak az **MVM Classic** színpadán.

A nem mindennapi koncerten **Balázs János** Kossuth- és Liszt-díjas zongoraművész, **Baráti Kristóf** Kossuth- és Liszt-díjas hegedűművész, **Farkas Gábor** Liszt-díjas zongoraművész, valamint **Pál István** „Szalonna” Liszt-díjas hegedűművész, érdemes művész és **Bandája** varázsolnak hamisítatlan zenei viadalt a színpadra. Az est ugyanakkor nem pusztán hangszerek virtuóz küzdelme értő művészek tolmácsolásában, hanem különböző műfajok és előadásmódok találkozása, „megméretetése” is egyben. Itt fény derül arra is, hogyan fér meg egymás mellett egy népdal és annak klasszikus feldolgozása, vagy egy virtuóz hegedűdarab és a zongorás változata.

Az est házigazdájaként a közönség által már jól ismert Bősze Ádám zenetörténész humorral fűszerezett, avatott kommentárjai segítik a zenei élmény befogadását.

Az **MVM Club** következő koncertje **Filmszlágerek à la Hot Jazz Band** címmel június 19-én a MOMkult szabadtéri színpadán ugyancsak izgalmas zenei találkozásokkal várja az igényes könnyűzenét szerető közönséget. A jazzrajongóknak a Kossuth-díjas zenekar neve önmagában is garantálja az emlékezetes koncertélményt, ami ezúttal filmzenei tema-

Kép forrása: MVM Zrt.

tikával, valamint Wolf Kati énekesnő és Pély Barna Máté Péter- és Artisjus-díjas énekes közreműködésével lesz még különlegesebb.

Az est házigazdája Seidl Dénes Junior Prima díjas trombitaművész, a Bartók Rádió szerkesztő-műsorvezetője lesz.

Az MVM Classic&Club ősszel is számos meglepetést tartogat a zenekedvelőknek.

További információ és jegyvásárlási lehetőségek: <https://mvmclassicclub.hu/>

TARTALOM

- 3** ÁGH ISTVÁN: Költő voltam!; A halhatatlanság próbája; Valami örökkévaló;
A lélek követése *(versek)*
- 8** ÁCS MARGIT: Kavics a cipőben – Remeték III. *(próza)*
- 23** MARNO JÁNOS: Hogyne; Gyászkomfort; Fogak tor-násza; Unalom és reszketés *(versek)*
- 26** TURCZI ISTVÁN: Rom; A hangos semmiben *(versek)*
- 28** RADICS VIKTÓRIA: Távolodás és közeledés – Kontemplációs napló *(próza)*
- 41** MÓGER TÍMEA: Méhen kívüli erjedtség; Őszintén; Vád *(versek)*
- 43** FARKAS ARNOLD LEVENTE: megmaradt, annak *(vers)*
- 45** NOVOTNY TIHAMÉR: Fényképzetek – Aranyi Sándor festőművész és Popovics Lőrinc
szobrászművész kiállítása *(képzőművészet)*
- 65** GÉCZI JÁNOS: Róma, újrahasznosítás – Munkanapló 3.
- 77** BORSODI L. LÁSZLÓ: Önmagával mérhető (Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis)
- 84** HEGEDŰS IMRE JÁNOS: Költő a magasban (Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis)
- 90** PETŐ ZSOLT: Üveggyöngyjáték (Karátson Gábor válogatott versei)

E számunkat ARANYI SÁNDOR festőművész és POPOVICS LŐRINC szobrászművész munkáival illusztráltuk.

A borítón: ARANYI SÁNDOR, Ezotér II., 2014, fényfestmény, 60x60 cm (részlet);

Csapda, 2024, fényfestmény, 60x40 cm (részlet).

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

A *kortarsfolyoirat.hu* oldal jobb szélén kattintson az „Előfizetés” box színes képére!

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, NEMZETI KULTURÁLIS ALAP, MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY, PETŐFI KULTURÁLIS ÜGYNÖKSÉG, MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA

Szerkesztőség:

Főszerkesztő: THIMÁR ATTILA (thimar.kortars@gmail.com)

Szerkesztőbizottság:

HLAVACSKA ANDRÁS (hlavacskaandras@gmail.com)

PÉCSI GYÖRGYI (pecsigy@freemail.hu)

STURM LÁSZLÓ (sturml67@gmail.com)

TÚRI JUDIT (turijudit.kortars@gmail.com)

Képzőművészeti rovat: NOVOTNY TIHAMÉR (prinotipa@gmail.com)

Tördelőszerkesztő: KOVÁCS NÓRA (babajaga1960@gmail.com)

Olvasószerkesztő: BORNEMISSZA ÁDÁM (bornemissza.adam@gmail.com)

Laptev: LÁSZLÓ ZSUZSI

Szerkesztőségi titkár:

MÁTÉ GABRIELLA (info.kortars@gmail.com);

1062 Budapest, Bajza u. 18.

Szerda: 11–14 óráig

Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.

Nyomdai munkák: Prime Rate Zrt. – www.primerate.hu

Előfizetési díj 1 évre 12.840.– Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 150 €. (Az áthúzódó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

A Kortárs Online aktuális tartalmából:

Z. Kovács Zoltán kritikája három magyar kortárs női szerző krimijeiről

Thimár Attila esszéje Tandori Nagy gombfocikönyvéről

Petri Flóra kritikája a Budaörsi Latinovits Színház *Cyrano* előadásáról

www.kortarsonline.hu

A *Kortárs* folyóirat archívuma itt érhető el:

www.kortarsfolyoirat.hu

A hazai kortárs képzőművészek legnagyobb online galériája:

Képgaléria – [kortarsfolyoirat.hu/képgaléria/](http://kortarsfolyoirat.hu/kepgaleria/)

„A *Kortárs folyóirat nyári, 3 (2024/6, 7–8), valamint a december (2024/12) számának megjelentetése*” szakmai programok megvalósítását 2024. évben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

ÁGH ISTVÁN

Költő voltam!

Első léptemmel kezdtem az utolsót,
mégis még messze volt, hogy elmúlok majd,
bűntelen menekültem a gonosztól,
s elkövettem közben a legnagyobb bajt,
mint úttörőnyakkendős ateista,
csalánosban hagytam a titkos oltárt,
a Názáretit én is föláldoztam
a másvilági semmit gyakorolván.

Míg a teremtés folytatódott bennem,
mint az egész világ egy zsebtükörben,
virult és pusztult, elmúlva sem szűnt meg,
csak visszatért a titkok sűrűjébe,
úgy akartam a halhatatlanságot,
hogy műveim sorában jöjjön létre,
ami a jelen jövőjét kiváltja,
létem párája lenne költeményem.

Elvégeztem a munkát, hogy megértsem
az aratást, kaszanyélre feszültem,
nyarakat töltöttem el egy tehénnel,
legelőkön tanultam a türelmet,
olyan volt az, mintha pusztában lennék,
magamba szálltam, s ábrándozásomra
fölcsendült a tedeum töredéke,
és elhalt, mint a harangok visszhangja.

Amit elhagytam, tovább hangzott bennem
szerelemmel és a nők szépségével,
mindegyikben egy Máriára leltem,
paradicsomra, s alkottam az édent,
költő voltam! úgy néztem a világot,
akár egy vers anyagát, s ahol jártam,
a környék, mint költői kép sugárzott
a mindenség delejes mosolyában.

A halhatatlanság próbája

Néha mégis mindennek ellenére
halhatatlannak képzelem magam,
bár az érzés egy pillanat tört része,
még szóba hozni is komolytalan,
rögtön a hitre irányít az elme,
s a dogma nem tűr magyarázatot,
mégis mintha az anyag lenne minden,
mert azzá leszek, amiből vagyok.

A Dantéval megjárt Paradicsomban
ábrándjaim visszfénye fogadott,
mostanában nem gondolok a pokolra,
elég nagy büntetés, ha meghalok,
egy mennyei társasház foglalkoztat,
és eluralja vén fantáziám,
öregen is tudatlan kelve útra
várom kinyílni titkos kapuját.

Miért titkos? s kinek az érdekében
szigorúan bizalmas az egész?
csak Bibliában rejlő rejtvényt fejthet,
aki keres, ha talál némi rést,
talán kiderül, vajon más tudattal
fogja-e föl, amit az ész nem ért,
de nincs a földiekkel kapcsolatban
a Názáreti Jézus jobbfelén.

Olyan élhető túlvilágra vágyom,
hol velem lakik, akit szeretek,
és boldog emlékeim sugarában
élvezhetem az örökéletet,
akkor mondhatom, sietek utánad,
s kávéházban találkoznék veled,
föladnám kabátod a ruhatárban,
és rögtön megkérném a kezedet.

Valami örökkévaló

Fátyolvirág sűrű hálóját
fújta a szél dédapám sírján,
számon tartotta a rokonság,
s meggyújtottuk érte a gyertyát,

mikor nevét is moha lepte,
s kiütközött földjén a parlag,
mit senki földjének neveztek,
megásták egy másik halottnak,

a csontjait összekeverték
másokéval, közös gödörben,
kié volt? ki volt? nem kérdezték
egymástól, akit elfeledtek,

ha eb üget a lábszárcsonttal,
rigó fürdik a koponyában,
lehet, hogy dédapámé volt az,
mint aki korábban feltámadt,

így végződik a földi pálya
általános méltatlanságban,
bár az utak kétfelé válnak
a jövőnek, s a másvilágnak,

az ember elődjéből készül,
s amit a sorsa megvalósít,
az örök rész a nemzetségből
egyetlen személlyé fonódik,

a tengerrel egyidős élet
álmodik a tudattalanban,
amit én ébren viszek véghez,
azt is kémia igazgatja,

az anyagot megértik, s biztos
nyelven alkotnak róla törvényt,
csak a lélek őrzi a titkot
kódolva most és mindörökké,

míg ősöm súgja ezt a verset,
s utódaim sejtjébe rejtve
folytatom, mint egy rövid vegyjel
jelenlétem a végtelenben.

A lélek követése

Valami bennem lévő állandóság
rejt előlem valósága titkát,
alany, amelynek csönd az állítmánya,
meg egy kötőszó Isten irányában,

aki az embert élővé lehelte,
s hozzá hasonló lénynek teremtette,
a rávetett fényesség sugarával
eljegyezte a halhatatlansággal,

de szelleme már az anyag terméke,
mint párlata az erjedő cefrének,
a forró üstben gőzzé változóan
lecsapódik egy más dimenzióban,

élet, aminek magja változatlan,
bár fejlődik, mégis csak ez az egy van,
neve, neme és születési éve
személyt jelez, bár mivoltát a lélek,

ám ha próbálnám szóval kifejezni,
emberi nyelven nem mondhatnék semmit,
és ki tudhatja, miféle jelrendszer
segítségével értené az ember,

az élő lélek, mikor teste meghal,
valószínű, hogy valami jelet hagy,
ahogy haldokló párom fölött álltam,
fényességet képzeltem sóhajában,

ami kiszökött ajka keskeny részén,
több volt nekem, mint az utolsó légzés,
bekövetkezett, ahogy meg van írva,
amit az Isten lehel, visszaszívta,

s ami maradt, minden materiális,
még az érzelmet, az éteri gyászt is
nehezíti a reális hasonlat,
attól kegyetlenül kibírhatatlan,

s a szerelmünkre mi a magyarázat,
lelkeink véletlen találkozása?
de arra nincsen már meggyőző válasz,
miért épp ő, kit egy életre választ,

valószínű, hogy szeme kedves fénye,
a fölcsillanó lélek tündöklése
lobbantotta föl testemben a vonzást,
és ő mámoros szívvel válaszolt rá,

költészetem őrlángja is a lélek,
nem észtől s képzelettől jön az ihlet,
én csak írom, mit halhatatlan részem
súgott, és biztatott a követésre,

s e mennyei útlevél átvarázsol
célom felé a halálos határon,
s visz a vándorok csillagporos útján,
hol megtalálom, már egy másik ország.

ÁCS MARGIT

Kavics a cipőben

Remeték III.

Nem jut eszébe a szó. Hogy a fenébe mondják? Van rá egy jópofa kifejezés. Valamit csinálnak a csinibabák, amikor kidüllesztik a feneküket és a mellüket. Oldalnézetben tényleg szexisek. A gerinc lendületes S-betű. De mi az a szó!? – Azóta emésztődik ezen, amióta véletlenül megpillantotta magát a teraszajtó üvegén tükröződve. Hát, szó sincs S betűről. Lapos fenék, előregörbedő hát és nyak, beejtett váll. Öregasszony. Persze, nagyon elfáradt az ágak nyiszitolásában; a bokrai belenőttek a kerítésbe, most még le tudta vágni őket, jövőre már csak fűrészszel boldogulna. De akármilyen fáradt, ezt az öregasszony-kinézetet nagyon rühelli. Óvatosan kinyújtóztatja sajgó hátát, hátrafesztí a vállát, megeme-li az állát. Legfontosabb, hogy a térdét kiegyenesítse. Ki hinné, hogy a rogyant térdtől származik ez az egész öreges testtartás. Az ember észre sem veszi, hogy milyen fontos a térdét mindig peckesen megfeszíteni. Roggyant térd, és rögtön behorpad a fenék és a mellkas.

Pucsít! Megvan, ez az, egy filmben mondta a reklámfotós a modellnek, hogy pucsítsál, cicám, jobban pucsítsál.

Éva megpróbál pucsítani. Nézi magát az üvegben. Jobb lett a látvány, de hát hol van ez egy igazi pucsítástól! Mindenesetre még van annyi hajlékonyság a hátgerincében, erő az izmaiban, hogy ki tudja magát húzni. Az igazi öregek már nem tudják. Az S betű soványka, de kétségkívül egy kis kanyarba rendeződnek a hátcsigolyái deréktájon. És vannak izmai. Sorvadnak, de vannak. Még nem probléma számára a járás, a leülés, felállás. Ez nyilván a kertnek és az erdei mászkálásnak köszönhető. Egész jól mozog. Egyelőre. Csak éppenséggel már nagyon is jól el tudja képzelni, amit pár éve még egyáltalán nem, hogy jön idő, amikor keserves lesz az ágytól a vécéig eljutnia. Megrázza a vállát, külön a csípőjét, picikét szökken jobbra-balra, elégedett. Jót röhögének a szomszéd-ban dolgozó fiatal munkások, ha látnák, hogy itt illegeti magát a tükörnek használt teraszajtó előtt... A berregő, csattogó hangokra neszelt fel, és azon nyomban működésbe lépett benne a megszokott, csúfondáros önkontroll. Tudja, hogy a fiúk nem láthatnak be a teraszára az új falakról, amelyeken épp dolgoznak, a telek végéről azonban igen. Odakapja a szemét, nincs-e ott valame-lyik a négy közül, ott, a bozótban szokták a dolgukat elvégezni. Hál' Isten, nin-csen senki.

Az egyik Csaba, a fiatalabb, elől-hátul pisze. Na, annak aztán nem kell puc-sítani, olyan hetykén görbül felfelé a feszes tompora, ahogy a vigyori arca kö-zepén a fitos orra is. Jó formájú, tömör kis emberke. A másik Csaba épp az el-lentéte: nyúlánk, lassú mozgású, mintha mindig mélnázna. Attila a főnök, elég jellegtelen figura, de valahogy látszik rajta, hogy dirigálásához szokott. Levente gyönyörű. Szőke hosszú haját a feje búbján kicsi kontyocskába csomózza. A másik hármat sötétbarnára égette a nap, de az ő világos bőrére mintha épp csak rásimította volna a gyengéd barackszint, amit a kifakult pelyhek, szőrszál-lak bársonyossá hamvasítanak. Kár, hogy ő a legiszakosabb négyük közül, Évát a frász kerülgeti, amikor olykor meglátja félőntudatlan állapotban billegni a te-

tőgerendákon. Egyszer egy magas létráról hasmánt le is csúszott. Úgy tett, mintha direkt így akart volna lejönni a létráról, mert észrevette, hogy Éva tanúja volt az esetnek, s vigyorogva legyintgetett az ijedt asszony felé, hogy ugyan már, nyugi, de napokig sántikált.

A neveik is mutatják, hogy Erdélyből jöttek át dolgozni. Egy borzalmasan öreg fehér Opelrel közlekednek, messziről, valahonnan a fővárosból érkeznek meg reggelenként, s minden este visszamennek. Előfordul, hogy napközben is eltűnnek, lejárnak a faluba a Hegyi kocsmába, meg a boltban vesznek valami harapnivalót. Rengeteg édességet. Olyankor átszólnak Évának, hogy legyen oly jó, figyeljen az elöl hagyott munkaeszközökre, mert a mozdítható szerszámokat, gépeiket mindig elzárják ugyan, de van, amit nem lehet. Folyton a tolvajoktól félnek, pedig itt, a hegyen nincsenek szarkák. Zsáktelepülés, nem lehet észrevétlenül feljutni ide, s elpárologni se könnyű. De hát azoknak, akik azzal a bizonyos ipari műemlék Opelrel furikáznak, egy elkallódott kalapács is nagy veszteség.

Évikének szólítják. Éva a szülői házban Vica, Vicuska volt, a férje Vicacicának becézte, ha éppen becézte, általában pedig Évust mondott. Semmiképpen sem érezte magát Évikének, pláne így, hogy már benne jár a korban. Évike, lelkem, kölcsönadná a slagot? A Marika néniéké kirepedt, alighogy megmozdítottuk. Évike, drága, szóltak, hogy el fogják zárni az utcában a vizet. Csak ezt a szelvényt, kábé ötig dolgoznak majd. Ha magának nem kell az a két vödör, szépen kérjük, adja át nekünk, betonozunk, kell a víz. Évike, nézze, ledöntötte a szél a szárítóállványt, kezdheti a mosást előlről. Jobb lenne, ha kikötné ilyen szélben.

Többnyire a nyurga Csaba reszortja volt, hogy kérjen tőle valamit, máskülönben is leállt trafikálni Évával a kerítésnél. Megkérdezte például, mi jót főz, jó az illata, és ha süteményt sütött a vendégeinek, oly esengve dicséri meg a szállongó süteményszagot, hogy Éva néhány szeletet kénytelen átvinni nekik kóstolóba. Biztosan szívesen vették volna, ha a főztjeiből is kapnak, de Éva semmi okot nem látott arra, hogy etesse őket. Pénztárcája se engedné, de a hozzávalók felcipelése a faluból még fukarabbá tette. A családjáért, a barátaiért természetesen vállalja a málhás számár szerepét, jó nézni, ahogy rávetik magukat az ételre itt, az erdei levegőn hirtelen támadt farkasétvággal, de idegen fiatalemberekért eszébe sincs gyötörni magát. Ráadásul az ízlésüket sem ismeri, bizonyára más konyhához szoktak, mint az itteni. Olykor tőlük is jött át ételszag, esténként. Éva az első alkalommal meg is lepődött, hiszen az öreg fehér Opel akkor már elment. A nyurga Csaba motoszkált egy kis tábortűznél, valamiért éjszakára is a hegyen maradt, s ez aztán állandósult. Szemlátomást berendezkedett az épülő ház egyik használható helyiségében.

Ház már korábban is állt a telken, csak aprócska volt, az építkezés voltaképpen hozzáépítést, bővítést jelentett, a víz- és elektromos vezetékek teljes cseréjét, új tetőt. Éva ismerte a tulajdonosokat: valaha évfolyamtársak voltak az egyetemen, csak más-más szakra jártak. Szomszédai már diákként is egy párt alkottak, de nem ez különítette el őket a többiektől, hanem hogy lényegében ők ketten jelentették a kari KISZ-szervezetet. Amolyan fontos elvtársak voltak, rezzenéstelenül komolyak, és majdnem megszakadtak a nagy-nagy barátságosságban. Főleg a nő, a Marika. Ritkán találkozik az ember olyan jéghideg szívélyeskedéssel, mint amit ő produkál azóta is. Éva elégedetten konstataulta, hogy a négy fiú Marika néninek nevezi, miközben ő bezzeg Évike lett. Egyik látogatójának (régi kollégája, kicsit mindig csapta Évának a szelet, per-

sze eredménytelenül) el is dicsekedett ezzel, amikor az megdicsérte, hogy jót tesz neki az erdőjárás és a kerti munka. Alaposan lehűtötte ágáló hiúságát a felvilágosítás, miszerint az erdélyiek a gazdát, a rangos ismerőst, a munkaadót néaninek-bácsinak szólítják, ez familiáris viszonyt és tiszteletet fejez ki. Ha Éva házán dolgoznának, őt hívnák néaninek. A kolléga sok évtizeddel korábban települt át Sepsiből Magyarországra, Éva ezt mindaddig nem is tudta róla.

A nyurga Csaba nem minden este főzőcskézett, de ha igen, utána akkor is eltűnt nyomtalanul, Éva feltételezte, hogy a faluba jár le, mindenesetre kora reggel már mindig ott rakodott a felvonulási területen, rendezgette az építkezés kellékeit, míg a társai megérkeztek a friss kenyérrel, tepertővel, kolbászszal, édes üdítők palackjaival, és reggelizéshez láttak. Évődő hangon üdvözölték Csabát, Éva csak ennyit érzékelt, azt, hogy mivel ugratják, a szavakat nem értette, de hát nem is figyelt oda.

Úgy kezdődött, hogy egyszer a két Csabát szalasztották le vásárolni, és a boltban összefutottak egy asszonnyal a hegyi telepről, látásból ismerték. Szóba elegyedtek, az asszony lebeszélte őket a disznósajtról, szerinte amit ebben a boltban kapni lehet, ízetlen, a parasztmájast ajánlotta helyette, és megkérdezte, hogy vállalnák-e – persze nem ingyen – az elmozdult tetőcserepek megigazítását a házán. A turcsi orrú Csabi elzárkózott a feladat elől, mondván, hogy nem ért hozzá, a nyurga Csaba viszont ráállt, hogy munka után átmegy, megnézi, miről van szó. Első ízben e célból maradt a hegyen, miután a társai nem voltak hajlandóak megvárni, míg végez a szemlézéssel.

A szomszédok úgy vették meg az aprócska házat, hogy a tulaj nem ürítette ki, a lehasznált, értéktelen bútorokat az átépítés megkezdésekor egymásra hányták egy viszonylag fedett zugban, hogy majd elvitetik lomtalanításkor. Csaba innen ráncigált elő egy matracot, egyebet is, egész takarosán elvackolódott már arra az első éjszakára is. Másnap meg is tisztálkodott, mielőtt az asszonykához indult, lévén, hogy vacsora várta, hiszen a cserepek a helyükre kerültek előző este a szemlézés során. Végére minek mászott volna fel még egyszer a tetőre, ha már úgylát fenn volt? Munkáról tehát immáron a továbbiakban nem volt szó. Szép, hosszú nyári esték következtek, Csaba szinte az üdülőttelep szolgáltatásait élvező vendégnek érezhette magát, amikor társai magára hagyták az épülő házban. Az asszonyhoz rövidesen nyaralni érkezett a nővére, így hát Csaba látogatásainak véget kellett vetni, de újabb meghívásokat kapott a telep házaiból apró hibák kijavítására. Bámulatos, hogy mennyi apró hiba adódik magányos nők házában! Meg kellett gyűrűzni egy zsanéért, mert lesüllyedt az ajtó Magdikánál, aki innen a hegyről járt el dolgozni egy szociális otthonba a kis Suzukijával. Piroskánál le kellett verni a meglazult vakolatot, mielőtt valakinek betöri a fejét. Tanárnő, kiskamasz fiaival tölti a nyarat a családi nyaralójukban, de a lurkókat épp beadta egy lovas táborba, ott is alszanak, tehát ez tökéletesen megfelelő időszak a vakolat leverésére, esetleg az újravakolásra is. Cecília frissen vált el, a vikendházat megkapta a vagyonmegosztás során, de nem tudja működtetni, mert korábban mindent a volt férj intézett. Csabára várt a pince berozsdásodott lakatjának kinyitása, és hogy megmutassa a gyámoltalan kis hölgynek, hol nyissa meg a csapot a bojleren, hogy folyjon belőle a meleg víz. Gyorssegély kellett Tamarának is, pedig az ő férje csak pár napra utazott el valami konferenciára, de a fatárló megdőlt tetőzetét muszáj volt azonnal megtámasztani egy jókora gerendával. Csaba hol kapott vacsorát, hol nem, de panaszra nem volt oka.

Csaba a betonkeverő gép mellett mélázott a kialvatlanság állandósult állapotában, és meglátta, hogy Éva a hosszú szárú ágvágó ollójával a barackfa körül téblábol, gebeszkedik a magasabb ágak felé.

– Jaj, Évike, nem ez az ideje a metszésnek – szólt át szinte önkéntelenül, és odalépetett a kerítéshez.

Éva rátámaszkodott a teleszkópos ágvágóra, és magyarázkodásba fogott, hogy a monília ágakat vágja le, ne fertőzzék tovább a fát, a neten olvasta, hogy azokat el kell távolítani minél előbb, és elégetni. A meggyfát, amott, már megnyirbálta, sajnos, az is monília, itt az erőszélen ezek a kultúrnövények mind megbetegszenek, nem bírják ki azt a sok nedvességet, gombafertőzést, tetvesedést, amit az erdei fák igen. A permetezés semmit sem ér itt. Meg hát ő nem is ért ezekhez a dolgokhoz, városban élt sokáig, még muskátlit sem nevelt az erkélyén. A meggyfát is rossz helyre ültette annak idején, kevés napot kap, hiába is küszködik vele, azt a pár szemet, ami megéri, eltüntetik a madarak. A félig érett barackot a madarak mellett a darazsak is megkóstolják, emiatt már a fán rohadni kezd az a csöppnyi termés, amit a monília meghagy.

Csaba, aki végeleáthatatlan gyümölcsösöket látott élete során, mulatságosnak találja, hogy egy komoly, felnőtt ember őszintén bankódjon egyetlen ványadt fácskája mostoha sorsán, számon tartsa azt a nyolc-tíz szem barackot, mert nem volt több, ami ezen a fán sárgállott, látta egy-két héttel ezelőtt. Azért részvevő pofát vág, bólogat, kár, hogy a télvégi időszakban már nem lesznek itt – mondja –, ő szívesen megmetszené Évikének ezt a két-három fát, talán meg lehetne menteni őket.

– Hazamennek télire? – kérdezi Éva rutinból, mert egyrészt természetesenek veszi, hogy hazamennek, másrészt meg nem is érdekli, hol lesznek ezek négyen.

– Nemigen hiszem – dünnyögi a nyurga legény kelletlenül. Éva meglepődik, most már feltámadt benne az érdeklődés a fiúk további sorsa iránt, de Attila éles füttyentéssel rendeli vissza a betonkeverőhöz Csabát, így sebtében odaveti még Évának, hogy majd egyszer folytatják ezt a beszélgetést. Erre Éva megvonja a vállát, és azt feleli: – Akár ma este is átjöhet, ha kedve van.

Délután szemerkélni kezdett az eső, Éva tető alá szorult, a fiúk is kénytelenek voltak felfüggeszteni a munkát, a fehér Opel kisebb horkantásokat hallatva korábban elpöfögött, mint szokott. Talált munkát Éva a házban is, egy nagyanyjától örökölt, a köznyelvben hokedlinek nevezett ülőalkalmatosság letisztogatásához és újramázolásához fogott hozzá a teraszon, hogy ne a lakóteret bűdösítse be az oldószerrel és az alapozó festékekkel. A napernyő elegendő védelmet adott a teraszon, ha csak esett, és nem zuhogott az eső. A kövezetre nagy fóliát terített, ő maga meg a mázolásához rendszeresített öltözetébe bújt bele. Ez egy, az idősebb lánya lomtalanításra ítélt holmijai közül kimentett sportmelegítő volt. A lánya diákkorában kosarazott, a ruhadarab hetente többször fordult meg a mosógépben, az anyaga lötyyedtt lett, de amúgy is lógott volna Éváról, mert ő egy fejfelé kisebb a daliásra cseperedett csemetéjénél. A férje mindig megölelgette, ha meglátta ebben a szerelésben, Vicacica, pont úgy nézel ki, mint az árvagyerek egy Dickens-regényben. Nem tudni, mihez hasonlítaná Évát az újabb fejleményekkel szembesülve, mert a melegítőn az utóbbi évek valamennyi mázolási tevékenysége ékes nyomokat hagyott. Márpedig Éva imádott pacsmagolni, lefestett mindent, amit lehetett, s hiába vigyázott, hogy ne kenjen össze semmit a kiszemelt tárgyon kívül, erre a melegítőre mindig jutott elcsöppent festék.

Éppen végzett a hokedli alapozásával, a vacsorájához kenegette a kenyérszeletet, amikor Csaba csoszogással jelezte a teraszon, hogy megérkezett. Évát megcsapta a tömény dezodorillat. A legény éktelen sokat fúj magára, akkora illatfelhőben lépett be a házba, hóna alatt egy üveg borral, hogy egy érzékenyebb orrú kutya világgá futott volna tőle. – Szent Isten, ez légyottra jött! – szörnyedt el Éva, megszeppenve, de ugyanakkor élvezte is a helyzet humorát, pláne, mert észlelte Csaba arcán a meghökkenést a festékfoltos melegítője láttán. Csaba is azonnal értelmezte az elé táruló látványt: egy asszony, aki ilyen öltözetben fogadja a látogatóját, nem összebújásra készül. Pedig Csaba már ki is gondolta, hogyan fog az asszony szívébe férkőzni, aki bizonyára majd tipródik egy kicsit a kettejük közti korkülönbség miatt. Azt fogja mondani neki, hogy vannak itt a telepen egészen fiatal asszonykák is, de Évike, akárhány éves, mindahányat lepipálja, mert messziről látszik rajta, hogy igazi, jó vétetésű nőstény, már megbocsásson, ezt nem lehet másképpen mondani. Volt már alkalma elsütni ezt a furcsa bókot, mindig bevált, de talán szükség se lett volna rá, mert az éltesebb fehérnépek csak teszik magukat, hogy gondot okoz nekik a koruk, valójában nagyon is nagy az étvágyuk, erre utólag mindig rá kellett jönnie. Némelyik szinte ijesztő. De lám, ez az asszony a foltos, szakadt göncben tényleg beszélgetni hívta át, és most hülyén veszi ki magát, hogy ő meg kiöltözött, és hozta a bizonyos alkalommal kötelező bort is.

Közelről, lámpafényben hirtelen észlelte, hogy az asszony idősebb, mint ő gondolta, pláne sokkal idősebb annál, amilyenek legelőször meglátva saccolták. Akkor egy törékeny termetű, fűnyírót tologató, fürdőruhás leányzót véltek látni, a másik Csaba füttyentett is, ahogy a csinosabb nőszemélyek után szokott, aztán persze hamar kiderült, hogy a szomszédasszony idősebb náluk, csak a termete és a kétrészes fürdőruha tévesztette meg őket. Bikinit később nem láttak rajta, nyilván a füttyentés adta értésére, hogy tartózkodnia kell a meztelenkedéstől. Ahogy most közelről az arcába nézett, Csaba fejében megfordult, hogy ez az asszony nagyon nem Évike. Éva néaninek illett volna szólítaniuk, legfeljebb Éva asszonynak. Amikor belépett a házba, még Csókolom, Évikét mondott, megszokásból, de aztán kerülni kezdte a megszólítást. Zavarban volt.

Kicsit huzakodtak azon, hogy a Csaba által hozott bort nyissák-e ki, vagy Éva készletéből iganak. Csaba elég könnyen ráállt, hogy lemondjon a gavallériáról, végtére is Éva hívta meg, ő a vendéglátó. Mindketten megkönnyebbültek: Csaba azért, mert felmérve a helyzetet, egy beszélgetésért nem szívesen áldozta volna fel a nagyobb megtérülés reményével hozott borát, Éva azért, mert nyomasztotta volna, ha a csalódás tetejébe még kára is származik a fiúnak az estéből.

A hokedliről kezdtek beszélgetni, amely a teraszon száradt bűzölögve, ám bár a Csabából áradó dezodorillat minden egyéb szagot elnyomott a környéken. Ilyen bútoruk nekik is volt, tulajdonképpen ilyen konyhai zsámoly mellett töltötte a kisgyermekkorát – derült fel Csaba az emléktől. – A bátyjával sokat rajzoltak, főleg a bátyja szeretett rajzolni, neki aztán ez is lett a szakmája, Csaba csak egész kicsi korában ült meg naphosszat a fenekén egy pontosan efféle kisszék mellett egy még kisebb zsámolyon, és buzgón rajzolgatta a háziállataikat, volt bőven minden, tyúk, kecske, malacka, Boris, a tehén, de lerajzolta a zsindeletetős templomukat is, ahhoz most özönlenek a turistabuszok. Éva vidáman bólogatott, s ő is előhozakodott teljesen párhuzamos emlékeivel. Ráadásul éppen ez az előttük álló, frissen mázolt hokedli volt az, amelyre az ebédet, vacsorát adta elé a nagyanyja, amikor hozzá került megőrzésre szüniidő-

ben vagy betegen. Erre terített neki, mert a székről nem érte fel az asztalt. Kistermetű volt akkor is, az is maradt. – Kicsi a bors, de erős – mosolygott Csaba, és elismerően nyilatkozott Éva kertbeli fizikai teljesítményéről. Nincs is rendjén, hogy ennyit kell fáradnia, az a baj, hogy nem kap segítséget a családjától. Víkendezni jönnek ide – mondta szemrehányó hangsúllyal –, nemegyszer megfigyelte, na nem mintha leselkedett volna rájuk, nehogy ezt higgye Éva asszony – először szólította így, és ettől kissé felszabadultabban kezdett beszélni –, de hát minden átlátszik a szomszédba ezeken a drótkerítéseken. Szép család, látszik, hogy összetartanak, annak is örvendeni lehet, hogy ide járnak napozni, levegőzni, de még a székeket sem hordják be a kertből, amikor elmennek. – Lefogadom, hogy diplomások – zárta le fejtegetését némi étellel a túl illatos vendég.

Csakugyan olyan szakmájuk van, amihez diploma kell, a nagyobbik lánya gyógytornász, a kisebbik gyógyszerész, s mindkét veje informatikus – számol be Éva lelkiismeretesen családtagjai végzettségéről, de közben azon jár az esze, hogy ennek a Csabának bögyében vannak a diplomások, ahogy időtlen idő óta a magyar nép egyszerű fiai rühellik a „nadrágos embert”. Meglehet, van rá okuk, de az is lehet, hogy pusztán elemi kisebbségi érzésből fakad az egész. Frusztráltságból. Évát fiatalok óta nyugtalanítja ez a nemzeti sajátosság.

Semmivel nem tudta volna jobban elcsüggeszteni Csabát, mint az informatikus vők említésével. Az meg se kottyant volna Csabának, ha Éva vejei agysebészek vagy diplomaták. A gyógytornász és a patikus foglalkozások léte sem rendítette meg. De informatikusnak lenni Csaba számára azt jelentette, hogy birtokolni a világot. Ismerni a nyelvet, amelyen ez az új mindenség beszél. Tegező viszonyban lenni a jövővel. – Miért szomorodott el ennyire? – Éva jobbnak látta, ha egyenesen megkérdezi Csabát, mert nem tehetett úgy, mint ha nem vette volna észre a fiú levertségét.

Csaba elhelyezkedett egy párnás kerti székben, megnyitotta Éva borát, töltött, és bosszankodott, hogy nem figyelt eléggé, kiszolgáltatta magát a búbánatos pofájával. Latolgatta, hogy a kínos kérdést elengedje-e a füle mellett, és valami másról kezdjen el beszélni, de aztán mégis az igazat mondta. Hogy ő nem is hallott a számítógépekről, a digitalizációról, az internetről, amikor pályát kellett választania. Cukrásztanuló lett, van is szakképesítése, de egy percet sem dolgozott cukrászként. Otthon ő is sütött, olyan tésztákat is, mint amelyeket Éva szokott, de például tortát akkor készített utoljára, amikor vizsgázott belőle. Krémek helyett maltert hadarít, ez jobban illik hozzá. De barátkozott ő más munkával is. Skandináviában élt évekig, egy öregotthonban volt gondozó, nagyon jól fizettek, azt hitte, összegyűjt annyi pénzt, hogy otthon kezdjen vele valami vállalkozást. Akár cukrászdát is nyithatott volna, vagy pékséget, miért ne, de nem jött össze annyi, mert ott nagyon drága az élet, s élni azért kellett. A pénz csak arra volt elég, hogy amikor kénytelen-kelletlen hazatért, volt miből fenntartania magát és fizetni az orvosokat meg a gyógyszereket. Jól jött, hogy gyakorlatot szerzett öregápolásban, mert az anyjához kellett visszajönnie. Másfél év. Napi huszonnégy órás felügyeletre szorult a boldogtalan. És nem olyanok voltak a körülmények, mint a svéd öregotthonban. Ő ott már megtanulta használni a számítógépet, minden elektromos szerkentyűt, amivel dolga akadt, persze csak használni tudta, épphogy, a legegyszerűbb szinten, de ha tovább maradhatott volna, akkor elment volna képzésre, informatikusnak, programozónak. Lett volna, aki segítsen neki a tanulásban, mert cim-

borája lett a... na, hogy is mondják itt... a rendszergazda, szóval aki a hálózatot javította, ha kellett. Szerb ember, de egész jól beszélt magyarul is, mert Szabadkáról jött el. Azzal a szakmával Csaba király lehetne otthon, a cukrászda vagy a pékség csak elérhetőbb, igazából csak ezért emlegeti ezeket, ha az elképzeléseiről kérdezik. Végül aztán egyikből sem lett semmi, s most nyelheti a mészpört itt, idegenben.

– Svédországban nem volt idegenben? – vetette közbe Éva. Csaba eltöprengett. Kis idő múltán bizonytalankodva, de válaszolt: ott nem volt kérdés, hogy idegenben van, ideiglenes az egész helyzet, nem teljesen az ő élete, ami történik. Itt, Magyarországon minden zavaros. Itt ő idegen is, meg nem is. Emiatt jobban érzi az idegenséget, mert... Nehéz megmondani, de így van. Egyszerűen csak itt zavarja az idegenség, ott nem zavarta. Vendégmunkás. Így nevezték. Itt a munkája, amely ráadásul még nehezebb is, és rosszabbul fizetett, mint a svédországi volt, már nem amolyan vendégszereplés, amihez neki tulajdonképpen nincs is sok köze. Svédországban fel se vette, hogy pelenkát kell cserélnie a szklerotikus ápolójai alatt. Most meg ez a szakadt segédmunkás ő maga, nincs mese. Nincs a gondolataiban egy másik, igazi élete, amibe majd visszatér, ahogy Svédországban mindvégig hitte. Itt ez a mészporos robot, ez a valóságos élet. És ki tudja, jut-e neki külön élet ennél.

Évának is szüksége volt egy kis töprengésre, mielőtt megszólalt. Reflexszerűen kereste a vigasztalásra alkalmas szempontokat, de villámgyorsan belátta, hogy egy embernek, aki olyan mértékig elégedetlen az életével és önmagával, mint ez a különben épkézláb legény, sértő lenne, lebecsülő lenne minden jóindulatú, de gyermeteg vigasztalás. Mit mondjon neki? Semmi baj! Semmi baj! – mint az amerikai filmekben mondják a kiirtott családja fölött zokogó anyának, élete szerelmét elvesztő menyasszonynak, a katonának lába amputálása után. Semmi baj! Éva kimegy a világból ettől a bornírt szokástól mozinézőként is. Lemondott Csaba vigasztalásáról, ezért inkább feltette azt a kérdést, amely őszintén kikíváncozott belőle: – Miért marad meg ebben az alkalmissal összeverődött brigádban? Biztosan találna másféle munkát. Akár otthon is. Mire jó ez a vándorélet, ha nincs benne öröme?

– Hát az a feneség, hogy öröm azért van benne – vigyorodott el a fiú, kicsit még keserűen, de a végén pajzán csillogással a szemében. Éva erre már végképpen nem tudott reagálni. Csaba folytatta: a bátyja azt hajtogatja, hogy ő nem hajlandó felnőni, megállapodni. Ez nem igaz, nagyon is szeretett volna már megállapodni, hiszen meg is nősült abban a másfél évben, amíg az anyja mellett volt. Éva döbbenetesen kérdezte: – Magának, Csaba, van felesége? – Csaba megint hallgatott egy sort, majd elkomorodva közölte: – A Zsejke. Miatta nem akarok hazamenni. Még nem váltunk el, mindenki úgy tudja, a nejem. Mióta eljöttem, összefekszik a fél faluval, sótt, a fél megyével. Ilyen. Menjek haza felszarvazott férjnek? Hogy mindenki így nézzen rám? A régi cimboráim, akik azóta Zsejke ágyasai voltak? Éva asszony, maga elképzelni se tudja, hogy nálunk mennyire megvetnek egy nyivász, tipe-tupa férfiembert. – De hát maga messze járt, mit tehet maga arról, hogy Zsejke megcsalta? Váljon el tőle, és kész – így Éva. – Nem olyan egyszerű ez – mondta Csaba –, mert Zsejke annak idején odaköltözött hozzájuk, és ott is maradt a házukban a haláleset után. Ki kellene onnan ebrudalnia, mielőtt hazamenne. Bajos. Külföldről intézni a válást, az is bajos.

Éva a fiatalemberre függesztette a szemét. – Hát akkor mi az elképzelése, mit fog csinálni? Országról országra vándorol, hogy ne kelljen hazamenni.

ni? Én azt hiszem, hogy maga, Csaba, többre született, mint hogy segédmunkás legyen építkezéseken. Vagy ha nem is választ más munkát, végtére is szép dolog házakat, lakásokat építeni, akkor is valahogy jobb minőségű életet kéne élnie.

– Miért? Miért gondolja ezt rólam Éva asszony? Rossz tanuló voltam mindig, semmi extra. A bátyám, az csillogott-villogott az iskolában, meg mindenütt, ahol csak jelen volt. Elszórakoztatja a társaságot ma is, akár valami repi rendezvényre hívják, akár egy focimeccs után betérül a kocsmába a helyi szurkolók élgárdájával. – Éva közbekérdezett, hogy mi a bátyja foglalkozása, emlékezve arra, hogy Csaba korábban a rajzolás emlegette szakmájaként. Csaba bátyja reklámgrafikus lett, de jó ideje reklámfilmeket is rendez, és egész marketingakciókat bízna rá nagyvállalatok, áruházak, néha még politikai pártok kampányába is bedolgozik. Sikeres embernek számít, Csaba büszke rá. Csak nem szeret vele találkozni. Éva megjegyzi, hogy bizonyára azért, mert fölényeskedik vele, a reklámszakmában dolgozó emberek általában nagyképűek, ezt tanulják a tréningjeiken, de Csaba nemet int. – Tudja, Éva, a bátyám nagyon rosszkedvű ember. Hiába sikeres, állandóan sérelmei vannak, azokon puffog. Például mert valami munkát másra bízta. Akkor napokig azt hallgathatom, hogy az az illető egy alamuszi féreg, egy másik meg bamba bivaly. Vagy ha valamelyik kollégája kritizálja a reklámfilmjét, akkor arról húzza le a keresztvizet. Rajta kívül mindenki megrekedt egy őskori szakmai szinten, agyatlanok, tehetségtelenek, de a megrendelőknek ez kell. A megrendelőket még jobban utálja, mint a kollégáit. – Csaba senkinek sem beszélt korábban a bátyja sötét oldaláról, most magával ragadták az előtörő emlékek, és mintha médium volna, úgy kezdte megidézni bátyja kirohanásait:

– Szarrágó tetvek, már bocsánat, Éva asszony, a csúnya szóért, de ez a legszelídebb, amit a bátyám rájuk mond. Nem fizetik meg a színvonalat, mert hát gőzük sincs az igazi színvonalról, mitől is lenne egy sárba ragadt országban, ugye. Nemcsak az országot szapulja, szerinte az egész világ amerikástól, mindenestül a giccset, a gagyit értékeli, csakis arra vevő, az ő élete fölösleges volt, le kéne húznia magát egész életművével együtt a vécében. Látja, ezért nem szeretek vele találkozni. Mert a bátyám csak társaságban jó fej, otthon ez ömlik belőle. Az én életem tényleg nem valami fényes, mégis... Ugye, érti?

– Sok dologban igazat kell adnom a bátyjának – jegyezte meg Éva –, de tényleg szokatlan és teljesen ésszerűtlen, hogy egy sikeres ember ennyire negatív beállítottságú legyen. A világ olyan, amilyen, meglehet, több benne a rossz, mint a jó, de amit befogadok, megélek belőle, azt én választom meg, s nem lehetek annyira ellensége magamnak, hogy csakis a rosszal töltekezzem. Egyetértek magával. Mégis, mit gondol, mi a baja a bátyjának? Attól tartok, maga, Csaba, a diplomát okolja. Vagy nem?

– Hát hiszen akkor kezdődött. Gyermekkorunkban nem volt ilyen gyűlölködő. Örült a kis sikereinek. Talán jobban is örült, mint illett volna. Túl nagyra volt magával, pedig anyánk szerénységre tanított minket. Felénk a fennforoghatnékot nagyon megszólják. De az anyánk mégis jobban szerette a bátyámat, mint engem. Meg is értem. Nem csoda.

– Várjon, várjon. Egyáltalán nem biztos, hogy így volt. Fiútestvérek között gyakori, hogy az egyik azt gondolja a másikról, hogy azt jobban szeretik. Pláne, hogy az anyjuk jobban szereti a másikat. Hátha csak arról volt szó, hogy az édesanyja magát, Csaba, életrevalóbbnak látta, mint az idősebb fiát, tehát

az élehetlent pátyolgatta inkább. Ez tipikus az anyáknál, tulajdonképpen én is így voltam ezzel.

Csaba rázza a fejét. Ő azt gyanítja, hogy a bátyja másik apától született, akit az anyja szerelemmel szeretett még hajadonként. Az ő apjához pedig csak szükségéből ment férjhez, elég gyakori ez megesett leányoknál. Sok évvel ezelőtt kutakodott a családi iratok között, és a házasságlevél meg a bátyja anyakönyvi kivonata dátuma között jócskán híja volt a kilenc hónapnak. Nem is illettek össze. Marakodtak egy életen át. Az anyja kivirágzott az özvegységben. Csaba termetre az apjára ütött, az anyja valószínűleg emiatt idegenkedett tőle is. Ellátta rendesen, türelmetlen sem volt hozzá, csak mintha nem maga szülte gyermeke lett volna, csak neveltje. Az apját egyébként ő sem állhatta, magának való ember volt, akiből időnként esztelen indulatok robbantak ki, ez okozta a halálát is, megütötte a guta. Hála az Égnek, Csaba a természetét nem tőle örökölte.

Éva nem tudott beletörődni, hogy Csaba nemcsak felszarvazott férj, mélyen lenézett öcs, hanem még nem elfogadó anya fia is legyen, tovább erősködött, hogy szerinte téved az anyja szeretetének kérdésében. És akkor Csaba hátradőlt a párnás kerti székekben, megemelte fejét, szembenézett Évával, és igen csendes hangon elmesélte, hogy abban a másfél évben, ami alatt az anyját ápolta a nap huszonnégy órájában, gyakran kellett kiemelni az ágyából, mert nem volt képes pelenkába végezni még a kisdolgát sem, ez valahogy mániája lett. És sétáltatni is kellett, meg lemosdatni, meg átöltöztetni. Nem volt súlyos test, mégis könnyebb lett volna felültetni és felállítani a fekvő helyzetéből, ha az anyja átfogta volna az ő nyakát. Svédországban az öregek így tettek, ha már nem tudtak önállóan felkelni. De az édesanyja nem volt hajlandó bekapaszkodni. Ha megfogta a csuklóját, és a karját felfektette a vállára, vagy hátratette a nyaka mögé, az anyja azonnal visszahúzta. – Csaba önkéntelenül mutatta is: felemelt karján rántott egye, és maga mellé ejtette, ahogy az anyja erőtlen karja hullhatott le a magasból. – Ki tudta emelni az ágyból így is, de az anyjának is kényelmesebb lett volna, ha átkarolja az ő nyakát, vagy legalább megkapaszkodik a vállában. Kisebb fájdalmat okozott volna neki a mozgatás.

– És a másik fia nyakát átfogta? – Éva száján akaratlanul csúszott ki a kérdés, meg is bánta, de Csaba nem érzékenykedett, készségesen válaszolt. A bátyja nagyon ritkán látogatta meg őket, hozott ezt-azt, de nem vett át semmit a tennivalókból. Talán ha egyszer fordult elő, hogy ő emelte ki az ágyból az anyjukat, és érdekes, erre nem is gondolt azelőtt, jó, hogy most Éva megkérdezte, az ő nyakát sem karolta át a mama.

Csaba nagy kortyokban lehajtotta poharából a bort, és gyorsan utána töltött. Éva békén hagyta, hallgattak.

– Nagyon büszke asszony lehetett. Ugye, a pelenkába sem akart belepisilni. Biztosan sértette, hogy tenni-venni kell, mint egy tárgyat, ez ellen lázadt fel, szegény – próbálkozott Éva túllendíteni Csabát a megrendülésen, amit az új felismerés okozott neki. Csaba azonban komor maradt.

– Őt se szerette... Legalábbis úgy nem, ahogy egy... Talán senkit. Tudtam, hogy kemény asszony, de azt, hogy... Mondja, Éva, maga anya, lehet ez?

Éva visszariadt attól, hogy egyenesen megmondja: igen, lehetséges, hogy fásult, magára zárult lélekkel szülessen egy ember. Lehetséges, hogy egy asszonyban csökevényes legyen az anyai ösztön, hiszen valamennyi ösztönünk képes meggyöngyülni, s van, hogy ez rejtve marad önmagunk előtt is egy életen át. Aztán mégis beszélni kezdett. Egyik kolléganője megvallotta neki, hogy

csak a harmadik gyermeke születésekor érzett először lángoló örömet, rajongást és gondoskodásra való elemi indítást, az első két gyerekénél ő még nem lett anya. Ez a harmadik gyermek fiúcska volt, a két előbb szült lány közül az egyikén súlyos mentális betegség, valószínűleg skizofrénia tört ki még serdülő korában, a másiknak nyolc gyereke született, még intézeti gyerekeket is magához fogadott, mintapéldánya lett az ősanyának. Hogy a fiúval mi történt? – Évát meglepte Csaba közbevetett kérdése. – Remélhetőleg kiegyensúlyozott, normális emberként él. Mint amilyennek az ember magát is gondolná. Tudja, Csaba, ha valaki magára néz, egy egészséges, jóképű, magabiztos férfiembert lát, nem is sejtí, milyen zűrös élete van magának.

– Zűr? Nincs zűrös életem, miért mondja ezt? – tiltakozik Csaba, de legalább kibillent a megrendült lelkiállapotából. – Zűr az, ha bűnözésbe keveredik az ember, vagy kábszeres lesz, velem nincs semmi ilyen, egész jól elvagyok. Ezek a korábbi... szóval a Zsejke meg az anyám... Nem foglalkoztatnak. Mondok valamit. A múltkor egy pirinyó kavics került a bakancsomba. Egész nap úgy dolgoztam, hogy benne volt. Levehettem volna, de lusta voltam újrafűzni, annyira azért nem zavart. Hát én így vagyok ezekkel a dolgokkal.

– Tulajdonképpen én is így vagyok, jól mondja, Csaba. Tőlem azt szokták kérdezni, hogy nem félek-e itt a hegyen egyedül a házamban. Meg hát sajnálnak is, hogy magamban élek. Pedig nekem nem okoz problémát az egyedül-lét. Én is egész jól elvagyok. Ilyenkor nyáron különösen. A tél kicsit nehezebb, korán sötét van, előfordul, hogy a telepen senki sincs rajtam kívül, mert ezek víkendházak, alig néhányan vagyunk állandó lakosok. – Csakugyan, mi a bánatért költözött erre a nehezen megközelíthető helyre? – tudakolta a fiú. – Mi van a férjével? – Meghalt – felelt közönyös hangon Éva. Ugyanezen a hangon folytatta: – Elég régen, tíz évvel ezelőtt történt, elvitte az első szívinfarktus. – Ó, részvétem, Éva asszony, bocsássa meg, hogy megkérdeztem – motyogta a legény, noha furcsállta, hogy az asszony érzelem nélkül beszél a férje haláláról, az özvegyek ilyenkor illendően szipogni szoktak, de legalább sóhajtanak egy nagyot. – Jó házasság volt – közölte Éva, mintha belelátna Csaba fejébe. – Szerettük egymást. Még a lányaink születése után is szerelme-sek voltunk egymásba. Pedig nehéz ember volt, állandó stresszben élt, az nyírta ki a szívét. Tudja, milyen, ha valaki szerencsejáték-függő? Semmivel sem jobb, mintha drogos volna. Rettenetesen eladósodott, s a lakásunkra terhelte a jelzálogot. Megtehetette, az ő nevéen volt, annyira naiv voltam, hogy nem törődtem ilyen részletkérdésekkel, amikor a közös pénzünkből megvet-tük azt a lakást. Képzeld, Csaba, pénzügyes vagyok, egy vállalat gazdasági osztályát vezettem, és mégis ilyen hülye hibát követtem el. Amikor meghalt, végrehajtották jöttek, és lefoglalták a lakásomat. Na látja, az nehéz időszak volt. Akkor jó nagy kavics került a cipőmbe, alig fért el mellette a lábam. Mert a baj mindig csöstül jön: a vállalatunk fuzionált, néhány osztályt felszámoltak, a miénket is. Megengedték, hogy korengedményes nyugdíjba menjek. Se lakásom, se állásom, a nyugdíjjal nem sokra mehettem. A fivérem húzott ki a slamasztikából. Mi ketten ugyanis örököltünk korábban egy kis lakást a nagynénénktől, kiadtuk, osztoztunk a bérleti díjon. Nekem tehát volt egy fél lakásom, ahová akár be is költözhettem volna, és fizettem volna a bért a másik feléért a fivéremnek, de ő felajánlotta, hogy megveszi a tulajdonrészemet, és az az összeg elég lesz egy vidéki ingatlanra, mindketten jobban járunk így. A felnőtt fiának szánta azt a kis lakást, neki ezért érte meg fél lakást venni egész helyett. Az egykori beosztottjaim közül néhányan ráálltak, hogy egy kis

könyvelő céget alapítsunk, így hát nem voltam a városhoz láncolva, jöhettek vidékre. Persze, eleinte nem volt egyszerű innen a hegyről ellátni a munkámat. Nem volt még mobiltelefon, egyetlen telefonfülke állt csak a turistaház parkolójában, cikáztam a telep és a város között, mint egy mérgezett egér. Autóm sem volt akkor még, hóban-szélben-kánikulában öt kilométer gyalog a buszig, este meg vissza, gondolhatja. Néhány éve azonban lett térerő itt is, most meg már itt van, ni, az internetkábel, bent a házamban. Minden oké. Hát nem? Egészen aprócska lett a kavics a cipőmben. Annyi csak, hogy amikor elkap egy vírus, nagyon nem bánnám, ha lenne valaki, aki odahozza az ágyamhoz a gyógyszert, egy bögre teát, egy könnyű ebédet, de hát nincs ilyen ember, nekem, legalábbis, nem jutott.

Csak Éva érezte magát kicsit kényelmetlenül a saját kitérülésétől, Csaba számára többé-kevésbé megszokott volt a helyzet. Számos házasság történetét hallgatta már végig kalandozásai során, Évánál sokkal cifrábbakat. Éva érzékelte is, hogy a legényt nem túlságosan bilincselte le elbeszélésével; miért is fogná fel, hogy mit jelentett egy asszonynak egyszerre mindenét elveszíteni, amikor ő maga kezdettől fogva tökéletesen nincstelen. De hát Éva nem is pályázott Csaba megértésére, egyszerűen azért avatta be a múltjába, mert nem akarta viszonzatlanul hagyni a bizalmát. Ismerte azt a rossz szájízt, ami szószátyár őszinteségi rohamok után marad vissza az elkövetőben, és meg akarta kímélni a legényt attól, hogy kiszolgáltatottnak érezze magát. Valójában nem volt benne közlésvágy, amikor beszélni kezdett, udvarias gesztusnak szánta csupán.

Tehát kvittek lettek. Megosztottak a maradék boron, Csaba megköszönte a vendéglátást, Éva pedig a jó beszélgetést. Csaba a telefonjával világította meg az utat a sötétlő új épület felé. Az üveg bort elfelejtette magával vinni.

Eső nem esik, de borús az idő, így hát a négy legény kedve is. Szótlatlanul falatoznak, de a reggeli végeztével Attila lehalkított hangon, és kicsit félrevonva Csabát, beszélgetést kezdeményez vele.

– Azt mondják, a szupulyka nők bujábbak, mint a dundik. Jobban szeretik az etyepetyét. Meg értik is a módját. Mit mondasz erre? Ne nézz így, nem azért kérdezem, mert... – szemével Éva háza felé villantott –, ez a dolog mindig is fúrta az oldalamat.

Csaba villámgyorsan számot vet magában azzal, hogy ha elárulja az igazságot, tudniillik hogy csak beszélgettek a szálkatestű szomszédnővel, oda a férfiúi nimbusza a társai előtt. De valahogy nem viszi rá a lélek, hogy Évát buja néembernek fesse le, előadja, hogy mennyire kifacsarta őt, hogy hét ördög lakik benne, és hogy a módját, azt érti nagyon. Tudja, hogy Attila ezt szeretné hallani, mert Csaba ismeri Attila nejét, aki derék, rendes asszony, de terebélyes alteste miatt dülöngélve jár, s aligha érti a módját az asszonyok ágybéli tennivalójának.

– Mit érdekel ez téged? – veti oda nyeglén. Erre Attila, megbánva a bizalmaskodást, ugyancsak éles hangra vált:

– De nagyra vagy a bögyörőddel! Nem akkora dicsőség, mint gondolod, hogy itt minden facér nőcskét kiszolgálasz, mint a csordát a tenyészállat.

Levente a turcsi Csabihoz fordul: – Mi bajuk ezeknek? – Csabi csöppet sem fogja vissza a hangját, úgy feleli: – Az a két lábon járó f... meghúzta az éjjel Évikét is, lehet, hogy Attilának is gusztusa lett volna rá. – Levente elfintorodik: – Erre az öreg csajra? – Fejét csóválva morfondíroznak, ő is túl hango-

san: – Ez az ember beteg, ezzel történt valami abban a svéd öregotthonban. Rákapott a lottyadt punára, úgy látszik. Ferdehajlamú lett, azért kellene neki a nyanyák.

Csabának már Attila tenyészállatozásánál is türtöztetnie kellett magát, Levente szavaira aztán végképpen felforr benne a düh, mégsem szólal meg. Nem mer megszólalni, minthogy érzi, abból verekedés lenne. Abból meg esetleg rendőrségi ügy, végül pedig kitoloncolás. Végighordozza szemét a társain, legyint, fölkapaszkodik a szarufára, méregetni kezdi a tartógerendák távolságát.

Egész nap fent szöszmötölt, szögelt, léceket gyalult a tetőtérben, jó hely az arra, hogy elbújjon Éva szeme elől, aki talán szintén úgy intézte, hogy ne kelljen üdvözölniük egymást, ugyanis a másik három fiútól sem hallotta, hogy köszöntek volna aznap neki. Csaba reménykedett, hogy a szóváltásnak az asszony nem volt fültanúja, rendes teremtés, nem érdemli meg, hogy úgy beszéljenek róla, mint egy riherongyról.

Ő mindaddig azt hitte, hogy a többiek azért rühölődnek vele reggelente, mert irigylik. Hát nem. Ezek úgy veszik, hogy az itteni nőcskék használják őt, akár valami szexuális rabszolgát, a vibrátoruk helyett, s nem pedig úgy, hogy ő használja ki az ölébe pottyanó lehetőségeket. Nem becsülik semmire. Ezt most napnál világosabban átlátta.

Attila a hazainduláskor felszólott hozzá a padlástérbe, hogy valami kupacra terítsen majd fóliát, hátha eső lesz éjjel, ő el is köszönt, a másik Csaba és Levente köszönés nélkül ült be az Opelbe. Csaba nehezen kászálódott le a magasból, mert jobban elfáradt a motoszkalásban, mint más napokon az ínszaskasztó cipekedésben. Eldőlt a matracon, nem is vacsorázott. Álomba zuhant a kimerültségtől, most csak forgott, zakatolt az agya, akár az ócska betonkeverőjük.

Ez az asszony meg mennyire jó véleménnyel van róla. Hogy különb életre született a mostaninál. Ezt mondta. Ilyen szépen. Baromság. Csabának mégis jólesik most erre gondolni, felidézni, hogy milyen istenesen meg tudta válaszolni az asszony kérdéseit, úgy ültek ott a párnás nádfotelekben, beszélgetve, mintha valami művészfilmben szerepelnének. Ezek a fiúk meg bagzó állatnak tartják őt. Persze, mi másnak tartanak? Hát nem az? Az asszonynak még azt mondta, hogy ő csak egy szakadt segédmunkás, de abban, ahogy ezt nyíltan ki mondta, benne volt, hogy igenis többre taksálja önmagát a jelenbeli állapotánál. Pedig valójában még a szakadt segédmunkásnál is lentebb van: unatkozó nőket kiszolgáló két lábon járó farkok. Visszacsengett benne egy másik mondat is, amellyel nagyon elégedett volt, nem is várta magától, hogy ilyen bonyolult dolgot meg tudjon fogalmazni. Hogy is volt? Ami itt és most történik vele, az nem vendégszereplés, mint a svédországi vendégmunkásság volt, hanem maga az élet, az ő élete. Ezt akkor csak úgy mondta, jól hangzott. Nem gondolt bele igazán. Álmatlanul forgolódva a málladozó szivacsmatracon viszont rámeredt erre a mondatra. Nincs mese, ez a lyukról lyukra járó bakkecske, bizony, hogy ő. Ez a szájalmas semmi, igenis ez teszi ki férfikora delén az életét. És még élvezetet is talált benne. Rossz vicc.

– Megkottyantál? – képedt el Attila, amikor a szokásos reggeli koleszterinkúra közben Csaba közölte vele, hogy a cserepezéshez és a vakoláshoz már keresen más segédmunkást helyette, mert ő a tetőszerkezet összerakását még végigviszi, de hó végén lelép.

– Mi van, bátyó, megsértődtél a tegnapi miatt? – ütött meg barátkozó hangot a fiatalabb Csaba. Levente flegmán megjegyezte, hogy jobb is, hogy elviszi innen az irháját, mert a végén még belefutna egy helyi koma bicskájába.

Csaba nem válaszolt a megjegyzésekre. Ám aznap is beborult az ég, zivatrfelhők jöttek, hát legurultak mind a négyen a Hegyi kocsmába, s váratlan ötlettel Csaba meghívta három társát egy-két körre, ami megnyitotta a zsilipet benne, mert saját nagyvonalúságától szinte megmámorosodott. Az a terve – mondta –, hogy visszamegy külföldi munkára, de nem Skandináviába, hanem talán Spanyolországba, ahol olcsóbb a megélhetés, és az öreggondozásnál jobban fizető állást fog keresni, még ha sokkalta nehezebb vagy veszélyesebb lesz is az a meló a svédországinál vagy az itteni szöszölésnél. Valahogy össze kell jöjjön az a pénz, amivel odahaza megcsinálhatja az egzisztenciáját. Amennyit itt, Magyarban, Attiláékkal keres, kutyafüle. Panzióra gondolt valamelyik havasi turistacentrum közelében. (Nem cukrászdát vagy pékséget mondott, hanem végre kimondta az igazi tervét, amiről addig még szinte önmaga előtt is szerénykedve hallgatott.) Út menti panzió, nagy parkolóval, de lehet, hogy campinget kellene inkább nyitnia. Járt egyszer régen az iskolai néptáncscsoporttal Borospatakán, Gyimesben, és ott a camping nem a szokásos bódékból állt, hanem régi gerendaházakból, a tulaj megvásárolta a környék elhagyott házait, és áttelepítette ezeket egy szép, nagy lapályra. Megvesztek érte a turisták. Ehhez, persze, nagyon sok pénz kellene, meg ismerni az adott környéket, úgyhogy indulásnak a panzió jobban megfelel, azzal biztosan elbírna, és hát sietnie is kell már, hogy ne fusson ki az időből. Családot akar, egy-két gyermeket, ha leányka lesz, az se baj. Nem, nem Zsejkével. Vele aztán végképpen nem.

Attila és Csabi kifejezéstelen ábrázatáról nem lehetett leolvasni, hogy mit gondolnak, Levente azonban őszinte érdeklődéssel reagált. – De te csak cukrász vagy, nem etetheted tésztákkal, meg fagylalttal a vendégeket. Főzni is tudsz? – Csaba bólogatott, amennyire kell, annyira tud. – Aztán ott van a takarítás, mosás – firtatta tovább a szőke szépfiú. – Persze, kell személyzet, de női munkaerő dosztig van vidéken – felelt nagy szakértelemmel Csaba, mintha már meg is lenne a panziója valahol a Hargitán. – Nekem szakács a végzettségem – közölte Levente némileg várakozó fejtartással. Csaba kivárt, gondolkodott. Majd a jó hangulat kedvéért, csakis azért, mert irdatlan messzeségben tündöklött képzeletében az az út menti panzió, engedékenyen azt mondta Leventének, hogy majd nézzen be hozzá annak idején, lesz az két-három év is, míg odajut, és akkor megvizsgálja, hogy a szakácstudománya mennyit ér.

Dél felé járt, a nap újra kisütött, épp ideje volt, hogy bepótolják az ellazsált időt.

Éva azon a napon is az e-mail-leveleit nézte át a teraszon ülve, ezzel kezdődött minden napja, hogy felmérje, mennyi munkát adnak az ügyfelek, hogyan ossza be az idejét. Természetesen jól hallotta Csabi és Levente minden szavát. Tehát ezek a kis hímek úgy tudják, hogy őt az este Csaba meghúzta, és hogy lötytyedt a punája. A szót még sohasem hallotta korábban, először ezt konstata, szinte hűvös érdeklődéssel. Mint mindig, ha valami méltatlan támadás érte, képtelen volt valóságnak felfogni a helyzetet. Nem futotta el a szégyen, sem a pulykaméreg, mint az természetes lett volna, hanem csak ámuldozott, hogy milyen komiszak az emberek. Összeszorult a mellkasa, nem fért bele elég levegő, sietve behúzódott a ház legelszigeteltebb zugába, ott folytatta görcsös összpontosítással a már megkezdett munkát. Annak az ügyfélnek az anyagát fel is dolgozta, de újba nem fogott, elengedte magát.

Csabán járt az esze. Ő csak Levente fröcskölődéséből hámozta ki hirtelen, hogy Csaba nem először és nem is Éva ellenállhatatlan vonzerejétől megbűvölve illatosította ki magát az esti vizithez. Mindaddig abban a hitben leledzett, hogy a fiatalember esténként a falusi kocsmába megy le. Eszébe se jutott, hogy a telep női lakosságát járja végig. Ennek fényében érthetőnek találta, hogy az ő meghívását is hasonló indíttatásúnak vélte szegény pára. A 'szegény pára' minősítést azonban már megsokallotta, és végre felgomolygott benne a harag: sunyi dög, volt pofája bemesélni a társainak, hogy Éva megvolt neki. Egy percig sem kételkedett Csaba aljas árulásában. Az árulás talán erős szó az ő helyzetükben, Éva ezt is felfogta, úgy vélte azonban, hogy a beszélgetésük intimitása megérdemelte volna a tiszteletet. Megutálta a fiút, pedig addig melegséggel, részvétellel gondolt rá. Aztán hirtelen belátta, hogy inkább önnön magára haragudhat, mert a jóhiszeműsége megint belevitte egy megalázó sztoriba, amiből nincs mód kikeveredni. – Úgy kell nekem! Megérdemlem a büntetést. Nem vagyok képes felfogni, hogy öreg lettem. Öreg nő vagyok. Passz. Nem kellett volna édelegni ezekkel a fickókkal. Le kellett volna állítani az Évikézést, nem vinni át süteményt. Szerencsétlen öreg nyanya. Persze, mert szeretttél fürdőzni négy bunkó tesztoszteronsűrítmény kegyes figyelmében. Forrt benne a méreg, és dühödött önminősítéséhez nem Levente bájosan rusztikus szavát használta, hanem a lehető legközönségesebbet: – Hülye picسا! Most aztán megkaptad.

Ezzel tulajdonképpen lezárta az ügyet. Ott volt menedéknek jó néhány elintézendő ügy a számítógépében, s bár egész napját megülte a reggeli affér, mint kielégett lakást a füstszag, vagy inkább Csaba hasonlatával élve: igencsak méreates kavics került a cipőjébe, nem akart a történeteknek a kelletténél nagyobb jelentőséget tulajdonítani, így hát kitessékeltte tudatából a szomszéd házon dolgozó legényeket, mind a négyet egyformán. Leírta őket. Csabát is.

Még a férje volt mellette, amikor keresni kezdték a parton sorakozó kabinosorok között, mit is, talán valami büfét vagy nyugágykölcsönzöt, de aztán a kabinjukat keresték, hogy levetközzenek. Először olyan volt a part, mint a Rómain, ahová egészen fiatalon jártak, aztán elegánsabb kabinok között kószáltak, mint a tengerpartokon, ahová elég későn jutottak el, de eljutottak. Nem az Adriánál volt ez a strand, vagy inkább plázs, nem is a Balatonnál, mert hosszan elnyúlt és homokos volt a talaja, szóval olasz, görög vagy spanyol tengerpart lehetett, de nem hasonlított konkrét emlékképekre, nem volt ismerős. Aztán benyitottak, de akkor már nem kabinba, hanem egy szobába, szállodai szobának nézett ki, és már nem a férje volt mellette, hanem egy olyan férfi, akihez ő nagyon vonzódott. A férfi sem hasonlított senki általa ismert emberhez, ahogy a vízpart és a szállodai szoba sem kötődött semmilyen valósághoz, ez mégsem jelentette azt, hogy idegennek találta volna bármelyiket is. Sőt, nagyon is otthonosan érezte magát azon a helyen, a mellett a férfi mellett. A férfi ruhátlan teste fektében hozzásimult, az izmos, szőrös férfiláb és férfikar körülölelte, egész testét átjárta a zsibbasztó forróság. A férfi semmi más, csak egy férfi volt, látta az arcát, de nem volt jelentősége, csak a bőréhez tapadó bőrnek volt jelentősége. Az öle megnyílt, érezte a behatolást, agyáig nyilalló gyönyör, csípőjét vadul, ütemesen verdeste a lepedőhöz, erre ébredt fel döbbenet.

Próbált magához térni. Tudatosította, hogy mi történt vele. Végiggondolta, hogy egy évtizede él szex nélkül. Nézegeti bőre fonnyadását, és fásultan elkönnyveli, hogy vége asszonyi életének. Mindazonáltal rendesen gondozta

a testét, de nem szerette már. Igen, nem szeretett ebben a testben élni, s ezért nem hiányzott neki a szeretkezés. És most váratlanul ez az álom! Bizony, a teste lebecsült fertálya megtréfálta őt, visszavágott az előző napi megcsúfoltatásért.

Már pirkadt, nem aludt vissza, kiült a teraszra az ébredező madarak közé.

Az öle még zsidongott. Élt, nagyon élt ott benne valami. Mintha az a valami egy tőle független kis lény lenne. És Évát elöntötte az elégedettség. Igen? A nyanyák a lötyyedt punájukkal? Kuss nekik? Hát nem, kedves fiatalurak, nem kell kussolnom. Micsoda ostobaság volt halálra ítélni a szerveimet, amikor pedig még képesek a vágynak fészket adni, képesek a gyönyörre. Ó, ez jó. Megképződött előtte egy operai díszlet, felkelő nappal, mintha tévéképernyőn látná, és ő picire zsugorodva lenge, fehér ruhában hajbókolt a színpadon patetikusan széttárt karral: Légy üdvözölve, Élet! – Hangosan felnevetett.

Mialatt a teraszon kuporgott, kivilágosodott, de napfény alig-alig mutatkozott, kicsit fájni kezdett. Hallotta, hogy az Opel megérkezett, hát ő is hozzálátott teendőihez. Nem is vette észre, hogy a fiúk elmentek még az eső előtt. Szép, bővízű zápor szakadt le az égből, a vízfüggöny megdőlt csíkjai elbűvölték, a kertje impresszionista festménnyé vált e szaggatott csíkok mögött. A felfrissült erdő illata kiáradt a völgybe, egész tüdejét átjárta a megtisztult levegő. Épp akkor észlelte, hogy az építkezés néptelen, amikor az Opel aznap másodszor is befutott, és a négy legény lomhán kikászálódott belőle.

Látóterükbe kerülve vidám hangon üdvözli őket. Egy kupacban ülnek, ebédelnek. Némi riadalommal pillantanak Évára, de látva jókedvét, lazaságát, megnyugodnak. Főleg Csaba könnyebbül meg, kő szakadt le a szívéről, hogy a jelek szerint az asszony előző reggel nem hallotta meg Csabi és Levente trágárkodását. De megkönnyebbül Csabi és Levente is. Ugyanerre a következtetésre jutottak Éva fesztelen magatartása alapján, ugyanis egy kis homályos rossz érzést mégiscsak hagyott bennük, hogy annyira elengedték magukat, pedig nem mondhatni, hogy túl sok érzékenység szorult volna beléjük. Csakhogy Isten tudja, miféle indulat lökte ki a szájukon azokat a szavakat, és ezért nem szerettek rágondolni.

Nagy nyugalommal néz szembe egymással a négy fiú és az asszony. Éva nyugalmán árnyalatnyi keménység, vagyis a bizalom hiánya is érződik, de ez abból a nagyjából hét méternyi – vagy hét mérföldnyi – távolságból, amely elválasztja őket a drótkerítés két oldalán, a fiúk számára nem derül ki. A tekintetük, a mosolyuk azoké az embereké, akik azt hiszik, hogy mindent tudnak egymásról.

MARNÓ JÁNOS

Hogyne

Füle nőtt a falnak. Füzetemnek
szamárfüle, fecnijeim, jegyzeteim gyűlnek,
gyűrődnek, gyülekeznek, körülülök
velem itt az asztalt, egymás fülét rágjuk,
Még kérded? mondjuk, mert a válasz
a kutyát sem érdekli, kutyáink
a hallócsontjainkat ropogtatják. Ebédünk,
hogyne. Én vagyok, aki mindig
későn kel. Rémálmom a húsleves,
húslevessel kezdeni a napot,
grízgaluskával vagy cérnametélttel,
s mivel tél van, hamar átcsúszunk
a tömzsi délutánon, az estebédre
mindannyian kifulladásunk. Elnéztem
a napkorongot, vörös sapkáját
kaptam talán még el, elmémbe
nem bízhatok meg, a mögöttesek
vonzanak még, drága Holtam, ki más
bújhatna itt meg körünkben, a Fodorék
fészere mögött sincs már a Napból semmi,
ami említést érdemel. Emmával
bújócskáztunk a két udvarban hármásban,
58-ban, 57-ben, 56 egy kivágott lyuk
a fejemben, esetemben tehát két
öreglyuk egy fejben, nyaranta
játszottunk estébe hajlóan, ez még
édes érzéssé ízesülhet gondolatban.
Közben, ismétlem, bealkonyodott. Az
asztal bontatlan maradhat, Holtam, el-
ülhetsz mellette holnap reggelig
akár, Emmával megtaláltuk egymást,
fehér köpenyben oktatott egy kismamát,
te azonban soha nem kerültél elő aztán,
lement a Nap, lementek a próbák,
a bemutatón problémák adódtak, ám
a megoldásukra sem adtad ki magad.
Így mentek hát le, megoldatlanul, estéink
is napra nap, Emma meg-megborzongott
a takarásban, vele valahányszor én is,
aztán persze a lámpáktól vagy a
lámpaláztól hamar áthevültem.

Gyászkomfort

A teát ott felejtettem a gyógyszeres asztalon, előtte kint jártam, megfőztem, most itt a még forró bögre előtttem, falán a hőtől színesen megformált Big Bang folyamatábrája, sokat fakult az idővel. Ajándék bögre, nézhetnénk görbébben. Meghaltál, hallom. Álomban akkor idegen lánnyal háltam, nem láttam soha korábban, nem kell hát attól sem tartanom, hogy a jövőben felbukkan újra. Fogy, és persze hűl is hamar a teám. Az univerzum eltűnőben. Téged, Holtam, hova helyezhetnélek benne. Az ujjam, mellyel gépelek, nem kínál szállást neked, sem az eltartott két kisujjam, melyekkel evezhetnék, ha vizedre bocsáthatnám lélekvesztőmet. Bevizelek. Ideje szem elől vesztenem fáidat, erdődet, mocsaradat és a zuhatagodat, hisz' romlik a szemem, s szakad a part is, ahol meg mégsem, ott elenyészik. Karinnal mi van a lelkészlakban, a paplakban, mi van vele?

Fogak tor-násza

Borús napunkon ne essék ma szó a halálról. Esik magától odakint éppen eléggé, szemerkél. Van, aki vérben forgó szemmel áll a dupla ablaktáblája mögött, s mintha számlálna, gügyög, vagy számlálja némán, mit lehet tudni, az időt, melynek foga van, úgy értem, még tejel, mintha örökké tartana, mert még sincs ínyére, vagy amely többé csak nem múlik, messziről búzlik, hogy nem lesz jó vége. Halálról ne, mert az kerepel, zörög a dalban, mely különben lágyan szól, ha elhal. Isten irgalmazzon valamennyiünknek, kik nézünk egy filmet, vagy akik meglátszunk benne, egyszer takarva egymást, egyszer kitakarva, s lám, összetörve, és látszatra összevissza menve. Vagy menten odaveszve.

Unalom és reszketés

És olyan gyáva vagyok, hogy reszketek
 kimenni éjjel a Hősök terére,
 kánikulában pedig, mikor azt veszed
 észre, hogy az aszfalt is lehet az ágyad,
 a lombok is elmennek épen anyádnak,
 meg a csend, ölére vesz a csend,
 nem ez a süket csend itt, ebben
 a vályogból tapasztott vaksötétben,
 mígnem a kezem egy kapcsolóra téved.
 Szégyentől remegő kézzel merek
 langyos vizet fogmosáshoz egy öreg
 fazékból, a fazékban örömet
 lelem, tele befoltzott lyukkal,
 és a feneke vastagon vízkővel.
 A fogkövemet eheti a fene.
 Elektromos fogkefémben kimerült,
 szégyenszemre kimerült az elem.
 A kezem akkor is remeg, ha nincs mit
 szégyellnem. Vagy a székenből nem fogyhat,
 az életben nem fogy ki az ember? Reggel
 sötét volt tegnap a fejemben, arra
 ébredtem, fel sem öltöztem hát, csak
 egy rövidnadrágot rántottam rá
 az alsóra, és indultam ki a lép-
 csőházba, majd még kijebb a tűző
 napra s le a síneket és sínváltókat
 szegélyező partra – s ott nekivette
 hátamat egy bozótos ócskavasnak;
 arcomat és combomat marta a nap,
 hátamat a rozsdá, s kész lettem volna még
 több mindenre, ha nem hátrálok meg
 egy elbaktató vasutas szavára
 szokott unalmamban. Csakhogy az öreg
 átlátott rajtam, fölismert, Ejnye! mondta,
 hogy ezt sosem unod meg?! Barnultam is azért
 elég sokat, fogott a nap, s agyamban
 is forgott ez-az, a Vérmező egy kar-
 nyújtásnyira, kettőre a Gesztenyés kert,
 s a Hősök tere egy vályogházban, fog-
 mosás előtt. Azután olyan sötét
 támadt, akár itt belül a testemben,
 ahol elveszni készülök éppen, míg
 odakint a tücsökkórus dörzsölt
 dicsérete árad fel a Mennynek.

TURCZI ISTVÁN

Rom

Ujjongjanak a füvek, a séta elmarad.
Megmaradt színeit a tócsákba dobva
ránk mered az alkonyat.

A táj, mint sírás közben a szemed.
Ezer apró jaj-csatorna duzzad, csordul,
körülötte ólomszürke, fátyolos keret.

Mintha megállás nélkül minket szidna,
az égi edényből két napja ömlik ránk a víz,
akár egy bosszúszomjas, ókori klepszidra.

A szív ma üresen dobog.
*A ház tört ablakain át kibontja
haját a vér, úgy lobog.*

És lobog a szél is, nedvesen
simítja, legyinti, rázza az öreg fák lombjait.
Még itt vagyok, kedvesem.

Csak te meg én maradtunk.
Törlődnek képek, arcok, történetek.
De az idő nem mozdul alattunk.

Nem akarunk mást, csak élni.
Mondatok alagútjain át előre-hátra kúszva
keressük, amit nem tudunk mire vélni.

Soha nem tudjuk meg, kik vagyunk.
Elföldelt szavainkat szívós gyökéreként
hiába fogja össze az agyunk,

akkor már inkább a felejtés verme.
Ahogy a romok alatti zuhanásban megtelik
fénnel a szív összes üres terme.

A hangos semmiben

[Egy estém Csiki Lacival,
a kétezres évek közepéről]

Ma megint eljöttél.
Eljöttél, és szőrcsimbókjaidat
rángatva a képembe röhögsz,
hogy mióta írok én le olyanokat,
mint a „késedelmi kamaty”?
A teraszon ülünk,
hogy világos legyen a helyzet.
Itt magunk vagyunk,
sivár rímekhez semmi kedvünk.
Bravúrosokhoz meg pláne nem,
te bólintasz, én töltök.
Rizlingszilváni, hideg szóda.
Nagy torokhoz nagy pohár.
Kiisszuk a maradék időt.
Legutóbb éjfélig maradtál,
most gyorsan leszögezzük,
hogy éjféli taxi nem lesz.
Sokat vártunk rá,
és mikor másnap felhívtalak,
azt mondtad, *kurva drága* volt.
Amúgy a Gyarmat utcából
a Thököly csak egy jó nagy köpés,
legfeljebb ma együtt tesszük meg,
szeretünk egymás mellett caplatni,
ivarérettek vagyunk, hajt minket
a szeretők, ital, elvek utáni vágy.
Ebben maradunk. Izzadsz.
Nekem folyik a szemem; parlagfű.
Nem tudjuk, mióta ülünk, és hol
az az itt, amivel áltatjuk magunk.
Mibennünk végre minden óra áll.
Felhorkansz, „ide most jöhetne rímnek,
hogy maradj magadnak, Kistotál!”
De nem. Rímtelen és csillagtalán
az est. Még nem tudom,
de ma utoljára látjuk egymást.
Repülőgép húz el, egy kutya veszettül
vonyít, az utcán káromkodás.
A hangos semmiben
hallgatok veled.

RADICS VIKTÓRIA

Távolodás és közeledés

Kontemplációs napló

(részlet)

JÚLIUS 1., SEYDISFJÖRÐUR

Az emberi kicsinység tudata abban is tükröződik, hogy itt a lakóházak kicsik (a fővárosban is, ahol csak kevés toronyház van), az ablakunk előtt lévő házikókban mintha törpék laknának a hegyek koszorújában. A lányom házacska is szerény, a szobácska parányi – hogy, hogy nem, mégsem kelti a szűkösség benyomását. Az ember meghúzóda ősi hagyomány ebben az országban. Tegnap láttuk, a régi (1890-es évekig lakott) izlandi kunyhók – gyepházak, *turf houses*, *torfbæir* – belesimultak a földre, benőtte őket a fű, meleget adtak a nagy hidegben. A növények, fák is kicsinyek itt. Ami nagy, az az óceán, a gleccser, a hegyek.

A már csak emlékként fennálló ősi izlandi kunyhó egyetlen helyiségének sarkában fészket rakott egy madár, négy kis kék tojást pillantottunk meg a tökéletesre formált fészkekben.

Az ember is védettségre vágyik. Vissza az anyaméhbe. S a föld, a sír védelmébe jut. A seydisfjörðuri temetőben császálva ma a zuzmók voltak a legszelbék, amint rozsdavörös foltokkal pötyözték be a sírköveket. Itt a temetők is szerények, a sírkő ritka, alacsony, semmi jele a hivalkodásnak, ami nálunk a temetőkre is kiterjed.

JÚLIUS 2., HAFRAHVAMMAGLJÚFUR

Kiterjedések, tágasságok, távlatok és beszűkülések, barlangok, rések, hatalmas nagyságok és parányiságok váltották egymást szédítőn a mai napon. Azt mondta Fanny, hogy transzba estem – a tudatom, szellemem alig tudta követni ezeket a váltásokat, valóban szédültem, és a „transz”, más szóval a révület sem tagadható. A fenséges, a szép, a félelmetes, a kedves és a fenyegető kavarta a tudatot. Ráadásul mind a négy évszak jelen volt a mai napon, tűző napfény, hideg szél, köd; tavaszias virágocskák, rovarok és süvöltő szél a kietlen pusztaságban; hűvös kanyon, havas hegyek, zöldellő oázis, tóban úszó kacsák, éneklő hattyú, sziklarengeteg.

Ismét meggyőződtem arról, hogy a kirándulás zarándoklat a Teremtéshez. A félreeső Hafrahvammagljúfur-kanyonba hosszú, nehéz út vezetett, és mi hárman, Fanny, Fjóra meg én voltunk az egyedüli zarándokok. Hegyen-völgyön át, kanyargó utakon mentünk autóval, lávakó-sivatagokon keresztül verettünk, aztán gyalog trappoltunk a kanyonhoz, és a kanyon peremén, szakadékszélen haladtunk lépésről lépésre, másztunk lefelé és fölfelé. Mindezt azért, hogy lássuk a meredélyeket, a sziklát, az ormokat, a kanyonmélyi türkiz folyót és a szakadék partján az oázist a bájos kis virágokkal, a csobogó csermelyt, melynek olyan gyönyörű hangja volt, hogy rögzítettem. Mást sem tettünk, csak csodálkoztunk, ámuldoztunk, többnyire némán. A sziklaformációk formátlanok voltak, illetve hallatlan formákat láthattunk, melyek nem illeszkedtek a forma-

képzeteink közé. Azért estem transzba, mert a tudatom örvénylett, nem tudta hova rakni a formákat. A kanyon egyik partja szürke sziklás volt, meredek, a másik partja odalent zöld, virágos, ez volt az oázis. Az Úr itt lendületes, szabad, markáns vonásokkal kreált. Még jó, hogy fényképezés örvén térdre lehetett ereszkednem.

A szelíd és vad párban álltak, akárcsak a csillogó türkíz és a komor fekete. Volt hideg vizű csermely és meleg vizű forrás. A Teremtés egyik forrponja volt ez.

Miért mondok Teremtést, nem pedig természetet? Mert a táj minden pillanatban alakul, teremődik, láthatóan létesül azon a helyen: *devenir*, és a ropant erőt is érezni, ami a tájat alakítja. A Jokla folyó vájja a kanyont, a szelek, csapadékok formálják a sziklákat, napsütés égeti ki a színeket, és minden órában, minden kanyarulatnál minden más. A kövek is alakulnak. Az alkotót izlandiul úgy hívják, hogy *Guð*.

A piciny virágok reszkettek a sziklakolosszusok tövében. Szétszórt kövek végtelenje. Csupa ellentmondás. A sziklák hol monstrumok, hol kecsesek. A folyó hol bájos, hol veszedelmes. Óvatosan lépkedtünk, egy rossz mozdulat, és lezuhan az ember. *Today I just want to thank God for the gift of life. No complaints. No requests. Just thankful to be alive.*

Még nem csillapszik a felkavart tudat, nem lel magyarázatot, ezt szokták csodának, csodálatosnak nevezni; „...megérintette ruhája szegélyét...” (Mt 9,20)

JÚLIUS 3., SEYDISFJÖRDUR

A szegélyét érintettem meg csak az ujjaim begyével, és amikor ezt a naplót írom, olykor csakúgy ezt teszem. Az esztétika, az esztétikai fogalmak nem elegendők. Nem tudják megközelíteni azt az érzést, ami például egy vízesés szemlélése közben elfog. Vagy azt, amit most a ködbe és csöndbe burkolózó falut nézve érzek. Érzések, érzelmek, sejtelmek és gondolatok nyalábjai maradnak kívül azon, amit az esztétika befoghat. *Megilletődés* – ez a fogalom is tartalmazza az érintést, érintődést, olykor valami transzcendens által, aminek a szóba öltéséhez vallási fogalmakra van szükségem. Vagy ha nem fogalmakra, akkor mondásokra, példázatokra. Már értem, hogy Jézus miért használt példázatokot.

Ha elbeszéltem volna a tegnapi kirándulást a vad kanyonba, abból útirajz lett volna. De az élményem nem narrálható. Lévé, hogy valami szenttel és a teremtés titkával voltak újjbegynyi érintkezéseim. Lehet, hogy ezt a művészet képes ábrázolni – mondjuk Caspar David Friedrich –, de az esztétika nem tudja kifejezni. Ahogy az irodalomtudomány sem tudja megmagyarázni a katarzist, ami szintúgy „megilletődés”. *Mysterium tremendum* – ha jól emlékszem, ezt a fogalmat használja Rudolf Otto. Számomra ez bizonyos *kötődést* is létrehoz – kötődést Istenhez, avagy a láthatatlanhoz. A láthatón keresztül. Ezt a kapcsolatot hasonlóképpen ápolni kell, mint a többit. Ez az „ápolás” a meditáció, a szemlélődés, az ima. Az ima is szemlélődés. Föltétele a zavartalanság, aminek az ajándékát most, Izlandon megkapom; köszönöm.

Bátorság is kell ahhoz, hogy a „the Most High”-hoz forduljon az ember. Gyakran nem vettem és nem veszem a bátorságot – magyarul –, ezért van szükségem idegen nyelvekre. De a néma ima is ima. Egy lelkiállapot és szellemi állapot. Az ima nem más, mint újjbeggyel érinteni a Magasságos ruhája

szegélyét. Nem könnyű szemmel tartani a láthatatlant, épp ehhez szükségese-
sek a szavak. Egy biztos, hogy a Miatyánk szavai tökéletesen alkalmasak min-
denfajta szemlélődés megalapozására. Érteni? *Faðir vor, þú sem ert á himnum.
Helgist þitt nafn, til komi þitt ríki, verði þinn vilji svo á jörðu sem á himni. Gef oss í
dag vort daglegt brauð. Og fyrirgef oss vorar skuldir, svo sem vér og fyrirgefum
vorum skuldunautum. Eigi leið þú oss í freistni, heldur frelsa oss frá illu. Því að þitt
er ríkið, mátturinn og dýrðin að eilífu. Amen.*

Ez a kérés, de nem maradhat el a köszönet sem. Köszönetet mondva
Istennek, hogy itt lehetek, egyúttal hálás vagyok Fannynak is ugyanezért.
A transzperszonális kapcsolatok erősödésével erősödnek a perszonális kap-
csolatok.

A másik személyben – még a saját egyetlen lányomban is – meg-megjele-
nik valami, ami más, több vagy kevesebb, mint ő, ami talán még tőle magától
is idegen, s amiről nem tud. *The Spirit, l'Esprit*, ami belé költözött vagy vele szü-
letett, nem tudom, de ez, a másik személyben megjelenő más engem mindig
meglep. Ez az, ami csakis tükröződhet. Pedig nem szoktam angyalokról gon-
dolkodni.

JÚLIUS 4., MÚLAPING, AUSTURLAND

Angyalokról gondolkodni egyáltalán lehetséges-e? Kiszámíthatatlanok, öntör-
vényűek, nem létező létezők, formák, áttetszőségek, illanók, rögzíthetetlenek,
meglepetésszerűek, túl szépek, talán egyenesen vakítón – az, ami nem gon-
dolkodás, ami illogikus, nyelvileg aligha befogható. „Tündökletes tárgy, semmi-
ség”, írja John Donne is róla.

Az Istenről való halovány elképzelésem azonban ma kiterjedt a végtelenbe
az Atlanti-óceán partján, a fekete homokon. Fenséges. Magasságos. Egyáltalán
nem voltak rá szavaim. Szótlatlanul, egymástól kissé eltávolodva, majd ismét kö-
zeledve sétáltunk a felhőszínpjátékokat produkáló, folyton változó nagy-nagy
égbolt alatt a dübörgő, fekete óceánparton. Közben a szememmel a zuzmókat,
mohákat, kis virágos oázisokat is tapogattam, hogy ne vesszen el a tekintetem
a végtelenben. Nem lehet leírni, hogy mit éreztem, mit gondoltam, olyan meg-
rendítő volt, amit láttunk, hallottunk.

JÚLIUS 5., SEYDISFJÖRÐUR

Nem lehet leírni, amit láttam (a végtelenségbe nyúlót és a fenségeset, meg a
monstruózust és a parányit), hallottam (a természet zajait, neszeit, hangjait),
ezért nem is írónak gondolom magam, hanem nyelvésznek. Muszáj lépten-
nyomon idegen nyelvekben kutakodnom (immár az Izlandban is egy kicsit),
hogy megközelítsek egy-egy számomra fontos jelentést. A természet hangjait
azonban egyik nyelven sem lehetséges visszaadni. Például a vízesések dőreje,
dübörgése, a csermelyek finom csordogálása, az eső kopogása. Nem beszélve
a szél hangjairól. A kis virágok folyamatos remegése is nyilván valamilyen
nesszel jár, mely emberi füllel nem hallható. Itt, Izlandon sok-sok csend van, és
ezeket a hangokat, neszeket, zörejeket éles füllel hallom. A csend mint kincs
itt, Izlandon szépen kikerekedik, madárhangok szólnak bele. Boldoggá tesz,

hogy a lányom madárkutatásra adta a fejét. Szemét, kameráját, fülét. Lehet-e ennél szebb hobby?

A legfontosabb szó, már megbocsássatok, emberek, mégiscsak az Isten. Gott. Bog. God. Guđ. Dieu. Ez az a szó, amelynek a jelentése elszáll a végtelenbe, vagy egy parányi virágba költözik, mely a szikla tövében reszket. Az Isten beszéde valóban csak a Bibliában van valahogy, többszörös áttételekkel, magyarázatokra szorulva „lefordítva”, legalábbis számunkra, keresztények számára, de végtelen számú „fordítása” van ezen túl is.

Én a magam naiv és komplikált, bennfentes és outsider, kirekesztett és bensőséges, buta és intellektuális, tudom, túlságosan is emberi, kisemberi, senki módján nap mint nap fölteszem a kérdést, hogy mit jelent az Isten szó. Ami nyilván az egyik legősibb szó. Az összó. És ezek a kérdések nincsenek az Isten mint szellem ellenére. A létező Isten, akinek a jelenléte állandóan kavargó, hol itt, hol ott nyilvánul meg számomra, nem tudom, mit szól hozzám.

Agyontaposhatna véletlenül, ahogy én taposok agyon folyton egy bolhát, mikroélőlények százait, miközben lépkedek. Ezt tudom, ettől éleződik ki egy-egy pillanat. Viszont megélem nap mint nap azt is, hogy élek, és azt is, hogy – például most – nem vagyok veszélyeztetve. De a következő percben lehet, hogy leszek. Vajon ezt szokták istenfélelemnek nevezni? Azt olvastam valahol, nyilván egy amerikai írta, hogy ahogy ő ordibál a mókusokra vezetés közben, hogy ugorjanak arrébb, mert elgázolja őket, úgy kiáltozik ránk az Isten. Megtetszett ez a mókus-hasonlat. Ha hegyezem a fülem, már-már hallom az Isten kiáltását a messziségből...

Boldoggá tesz, amikor ki tudok lépni az immanenciából. Így nem érzek zártságot, kirekesztettséget, berekesztettséget, része vagyok a mindenségnek. Lehet, ezt nevezzük Istennek, a mindenséget.

Aminek csak iciri-piciri töredékét fogja be az agyunk. Tegnap az óceánparton ezt érzékeltem, hogy nagyon parányi a tudásunk, és a tudtunkon kívül reked a világ(egyetem) 98 százaléka. Semmivel sem vagyunk több a szikla tövében reszkető kis virágnál vagy kórónál, ráadásul olyan kóró vagyunk, mely kettéhasadt.

Nem tudok embert, aki ne volna hasadt kóró (vagy virágszál), talán a nirvána felé közelítő vagy azt elérő buddhistákat kivéve. Őket nem tudom követni (vagy csak egy-egy töredékükre érzek rá), a más kultúráim (nyelvem) okán, mert a sokféleség vonz, nem pedig a semmi. Meg a szenvedély is a sajátom, és a szenvedélymentességet alkatilag nem gyakorolhatom. A teltség vonz, nem az üresség. A megfogalmazás, nem a némaság. A belső beszédet sem vagyok képes leállítani.

Az idegességemet pedig megette a fene, ezzel sem tudok sokat kezdeni, bár ma reggel békességre ébredtem, és a békességet dicsértem. El kellett érte jönni Izlandra?

Ahol a vízesések csodálata is napi ima. Immár imának nevezem a szemlélődésnek a Teremtésre tárt formáját, noha csak magamban beszélek közben. És szótlán dicséreteket mondok. Szokatlan kissé, hogy a teremtés szót használom, de az őserő, a dinamika, a turbulencia, a keletkezés folyamatos megtapasztalása ezt a szót adja a számra. A szomszédban is van egy vízesés, és egy sziklán üldögélve feltettem magamnak a kérdést, hogy mit csodálunk a víz-esésben. Mindenekelőtt az erőt, mely látszik és hallatszik. A víz és a gravitáció erejét. Ez a roppant erő a sziklákat, a hegyeket is formálja, mozgatja. Továbbá a szépséget és az óriási vízesések fenségességét csodáljuk. A dinamikus,

mégis állandó (állhatatos?) formáikat, mert mindegyik vízesés másmilyen. A színeiket, a fehéreket, kékeket, türkizeket, az áttetszőséget. Mögöttük, köröttük a kőzet sötétje – barnák, feketék, mély zöldek. Csodáljuk az esztétikáját és a metafizikáját is. Mert az erőnek metafizikája is van, őserőnek érezni, ha nagy a vízesés, vad erőnek, ha kisebb, szelídnek. A szemlélőnek az az érzése, mint ha az örökkévalóságból törne ki, fakadna föl a tomboló vagy finoman csordogáló víz. A vízeséseknek transzcendens áttételeik is vannak. Ha jól emlékszem, Krasznahorkai írt erről. Hogy mindannyian egy-egy cseppecske vagyunk a dübörgő vízesésben – és zuhanunk.

Simone Weil szépség hasonlata – fejből idézve: a szépség egy labirintus, melynek szívében Isten vár bennünket, felfal és kiokád – nekem nem nagyon tetszik, mert gusztustalan, de arra gondolok, hogy van benne valami. A sok szépség ugyanis önmagában émelyítő. Valahogy betokosodik. Ezért muszáj átvizetni a metafizikaiba, a transzcendenciába, egyébként fullaszt belőle a túl sok, tényleg rossz közérzete lesz tőle az embernek. Geil, ahogy mondani szokás. Nem is a giccsre gondolok, hanem például arra, hogy ha egy múzeumi képtárból kimegyünk a napvilágra, megkönnyebbülünk. De ha megkérdem, hogy a szépség mit szolgál, személy szerint nekem mit üzen, akkor az már más. Akkor keresem az eredetét és a torkolatát. Mit tükröz a szépség, merülhet fel a kérdés. És miért van az, hogy gyakran az isteni jelzővel látjuk el?

Ma csak egy órácskát volt napsütés, és az egyik kisebb, szelíd vízesés környékén botorkálva a dús növényzetben, puha mohaszőnyegen, virágok között, azt a szót használtam, hogy ez paradicsomi. Egy kis paradicsom a falu szélén a Nap alatt. A paradicsom puszta szépsége, kelleme is átválthat fullasztó érzésbe, gondoltam, habár erre nem került sor, mert gyorsan beborult, és napfény nélkül nincs éden. Így hát megértettem, hogy Ádám és Éva az édenkertben, a szépség totalitásában fogékonyak voltak a kígyó csábítására.

A szelídke vízesésből csodálatos hangon csordogált az erecske, ez a hang a legszebbek közé tartozik, és a csermely mellé letérdelve, kagylót formálva a tenyeremből ittam a vízből. A kristálytisza gleccservíz mámorítóbb volt, mint a bor. „Élő forrás.”

Itt gyorsan feltornyosulnak a sötét fellegek, beborult, eltűnt az édenkert. Közben megy, ugye, bennem a folyamatos belső monológ, aminek se füle, se farka. Sok hülyeséget is, mindenfélét hord a tudat. Feltevődött bennem a kérdés, amit nem szegeztem neki senkinek, hogy hogyan lehetne világosan fogalmazni Istenről. Ha egyszer ő a világosság.

JÚLIUS 6., MJÓIFJÖRDÜR

Ő a világosság – de más az Isten-gondolat, és más az Isten. Ezt a különbséget kell elgondolnom. Isten léte mindenesetre nem lehet nem gondolat is. Konceptus, eszme, sejtelem, és az, amit én *érzés-gondolat*nak nevezek. Van-e ezen túl realitása? Ha ezt kérdezem, akkor az érzékiségre, észlelésre, tapasztalatra kérdezek rá, aminek viszont nevet kell adni. Hogy lehetséges tapasztalni a megragadhatatlant, láthatatlant, hallhatatlant? A tükröződéseiben, villanásaiban, transz-hatásaiban. Vagy egy hatodik érzékkel, egy sajátos szenzibilitással.

A „transz” mindig is az ember egyik tapasztalatforrása volt. Az ember mindig is úgy érezte, hogy a láthatón „átjön” valami más. De, mondjuk, a hangok,

amint zenévé állnak össze – mint most a levelek susogása –, szintén mintha „valami másról” adnának hírt. A fény eleve „valami más”, tudjuk, hogy van forrása. „És monda Isten: Legyen világosság: és lőn világosság.” Ez teljesen érthető. *Lumière, light, Licht*, izlandiul *ljós*, szerbül *svetlost*. A magyar és a szerb szóban benne van a *világ* is. Nincsen világ világosság nélkül.

John Donne azt írja, hogy az Atya „fényének részesévé fogadott”, és Krisztust „a fény fiának” nevezi. „Napod vagyok, mely csupán tőled ég...” Van Izlandon egy fényjelenség, amikor a felhők közül résnyire süt rá a nap az óceánra, ezt a visszfény sugarat a vízen *sólstafir*nek nevezik, ami annyit tesz, mint „a fény betűje”.

JÚLIUS 7., KELETI FJORDOK

A fény betűit róni talán ma a legnehezebb dolog a világon, én is megizzadok vagy megszenvedek minden fénybetűért. Ma például nem sikerült leírnom egyet sem. A lányommal autóztunk órákon át a fjordokban, és megjelent közöttünk az az ingerültség, ami – szerintem – akkor bukkan fel, ha tükrözzük egymás kedvezőtlen vagy rossz tulajdonságait. Ezek a kapkodás, az éles hangok, a túlszorogás, a „gombóc a torokban”, az elégedetlenség, a türelmetlenség... Az én nagy, tartós, súlyos tehetetlenségem az ő kis, „megoldható”, könnyebb tehetetlenségeiben tükröződik, és oda-vissza. Az ingerültség az egyik legkellemtlenebb, merem mondani, hogy nemcsak lelki, hanem létállapot, mely elzárja a fény útját. Ilyenkor beszélni sem tudunk, legföljebb ripakodni.

Persze jó tükröződéseink is vannak: a múlhatatlan és sosem csökkenő tudni vágyás, az állatok és a növények szeretete, egyáltalán a természetrajongás, az életszeretet. „Istenmagok cseresznyetálban”, lopom Tandoritól, és invertálom életvágyra a „halálra-vágyat”; tudom, Dezső nem haragszik érte, nem véletlenül vagyunk vele együtt madarasok. És lovasok – amennyiben ma az izlandi lovak láttán jelent meg a lelkemben a „transz”-szikrácska, olyan gyönyörűek és szelídek voltak, hát még a szemük, amibe nem lehet belenézni, mert nem lehet kibírni a lovak titokzatos tekintetét. „A lovak és az angyalok”, Nemes Nagy Ágnes.

*Csak állnak és nincs semmi más,
csak látvány és csak látomás,
csak láb, csak szárny – az út, az ég,
bennük lakik a messzeség –
oly távol vannak, oly közel.
Talán ők már nem hagynak el.*

Most veszem észre, hogy ebben a versben megjelenik az én naplózásom címében is jelzett két fő motívum, a távolodás és közeledés. Az út és az ég. *C'est toi que je recherche*. Annyi biztos, hogy kutatok. *Mes pensées vont vers toi, je médite sur toi* (63. zsoltár). És nincs nap, hogy ne találnék „istenmagokat”. Valamiért nagyon fontos számomra az idegen nyelvek fürdője.

Az út ma is messzire kanyargott, úttalan út volt, kavicsos földút, és félttem, hogy megelégteli a „lovacskánk”, a huszonhárom éves kis Honda. Olyan fjordokban jártunk, ahol emberrel nem találkoztunk, csak egy kidőlt villanykaróval,

mondhatnám, hibásan, hogy „semmi” sem volt ott, azonban mégis minden: óceán, ég, felhők, hegyek, kövek, füvek, patakok, madarak, kis virágok. Ezek a parányi virágok a préríben, a világos, de fénytelen, borús időben a napsütést éreztették. Ezek voltak a fény ékezetei, idézőjelei.

Ha egy kavics a szélvédőnek verődik, vagy kilyukasztja a gumit... Nem érzem nevetségesnek, hogy utaink közben számtalanszor eszembe jut a páli „imádkozzatok szüntelen”, mint egy láthatatlan fonal, amibe kapaszkodni lehet; csak finoman, nem erővel. És jó érzéssel tölt el, hogy megtaláltam ezt a fonalat. *O, Dieu, tu es mon Dieu!*, olvastam reggel franciául ugyanebben a szoltárban, de magyarul nem merném leírni. Ha leírnám, meglegyintene a bűntudat. Legyintéseit napjában oly sokszor érzem, és azt is tudom mindig, hogy okkal. Ezzel a vastag bűntudattal csak azt tudom kezdeni, hogy folyton javítok, javítani igyekszem, egyszerűen szólva ez az „életfilozófiám”. Ma ezt olvastam valahol: *The love of God has never lessened the pain of our suffering. It only gives us the hope to endure it.* Ez is segítség nekem, hogy ne kapkodjak és ne türelmetlenkedjek.

Egyébiránt a lovakkal és a madarakkal is így van, minden kapkodó mozdulatra eloldalaznak, tovarebbenek. Hogy a megfelelő lassúságot, ritmust, a kívárást, tűrést nem ismertem mindeddig, a régi eredetű neurózisomnak köszönhetem, amire nem volt gyógyír.

Kristályokat szemléltünk ma a sziklákban, kristályosodási folyamatokat. Amelyek most is zajlanak a sziklák húsában.

JÚLIUS 8., SEYDISFJÖRÐUR

A sziklák húsában, a táj húsában, a világ húsában – az utóbbi Maurice Merleau-Ponty fogalma. A világ húsa – *la chair du monde*. A táj húsába beékelődve ma a fjord egyik zsongó öblében – északi csérek, kacsák, izlandi éneklő hattyú – arról gondolkodtam, hogy ez nem idill, mert az idill polgári műfaj, az pedig, amit a fjordokban látok, az a békesség. A világ békességébe belemártva az én kis törékeny, mostani belső békém. Az emberkének ilyenkor MUSZÁJ hálát rebegni és dicséretet mondania. Ez a fajta békesség a természetes és a természetfölötti közti sávban honol. A kacsák, libák, dunnaludak, kismadarak, birkák itt igazán jól tudnak lenni, játszanak is a kacsák a vízben, a bárányok is fürgén szaladgálnak. Friss a fű, jóllakottak. Az ő békességük természetes. Az enyém természeti, plusz... Mintha meg lenne fűszerezve, fölérzek vele valami szentet. *C'est ma paix que je vous donne* (Jn 14,27). Ismét ott tartok, hogy a szépség, mondjuk, az idill önmagában – transzcendens sugallatok nélkül – fullasztó volna, mint a befőtt. Így azonban a békesség kiterjedt. Szétsugárzik. Emanáció jellegű (Plótinosz után szabadon).

A hús Merleau-Pontynál az általános láthatóság; nem anyag, nem korpuszkuális természetű, de nem is szellem, nem lelki matéria, nem tény; nem anyagi, nem szellemi, sem reprezentáció, sem szubsztancia. ELEM, általános létminőség, félúton a tér-idő lokalitások és az ideák között, az egyén és a világ közös szövete. *Pure dimension*. A hús szó a látvány minden pillanatnyi ellentmondását és összeegyeztethetlenségét egyben tartó láthatóságra, a látható egyetemes *kohézió*jára utal. A világ egyetemes hús, egyszerre rejtettség és feltárultság; látó és látott, érintő és érintett egymásba csavarodnak benne. A gondolat a hús eseménye; önmagamhoz, a világhoz és másokhoz való viszo-

nyulás egyszerre. A világ és én egymásban vagyunk. „Mon corps est fait de la même chair que le monde...” Olyan ez, mintha a dolgok belénk hatolnának, és mi magunk a dolgokba ékelődnénk.

Tamás beledugta az ujját Jézus húsába, hogy higgyen. Így vagyok én most beledugva a világ húsába itt, a tiszta természetben, amit egyre gyakrabban teremtesnek nevezek, hogy higgyek, higgyem a létet és a benne megnyilvánuló felfoghatatlan rejtelmességet, ami egyúttal adottság; ami most az én felkarolt-ságom ebbe a létbe, s amit nem ritkán Istennek nevezek. Ami nem is név. A lét létezése, melybe, Merleau-Ponty szavával, belegöngyölödöm. Merleau-Ponty ennek a keresztkapcsolatnak, kiazmusnak az ellentmondásait, hiátusait, összeférhetetlenségeit is tárgyalja. Majd lesz alkalmam arra is. És persze most is érzékelem, hisz írok, tehát faggatózom, feszegetek. Ma délelőtt azonban a harmónia volt az erősebb. Bár egy picit sajog a szívem – az örömtől –, és állandóan tudom azt is, hogy otthon a barátnőm szájrakkal küszködik. Mindig ott van a kanyon mélyében az emberi szenvedés. A fekete sziklák között.

JÚLIUS 9., SEYDISFJÖRÐUR

A fekete sziklák között oázisokra bukkanni, mely tele van pompás virágokkal, tobozokat érlelő, friss hajtásokat hozó fenyőkkel, dús fűvel, patakokkal. Ezek olyan gyönyörűek, hogy térdet kell hajtani előttük, bennük. Azelőtt a szájamra vertem volna, ha ilyen gondolatot gondolok, hogy Istenben vagyok, bármit jelentsen ez.

Én itt vendég vagyok, nem turista, a lányom vendége, aki bennfentes Izlandon, ezért kívülről tudom nézni a folyton fényképező turistákat. Ők a mobilfényképezéssel, az ujjbegyműveletekkel áldoznak a táj szépségének. Csak kicsit túl gyorsan teszik, a turista az, aki szedi a lábát.

Reggel menet közben rám mosolygott egy izlandi nő. Kényszeredetten mosolyogtam vissza. Az egészen természetes mosolya felidézte bennem ennek az ellentettjét, a hazai szorongásos, „abroncsos” lelkiállapotunkat. Bennem is itt a második világháború, a párturalom évtizedei, a rendszerváltozás csapásai. Mind szépen beleették magukat a lelkembe, az elmémbe. Istenem, segíts! Elnyomó, eltipró, a méltóságodtól megfosztó – sőt gyilkos – rezsimek láncolata fonódik ránk. Csak a lélek tudhat ebből a présből nagy kinnal szabadulni. Amikor Pilinszky az *Apokrif* végén a lélegzetelállító présről ír, amiből csak az árnyéka szabadul, erről is szól.

*Látja Isten, hogy állok a napon.
Látja árnyam kövön és kerítésen.
Lélekzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.*

Marno János hívta fel a figyelmemet arra, hogy itt, a versszak végén az árnyék feláll! A második sorban fekszik, a harmadikban áll. A lélekvesztés állapotában mégis feláll! Feltámad, fűzném hozzá, a sziluett. A présben, de valahogy mintha mégis kitéréselődne... A test kötörmelékké omlik a következő versszakban, de az az árnyék ott áll – Isten szemében. Marno biztos nem egyezne ezzel, de én ezt az árnyéket itt *lélek*nek nézem, miközben a test elpusztul.

Még álmunkban is, mindig velünk van a töméntelen szorongás, félelem, nyomasztás, bosszúság, gond, aggodalom, méreg, düh, tessék választani. Ha azt álmodom, nem először, hogy az összes iratomat, pénzemet, a laptopomat és az ipademet ellopták, akkor attól rettegek, hogy még a személyazonosságomtól is megfosztanak. *Holy Spirit!* Mi más segít?

Még hány nap, még hány óra, még hány perc az élet... – gondoltam a biciklin száguldva. Az az idő is eljön, azok a percek is, az utolsók. Belegondolni nem lehet, de a gondolat peremét érinteni is iszonyat.

Csakhamar pedig, a napfényes sziklán ülve és a madarakat bámulva azt a pillanatot éltem meg, amiről azt gondolnám, hogy térjen vissza örökké. Ezt föl is jegyeztem a noteszembe, az „örök visszatérés” (nietzschei) gondolatát, majd hajtottam tovább a biciklit. A következő sziklánál – itt is, ott is adódik egy kedvenc meditáló sziklám – fel akartam megint jegyezni valamit, és látom, hogy elhagytam a noteszemet, nem másutt, mint az előző megállómnál, az örök visszatérés sziklájánál. Visszairamodtam érte, és könnyen megtaláltam a tengerparton. Messziről fehérlett. Egy kis fehér könyvecske a kövön.

Estefelé a lánnyal összekaptunk. Hihetetlen békesség honolt az öbölben, a különféle madarak és a fókák békében megfértek, az utolsó napsugarakat élvezték. Két ember pedig összekap, megjelenik a viszály, amit oly nehéz kezelni. Leültem ott is egy sziklára, kicsit távolabb tőle, és egy bottal firkáltam a homokba, gombóccal a torkomban.

Délután figyeltem, ahogy a vízesés az örült erejét dübörögtetve hullik alá, majd néhány szakasz után finoman csobog.

A békességben indulatok dübörögtek bennünk. Eszembe jutott Káin és Ábel története. És ennek örök ismétlődése. Kertész Imre is újrafogalmazta valahol ezt a történetet, majd otthon előveszem. „Miért gerjedtél haragra és miért horgasztod le a fejed?” Ezt a kérdést nem lehet elégszer feltenni. „Jelet tett az Úr Káinra, hogy senki se üsse agyon, ha rátalál.”

Abszolút ki vagyok szolgáltatva itt a lánynak, nélküle elvesznék – ám bár egyébként is ki vagyok szolgáltatva neki. A kiszolgáltatottság érzése dermesztő, pedig ez is milyen gyakran, szinte napra nap felbukkan az életünkben. Hogyne imádkozna az ember. Az állatok is ki vannak szolgáltatva, de hozzánk képest kitűnően tűrik. Számunkra az óvottság, az oltalom érzése létfontosságú. Egy aura kell, hogy megvédjen bennünket. Nádas Péternek van egy nagyon érdekes, enigmatikus korai szövege, a *Burok*. Ebben „a kivetettség bizonytalanságának otthonos bizonyosságát” említi. Egy történés volt, írja, amíg kialakult ez a bizonyosság, szóval egy processzus. „A történés burok: Isten benne ül.” Rejtélyes mondat.

JÚLIUS 10., SEYDISFJÖRÐUR

Rejtélyes mondatokból nincs hiány Nádasnál, a realistánál, a racionalistánál sem, bár a fönti mondat épp a hiányról szól, és Nádas egyik legfontosabb állítása – az egész életműben – a *hiány létezésére* vonatkozik. „Az érzékelhető hiány is jelenlét”, ezt nem csak ebben az ifjúkori szövegben jelenti ki, sok más helyütt érzékelteti is.

Ellenben a teltséget és a telítettséget érzékelttem a mai hosszú gyalogtúrámon hegyeken s völgyeken által, a makulátlanul kék ég alatt, a szüntelen moz-

gásban lévő vizek mellett. A hegyi folyó frissességében, üdeségében olyan állapotot éreztem, mely az ember által megközelíthetetlen. A tudat ugyanis mindig állott (sőt pállott), s gyakran megvetemedett, noha folyamatos asszociációk mennek végbe benne, vagyis mennek a végtelenbe benne – a keretek, a leülepedett, megkövesedett tartalmak azonban mégis moccsatlanná nehezítik. Ezért szereti az ember a verseket, a művészetet, mert az próbálja kibillenteni a tudatot a helyéből.

Bámulván a vízesések fölötti szivárványíveket – nem gyakori jelenség, amint az ilyen vakító napsütés is ritkaság itt –, eszembe jutott az ateista tudósok érvelése, miszerint Isten fölösleges. Minden földi és égi jelenség megmagyarázható racionálisan, a gyönyörű szivárvány is például fizikailag, optikailag a fénytöréssel, és egyáltalán nincs szükség arra, hogy holmi istenre gondoljunk. Csakhogy teljesen más tudatállapot, amikor a szivárványt fizikailag nézzük, amikor esztétikailag szemléljük mint az éteri szépség fenoménjét, vagy amikor vallásilag szemléljük, áhítatot érzünk és jelet látunk, például a szövettség jelét. *A tudatállapotok szivárványa* – már nem is tudom, hol olvastam ezt a szintagmát.

A mai napom legfényesebb pontján, egy sziklán szemlélődve, a szivárvány tündöklését csodálva hirtelen életem legsötétebb pontja jutott eszembe, és biztosan meg tudtam állapítani, hogy mi az. Az Ében. Ezt most nem részletezem, ezt a bűnt. Ami hozzá kapcsolódik, az egy szent hely, csak a lehettemmel érinthetem. Bocsáss meg, Ében!, mondtam magamban. És jöttek a bűneim sorban. Az a szilveszter, amikor otthagytam Miklóst. Amikor elmentem, elhagytam a lányom, nemegyszer. Nem is lehet a végére érni, nincs vége ennek a koszorúnak, a vétkeimnek, teljes világossággal láttam és éreztem a vétkeségemet a ragyogó napsütésben. Bocsásd meg, Uram, vétkeimet, amelyeket állatok és emberek ellen elkövettem. Ezt mondtam. Nagy sötétséget érzekelve a lelkem mélyén. És tudtam, hogy ez így igaz, mármint a bűnösségem. És azt akartam, hogy ezt tudjam, mintegy belevéssem a sziklába. Mi se természetesebb, mint hogy ilyenkor bocsánatot kell kérni, és bocsánatért kell esdekelnii. És azt is tudtam, hogy most ezt a műveletet Isten színe előtt hajtom végre, pont most, a legragyogóbb órában. Hogy miért koszorúra asszociáltam, az John Donne *La Corona* című versciklusának első darabjával magyarázható, amely azzal kezdődik, hogy „Vedd kezemből ez ima-koronát”, ami, írja, ne babérkoszorú legyen, hanem töviskoszorú, a korona tehát koszorúba tűnik át. Az eredetiben: „Deign at my hands this crown of prayer and praise”, majd „what thy thorny crown gained, that give me, / A crown of glory, which doth flower always”.

De honnét tudhatom, hogy megbocsát-e? Most képzeljem bele a szivárvány szemem előtti megjelenésébe a megbocsátást? Ezt nem tettem. Hanem vittem tovább azt a „koszorút”, míg el nem tűnt, legalábbis amíg el nem súlytalanodott a további ékességek láttán. A nyoma azonban, mint egy tetoválás, rajtam maradt. És a felülmúlhatatlan kérdés, hogy hogyan lehet a bűnök bocsánatáért folyamodni, és kihez. Zömében nem is élnek már azok, akik ellen vétkeztem. De aki él is, azt sem lehet terhelnem ilyesféle ügyekkel. Meg aztán a bűn mélyebb vagy sötétebb, semhogy a kapcsolati személy bárhogy elnézhethetné azt nekem. Abszolút pontos a kifejezés, hogy „Isten előtti véték”, vagyis hogy Ő látja és tudja. Feloldozás? Eloldozás? Ma ez a szentimentalizmus nélküli tudatosítás volt fontos számomra, és szerintem ez így pontos. És az is nagyon

fontos, ahogy a fekete tovatúnt mentemben, ámbár a *feloldozás* kifejezést nem merném magamra alkalmazni. Nem is tehetem meg. Majd *kiderül*.

Egyáltalán nem rontotta el a kedvem ez a szemlélődés, nem is erőtlenedtem el, kaptattam tovább a vándorbotommal. Azt éreztem, hogy ezt regisztrálnom kellett, nem mintha eleddig nem fontolgattam volna milliószor, de a „tetoválás”, az most esett meg.

Megyek tovább a sziklák közt, égeti az arcom az izlandi nap, fene tudja, mik nem járnak a tudatomban, ami mindig velem van, és szintűgy mindig mozog, mint a vizek, valamiket magyarázok magamban, és amikor azt mondom magamban, hogy „mert liberális vagyok”, abban a minutumban elcsúszom és seggre esem a puha, vörös sárba. Nevettem magamon. Sose bánom, ha a természetben besározódok vagy „bepiszkolódom”; ami a természetben van, az nem piszok.

Az izlandiak számára a természet szent. Ezért nem szemetelnek soha, de soha, elképzelhetetlen itt, hogy valaki elhullajtson egy papírzsebkendőt, vagy eldobjon egy csikket. A természet magától értetődően szent, ez nyilván „atyai örökségük”. És érdekes, hogy a turisták sem mernek itt szemetelni, tiszteletben tartják az izlandiak e kívánalmát.

Én nem turista vagyok, hanem vendég, a turistáskodást ki nem állhatom. Azért vagyok itt, mert a lányom megajándékozott ezzel engem, és mert meg akarja mutatni nekem élete nagy felfedezését, ezt a szigetországot. Egyedül túráztam ma, kétszer el is tévedtem egy kicsit, eltévelyedtem, de visszataláltam a jelölt útra. Vissza. A naplózásom elején B. jegyzetével kapcsolatban föl tettem azt a kérdést, hogy hova kellene „visszatalálni”. Miért „vissza”?

Az eltévelyedés pedig mindennapi tapasztalataim közé tartozik. Immár azonban mintha tudnám az utat. Pontosan tudtam ma is, hogy mikor, melyik sziklára kell letelepednem, és mikor kell feltápázkodnom, melyek az „én” szikláim, hívogatnak. A szakadékok szélén megálltam. Két évvel ezelőtt, amikor itt jártam, erősebb volt az *action gratuite* játékos kísértése. Miért *ne* vessem le magam a sötét szakadékba? Vagy miért *ne* lökjek bele valakit? Nem árt ebbe belegondolni egy kicsit, játékból.

JÚLIUS 11., SEYDISFJÖRÐUR–ATLANTI-ÓCEÁN

Játékból írok ilyen naplót, ámbár létszükségletem ennek a kanyargó fonálnak a követése. Mégis jó benne érezni a játékot, miközben komolynál komolyabb. Mert tényleg arról a szakadékról van szó. Szó szerint: „vesd le magadat”. Az *action gratuite*-be, ami kísért, szerencsére sosem komolyodtam bele; látok egy sötét vertikálist, és látok egy ferde, világos fénysugarat meg „a Nap betűjét”. „Ne kísértsd az Urat, a te Istenedet!” Ezt nem lehet nem hallani, visszahallani.

A meleg szélfúvás ma elmosta a nap betűit az óceán színén, és ez a különös szél olyan szédülést okozott, mint mikor a hajó viharba kerül. Valóságos transzállapot lepett meg, egy motorcsónakban ültünk az Atlanti-óceánon, és hullámok dobáltak bennünket, nem tudtam fölfogni, mennyi ideig tartott, hirtelen évmilliókat tettünk meg visszafelé, Izland legősibb szikláit láthattuk a csónakból, amilyenekkel a parton nem találkozni, masszív, meredek, színjátászó monstrok, amelyek, mondják, teli vannak értékes ásványokkal, ércekkel.

Olyan helyeket szemléltünk a csónakból, ahova ember nem lépett még soha. Fókák heverésztek a sziklákon. Boldog fókák, gondoltam kissé bután. Nem lehetett tudni, hogy mit látok, olyan különösek voltak a formációk, az ősiség lehelt a kövekből. Leviatán? Nem akarok szabadulni az ősi mitológiai képzetek halvány utórezgéseitől. A gnózisban egyébként a teremtett világot jelölték Leviatánnal, mely bekebelezi azokat, akik túlságosan kötődnek a matériához, s így nem tudják elérni a Pleromát, ami *die Fülle Gottes*. Persze a csónak védettségből nem volt rémisztő, inkább a fenségesnek egy archaikus változata jelent meg. Borús idő volt, és így egy sötét árnyalat lepte el azt a partszakaszt, de a sziklák azért megmutatták megfoghatatlan, mély izzású, hol feketés, hol pasztell színeiket. Ez is „a világ húsa” volt, amelyből minden valóság születik, s amelyen belül az én testem is lakozik, amiből vétettem.

A búcsú a lányomtól és a búbajos, békés falujától nagyon fáj. Talán minden nagy búcsú a végső búcsúra való gyakorlatozás. Búcsú nagyon sok mindentől, ettől a kis laktól, az itteni virágoktól, madaraktól, havas hegyektől, tárgyaktól, az itteni levegőtől. E pillanatban nem látom a bánat végét.

Hálás vagyok, hogy itt lehettem majd' két hétig. Köszönöm, Uram, köszönöm, egyetlen lányom. Egyetlen... Erről nincs fénykép, nincs mondat.

JÚLIUS 12., REYKJAVÍK

Nincs fénykép, nincs mondat az égi országról sem, magyarán, a mennyországról – igen! –, amit a repülőből látok és ahol a repülőben vagyok. Zene, mondjuk, zene, az lehet róla. Liszt például. *Auf dem Wasser zu singen*, Schubert-átirat. Debussy? *I worship it*.

„A figyelmem önéletrajza lényegesen szélesebb, mint önmagam önéletrajza”, így Pilinszky. Amióta naplózva imádkozom/meditálok/szemlélődöm, azt hiszem, kitágult a figyelmem, és jótékonyan kisebbedik az „önmagam”. Izlandon a figyelmem a végtelenbe tágult. Gyógyír volt ez a tágasság, ezek a szabad terek. Az „én”-től elszakadó figyelem, az a legjobb; nevezhető *transz*nak is. Ültem a vízesés partján a kiválasztott sziklán, és elfeledkeztem önmagamról, a „vagyok” is úgy széjjelpermetezett, mint a csapkodó víz; az idő is teljesen elváltozik. Nem lehet tudni, mennyi ideig ültem. „Pedig zuhanunk, mint a kő, / egyenesen és egyérteműen” (Pilinszky). Ez is teljesen világos. (Talán innen ered a leugrás-fantáziám.) És ott ülve az is jó, hogy nem én szólongatok folyton. Ne mindig én szólongassak! Tanulni kell a passzivitást. A szemlélődés bizonyos fokú odaadással jár. Kell, hogy valami megszólítson.

Reykjavíkban mindenáron el akartam jutni a Perlanba, a természettudományi múzeumba, gyalog, a kofferemet magam után húzva, hátizsákot cipelve. Rábíztam magam az applikációra, a digitális térképre, vagyis a GPS-re, hogy vezessen, és összevissza vezetett, vagy én rosszul követtem, mindenestre órákon át tévelyegtem, köröztem az erős szélben, szemerkélő esőben a vastagon borús ég alatt, zötyögött mögöttem a koffer, lefújta a szél a fejemről a kapucnit, szinte semmit sem láttam, verettem, kaptattam, eldöntöttem, hogy nem adom fel, nekiveselkedtem, bekeményítettem, reménytelennek látszott, hogy odatalálok, valami paraszti muszáj-erő vitt aszfalton és árkon-bokron, felüljárón, ungon-berken át, autótút szélén – és nem. A GPS hol azt súgta, hogy tíz, hol meg azt, hogy húsz perc múlva érek oda, és ez így ismétlődött. Végül ki-

kapcsoltam a GPS-t, és megpillantottam a Perlan kupoláját a távolban, a szememre bízta magam, és egy utolsó nekifutással megérkeztem. Tényleg ősparaszti, kemény muszáj kölcsönözte a vak erőt, a túlélés kényszeréből merítettem, noha ez a múzeumlátogatás egyáltalán nem volt fontos. Csak nem akartam föladni. És ez a tévelygés, a kínlódás – sehol egy lélek, csak autók – érdekesebb lett később, mint a kiállítás, ahova igen csapzottan érkeztem meg. Hiszen magát az eltévelyedést, az útkeresést, a reménytelen fáradságot „ábrázolta”, meg a makacs kitartást.

JÚLIUS 13., BUDAPEST–ZENTA

A makacs kitartásra a negyvenfokos hőségben is szükségem volt. Ezúttal az izzadságtól csapzottan érkeztem haza – mert „haza” ez a városka, ahova senki és semmi nem fűz, a véletlen dobott ide, és megszerettem, és itt maradtam. Ez a bérelt lakás lett a menedémem. Bármikor felmondhatnak. De tényleg lakozom itt, egyedül és mégis valamilyen együttlétben. Itt sincs szűkösségérzetem, talán az izlandi tájak is belém ivódtak, meg egyáltalán, az elmémben mindig van mód a tágasság megélésére. Amikor ezt elveszítem, akkor annak a kishitűség az oka.

MÓGER TÍMEA

Méhen kívüli erjedtség

Velem is sok kérdés
Született
De soha senki
Nem kérdezte meg
Milyen a homályra lett
Szobában ülni
Húlni
Végtelenített
Egy
Magadban
Mindenütt és sehol
Lenni
Magányos mindenki
Álmos
Csak te érzed
Senki
Más
Hogy mindenki más

Őszintén

A világ nagy
Ha arra gondolok
Én is bármelyik
Pillanatban meghalhatok
Fénybe fordulnak
Az ablakok
Igazit látni
Tilosban járás
Néma kiállítás
Kintről bent
Bentről kint hagy
Őszintén
Maga a ház vagy
Önmagából kirekesztett
Világnagy

Vád

*Vádolom magamat
Mert vétettem,
Fölséges színedet megsértettem
Hozzád, óh, Jézusom, fohászkodom
Hogy többé nem véték
Mégfogadom
Viselkedem
Macska a fa tövében
Tökéletesen gubbaszt
Nélkülem
Lehet
Hogy egy
Szélesebb világ
Ragyogna ránk
De sajnos nem lehet
Felkötni fára
A(z) (sz)ívemet
Bennem dobog
Dohog
Ami a világ felé
Belőlem elfogyott*

FARKAS ARNOLD LEVENTE

megmaradt, annak

a gázcsőre azért
vigyázni kell, el
kell tüntetni a mennyezetet,
azt a darabkát,
ami a mennyezetből
megmaradt, annak idején,
amikor a disznót leölték,
beázott, folyt az esővíz
a végtelenre, az anyag
megtisztít és beszennyez,
beszennyez és megtisztít
az anyag, a színházi létra
segítségével rendet rak
a kellékes
a teremtés és a pusztítás
törmelékei között, felmászik
oda, ahol már nem laknak
angyalok

a görögök arra használták
a színházi létrát, hogy
az istent játszó színész
azon közlekedett a kétféle
valóság között, a közönség
persze ismerte jól a mítoszokat,
nézték egymást, az istent
játszó
színész meg a közönség, persze
a szabadság a nézés szabadsága,
nem a látásé

a színházi létra
valamelyik foka
meglazul,
az istent játszó színész
az egyik valóságból
a másik valóságba hull,
zuhanás közben megigazul,
az élet álarca mögött
a halál lapul,
esteledik vagy alkonyul

az istent alakító színész
a színházi létra legmagasabb
fokára hág, a túlpartról lesik
az áruló fivérei a feltámadást,
a helytartó mosolya a kávétól
fekete,
a történet itt elbizonytalanodik,
a közönség nem érti
az ismétlés szabályait,
széttépik a bárányt a színpadon

egy másik változat
szerint az áruló mítoszát
leporolják az áruló fivérei,
a színészt játszó isten
elhajtja egy másik
isten nyáját, halandók
írják a halhatatlanok
történetét, a halál
maszkja alatt a feltámadás
arca lapul, nem mer
kilépni a templomból

NOVOTNY TIHAMÉR

Fényképzetek

Aranyi Sándor festőművész és Popovics Lőrinc szobrászművész kiállítása

(Kiss Kunszt Galéria, Szeged, 2025. február 20 – március 20.)

Azt kell, hogy mondjam, már elgondolkodtató és emlékkeltő a kiállítás címe is: *Fényképzetek*. Mert kétségtelen, hogy ennek a tárlatnak az egyik princípiuma maga a *fény*.

Ám itt a fényjelenségek reprezentációjának nem tudományos és technikai, kísérleti vagy szimulációs igényű megközelítéséről, fizikai bemutatásáról, szemléltetéséről, alkalmazásáról, esetleg megmagyarázásáról, netán ellentételezéséről van szó! (*Vak foltja alá állok egy kilőtt lámpának, ugye, milyen szomorúak felettem e szárnyas árnyak – képzettársít bennem az egykor pislákoló, ma már holt poeta sacer életézés.*)

Tehát sokkal inkább értekezhetnénk a fény interpretációs szempontból nézett, általában vagy konkrétan vett analóg eszme- és kultúrtörténeti analíziséről, asszociatív szimbolikájáról, költői és/vagy metaforikus, valamint szellemi természetéről, azaz szakrális, metafizikai, illetve transzcendentális jelentéséről. Sőt, még inkább egy olyan józan, mégis lírai cselekvésről, másképpen fogalmazva alapmagatartásról beszélhetnénk, ahol s amikor az alkotók mindenféle divatos digitális hókuszpókusz, naprakész csúcstechnikai csiribiri, 360 fokos fényinstallációs belemerülés, immerzív multiverzum-képzés nélkül,¹ pusztán érzeki és szemléletes, mondhatni, profán és egyszerű módon, tisztán tapasztalati úton – leginkább a gyermeki kíváncsiság és rácsodálkozás hevületében – jutnak el „az anyag szívéhez” (Pierre Teilhard de Chardin), a jelenségek felismerhető metaforáihoz és megnevezéseihez, átszellemített és át személyesített átköltéseihez. Összegezve: a látható láthatatlanához.

De a *fényképzetek* hívószó elindít bennem más, régebben vagy a közelmúltban használt hasonlóan beszédes szó- és emlékképeket. „*Edd meg a fényt!*” – ajánlotta/tanácsolta Laca, azaz feLugossy László egy 1992-es hangkazetta borítójára írva, aki ilyen irányú életézését a „*fénykefélés*” (ti. „*letörlöm a port a fényről*”) [és a „*lelkiúrhajózás*”] fotós-filmes akcionista ceremóniával is színesíteni igyekezett. „*Betonba öntöttem a fényt, és egy kis idő elteltével a felszínre tört*” – írta *Tömb II.* című konceptuális művének szívárványszínt vérző fotódokumentumára Elekes Károly a hetvenes évek végén. A megboldogult néhai Kabó, polgári nevén Sz. Varga Ágnes képzőművész nagy fénycsapdaállító hírében állt, tudniillik fénykereső-fényábrázoló fekete-fehér grafikai tevékenységén túl előszeretettel fotózott minden különleges és intim fényjelenséget. (Egy alkalmi performanszában keresztre feszítéses pózban, a markában is tartott sugárzó fénysebeket vagy inkább fénytojásokat?). Gondi Magdolna festőművész a közelmúltban mutatta be *Utazás a fényhálóban* mottójú kiállítását, ahol láthattuk az *Átlépés a fénybe* és a *Fényoltárok* című műegyütteseit is. Jelen esetünkben Aranyi Sándor képzőművész nemes egyértelműséggel csak *fényfestészet*ről beszél, amikor kiállítja a való világból változatosan merítő fotóprintjeit. Popovics Lőrinc szobrászművész pedig tárlatai kapcsán visszatérő módon használja a *fénytár*, *fényösvény*, *belső fény*, valamint a *fény kiszabadítása* kifejezéseket.

Az embernek tényleg az az érzése támad, mintha a magyar léleknek, a magyar szellemnek eredendően több köze lenne a fényhez, mint más nációknak. Lásd a régi napkultuszunkat! Sőt, mintha atavisztikus módon valóban őriznénk valamit az egykori iráni eredetű, buddhista és keresztény elemekből vegyített szinkretista világvallás, a manicheizmus világosság-sötétség harcából.

Tudniillik „a sötétség a világosságból részecskéket ragad magához, ebből keletkezik a világ, mely sötétség és világosság keveréke. A világhoz tartozik az ember is, akinek lelke (világosság) a testhez (sötétség) van kötve.”² A cél a fény kiszabadítása lenne ebből az anyagi rab-ságból. (Amint Nagy Imre művészettörténész is utalt erre a gondolatébresztő analógiára Popovics Lőrinc 70. évi jubileumi kiállítása kapcsán, Hódmezővásárhelyen.)³ Vagy gondoljunk csak Egry József, Csontváry Kosztka Tivadar, esetleg Csáji Attila művészetére, illetve Gábor Dénesre, a holográfia feltalálójára, hogy a nagy újítóink – Moholy-Nagy László, Kepes György, Viktor Vasarely, Nicolas Schöffer, Vera Molnár – „holisztikus”, optikai, fényt pozicionáló törekvéseiről már ne is beszéljünk.

„Aranyi Sándor és Popovics Lőrinc kiállítása [...] egyedi párbeszédet teremt a fotózás és a szobrászat között. [...] Kapcsolatuk az anyag és a fény közötti kölcsönhatások iránti közös érdeklődésben gyökerezik. [...] Aranyi fotó-parafrazisokat készít Popovics plasztikáiról, annak részleteiről, sajátos látásmóddal és technikával, miközben saját műfajt alkot a mára már védjegyévé vált fényfestményeivel” – szögezi le Ancsin Zsuzsanna a szóban forgó tárlat beharangozójában.⁴

Ám kiegészítésképp hozzá kell tennünk az előbbiekhöz, hogy Aranyi Sándor nem csak digitalizált fény-kép-reflexiókat alkotott felnagyított „analóg” printjeiben Popovics Lőrinc üveg-társított organikus és/vagy geometrikus andezit, gránit, bazalt és szerpentinit plasztikáiról (*Az univerzum könyvtárából; Ezotér; Rianás* stb.). De olyan más anyagú és állagú természeti jelenségekről is készített felvételeket, mint amilyenek például a vízjátékok képlékeny hullámmáz-sai, áttetszőségei és tükröződései (*Egy csepp víz; Az utolsó kortyom; Halváz; Távozó angyal* stb.), a táj- és tárgyfalaknak nevezhető eróziós fa, festett fém, valamint vakolat és kő felületei (*Kajaktúra a Verdon folyón [Tájfalak sorozatból]; Tájhordó I-II.* stb.). Illetve színes és fekete-fehér printjei, azaz fényfestményei között kiállításra kerültek olyan más egyedi darabok is, amelyeknek témái a fény és árnyék, a sötétség és világosság világértelmező ellentéteire épülnek (*A kapu [Dante Pokla]; A Mű-Teremben; Fény az éjszakában; Reflexió I.*).

S itt feltétlenül fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy ennek a *Fényképzetek* hívószavú kiállításnak a másik fő princípiuma maga a *természet*, legfőképpen az a természeti erózió, amelynek nem emberi kéz alkotta informel festői felületei és képződményei mind azt bizonyítják, hogy a nagybetűs natúrban, a környezetünk mérhetetlenül gazdag valóságában olyan, hogy absztrakt, nincs is, mert minden csak zoomolás kérdése. Ám ha ezt kizárólag csak szobrászati szempontból nézzük, mindennek az ellenkezője is igaz, azaz a környezeti valóság önmagán dolgozó makrojelenségein, önmagát káprázatosan felemésztő szín- és formagazdagságán túl lehetséges, és működik a természetből leszűrhető formai letisztázás, a plasztikai elvonatkoztatás logikája is. Mindezekről azok a fából készült plasztikák győznek meg bennünket, amelyeknek a természeti témájú fotófestményekkel rendkívül összecsengő darabjai a galéria pincerészébe kerültek.

„Miközben a festészetben inkább természetelvű vagyok, a fotózásban elkalandozok a legvadabb elvonatkoztatásokig, amelyek szintén a valóság kis szeletei, tehát nem absztraktak” – nyilatkozta egyik kiállításán Aranyi Sándor.⁵

A színbeli elevevége okán a nagybányai festészet méltó örököséként számon tartott „Aranyi is a fénykeresők közé tartozik. Szeretete által az erdei tisztáson felragyog a fény, vagy a délutáni aranyló napsütés végigsimítja az öreg ház vakolat hullatta, meszelt falát. Túl egyszerű lenne kijelenteni, hogy ebből a fénykeresésből született meg a fotózáshoz való vonzalma, ugyanis művészetében testvéri jelenlétben, kölcsönhatásban munkál a festés és fotózás” – méltatta őt Pataki Ferenc ugyanezen a tárlatán.⁶

A természet véletlenségeire hangolt alsó terem talált fatárgyairól, faelemekből összeállított, valamint szobrászilag kitűnően megmunkált organikus-absztrakt plasztikáiról, illetve az ezekkel összecsengő párbeszédet folytató, pusztuló makrofelületeket megörökítő fotófestményeiről egyrészt eszünkbe jutnak William Blake *Próféciák* ciklusának örökbecsű sorai *Az ártat-*

lanság jövődölései verséből: „Egy homokszemben lásd meg a világot, / egy vadvirágban a fénylő eget, / egy órában az örökkévalóságot, / s tartsd a tenyeredben a végtelent!” (Weöres Sándor fordítása).⁷ Másrészt, különösen az önfejlesztő, önépítő eróziós felületek fényfestményeit látva felidéződnek bennünk Leonardo a *Festészetről* szóló írásának méltán sokszor idézett idevágó megjegyzései és tanácsai: „...megfigyeled a mindenféle foltokkal tarkított falakat vagy a különféle keveredésű köveket, ha ki kell találnod valamilyen színteret, különböző tájakra emlékeztető dolgokat találhatsz ott hegyekkel, folyókkal, sziklával, fákkal, hatalmas síkságokkal, völgyekkel és halmokkal ékeset; meg mindenféle csatajeleneteket is láthatsz és furcsa figurák élénk mozgalmasságát, arckifejezéseket, viseleteket és számtalan sok dolgot, amiket tökéletes és jó formába önthetsz. [...] Állj meg néha, és nézd meg a falak foltjait, vagy nézz bele a hamvadó tűzbe, föl a felhőkbe vagy le az iszapba s más hasonló helyekre; ha ezeket jól megfigyeled, a legcsodálatosabb leleményekre jutsz, amelyek a festő szellemét új invenciókkal töltik meg.”⁸ Bár a reneszánsz mester hivatkozhatott volna akár a szüette és hernyórágta fatörzsek fűrészeléssel feltárt, az univerzum féreglyukait idéző titokzatos térírás-képződményeire, labirintusaira vagy akár az uszadékfák beszédes formaképződéseire is.

De menjünk vissza a galéria földszinti részébe, ahol inkább a korai és késői neolitikus, más aspektusból nézve magalitikus, valamint a mediterrán kultúrákat alanyi módon megidéző Popovics Lőrinc-féle márvány és mészkő, valamint üveggel társított sötét gránit, andezit, serpentin, illetve bazalt szobrok az Aranyi Sándor-féle – többnyire ezekre reflektáló – fényfestményekkel társalognak.

Popovics Lőrinc absztrakt organikus és/vagy absztrakt geometrikus plasztikáinak monumentum-teremtő, felkiáltójelszerű világát találóan jellemzi Nátyi Róbert művészettörténész: „Ezek a művek – mint általában a művész számottevő munkái – időn kívüliek, modernségük ellenére archaikusak is, valami ősi, »özönvíz« előtti világból léptek át napjainkba. Ez a cselekvés legalább annyira művészet, mint amennyire filozófia, életszemlélet vagy még inkább mágia. Az alkotásokról első megpillantásuktól kezdve az az ember érzése, hogy nemcsak szobrok, műalkotások, hanem többek ennél, meditációs objektumok. [...] Ezek a szobrok tehát az anyag (kő) és a szellem (fény-üveg) összetársítása által Popovics Lőrinc metaforákban történő gondolkodásának jellemző példái. [...] A kő alaptulajdonsága ugyanis, hogy nem transzparens, nem áteresztő. Erre mondja Hamvas Béla: »A kő a szellemnek éppen ellentéte, kemény és tehetetlen, és nem átlátszó, ahogy a szellem: éteri, aktív és transzparens.«”⁹

Popovics Lőrinc legfőbb problémája és motivációja, hogy hogyan lehet az évezredekken, sőt évmilliókon át keletkező sötét és átláthatatlan kőből felszabadítani a belső energiát, végső soron a fényt. Így talált rá a csiszolt és/vagy rusztikus, a fényes és/vagy matt, a sötét és világos, az anyag és szellem, gyakorlati értelemben a kő és az üveg metaforikus, egyben szimbolikus kontrasztjára. Ezek a hosszú évek során kikísérletezett bravúros kivitelezésű, türelmes megmunkálású, sötétség–világosság ellentételezésű, nyugodtan kijelenthetjük: szakrális kisugárzású szobrok az optikai jelenségek kimeríthetetlen tárházai, a külső és a belső ragyogások és villódzások, szikrázások és tükröződések egyszerre játékos és drámai fénytárai.

Megfigyelhető, hogy Popovics más és más tulajdonságú, szerkezetű, valamint megmunkálású, lényegében fekete tónusú, torony, tojás, hegy, oszlop, hasáb, elliptikus henger, valamint kristály formájú kövekkel kombinált üvegimplantátumainak, beültetéseinek vagy rátéteinek elhelyezkedése – függetlenül az üvegrétegek rejtett, esetleg sejtetett, illetve konkrét rajzosságától (lásd pl. *A fény labirintusa* c. munkáját) –: vagy függőleges (*Átjáró; Axis [mundi]; Ünnepe; Fény-ünnepe*), vagy vízszintes erővonalúak (*Csend; Hírhozó; Lélekvitorla; Szintező; Töredék*). Ám a *Párhuzamosok* című plasztikában ezek az üvegbeültetések – a két-két diagonális és a horizontális erővonal két érintkező serpentin hasáiban történő megisméltésével – új, filozofikus hangsúlyt kapnak. Sőt, a szó szoros és átvitt értelmében is piramidális jellegű, tehát a piramis, a zikkurat, a (magas) hegy (kő) formáját megfejlő nagystílusú és nagyszerű érzetet keltő, különféle megmunkálású, biblikus hangulatú üveggúp-rátétek metaforikusan az eget ostromolják,

a szakralitás tartózkodási helyét célozzák, jelenítik meg már-már a „jó nekünk itt!” lenni élet-érzés felkeltésével (*Fényhegy; Forrásvíz; Zápor*).

Aranyi Sándor tehát nem tett mást, mint élt a felkínált lehetőséggel, és fényfestményekkel (is) reagált, reflektált a zárt körplasztikák nyitott vagy inkább megnyíló természetére.

Kétségtelen, a más-más anyagban és technikában gondolkodó két művész egymás felé irányuló ragyogó, felemelő és szellemes oszcillációja tette oly emlékezetessé ezt a szegedi kiállítást.

JEGYZETEK

¹ Lásd Költő Nóra, *Immerzív élmény? Fényművészet? Multiverzum? – A Light Art Museum Budapest kurátorai meséltek a kiállításról*, <https://welovebudapest.com/cikk/2024/03/14/latnivalok-es-kultura-immerziv-elmeny-fenymuveszet-light-art-museum-budapest-2024/>

² <https://lexikon.katolikus.hu/M/manicheizmus.html>

³ *A fény kiszabadítása – A Vásárhelyi Televízió kulturális magazinja a szegedi Popovics Lőrinc különleges világát bemutató kiállításra invitálja a nézőket*, Vásárhelyi Televízió, Kultikum, 2023. július 14., <https://www.youtube.com/watch?v=ugZNIc1pxlo>

⁴ <http://www.szeged.hu/cikk/fenykepzetek-aranyi-sandor-es-popovics-lorinc-kozos-kiallitasa-a-kiss-kunaszt-galeriaban>

⁵ PERNYÉS Edit, *Absztrakt? Olyan nincs is*, <https://oroscafe.hu/2017/10/14/absztrakt-olyan-nincs-is/>

⁶ Uo.

⁷ Ugyanez Kálnoky László fordításában: „Egy porszem világot jelent, / S egy szál vadvirág az eget, / Fogd föl tenyeredben a végtelent / S egy percben élj évezredet.” <https://szovarazs.blogspot.com/2012/09/william-blake-az-artatlansag.html>; <https://mek.oszk.hu/00300/00331/00331.htm#d3345>

⁸ Walter ISAACSON, *Leonardo Da Vinci*, ford. Falcsik Mari, Helikon, 2018, 348–349.

⁹ <https://popovicslorinc.hu/fooldal/fooldal-bevezetes/>

POPOVICS LŐRINC, Átjáró, 2017, andezit, üveg, 33x33x10,5 cm ▶

POPOVICS LŐRINC, Hírhozó, 2023, andezit, üveg, márvány, 61x30x10 cm;

Szegedi Vénusz, 2023, márvány, 58x19x15 cm;

Axis, 2018, gránit, üveg, márvány, 99,5x22x20 cm;

A látogató, 2023, márvány, 70x18x22 cm

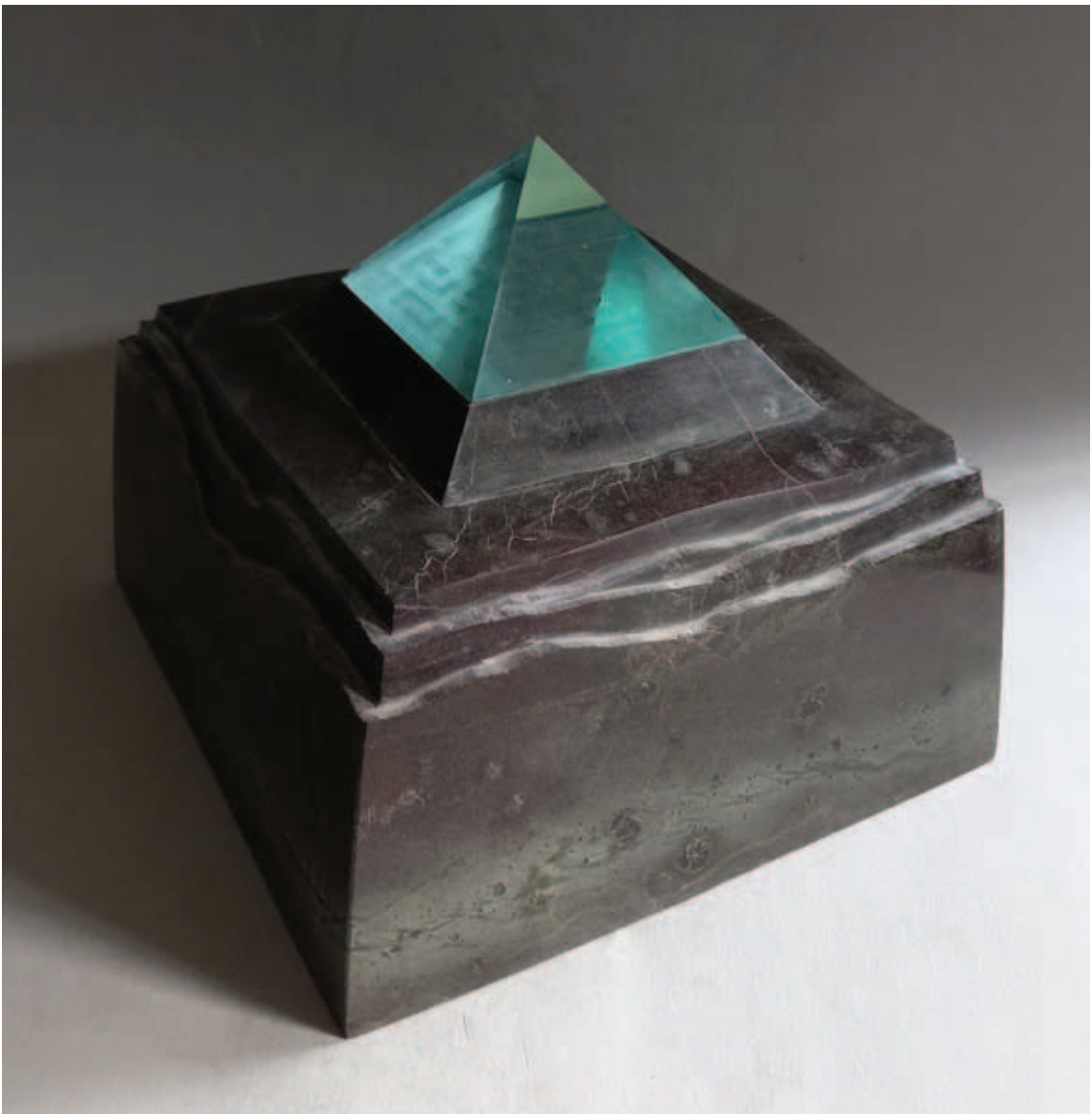

POPOVICS LÓRINC, Fényhegy, 2014, andezit, üveg, 43,5x22x15,5 cm

®

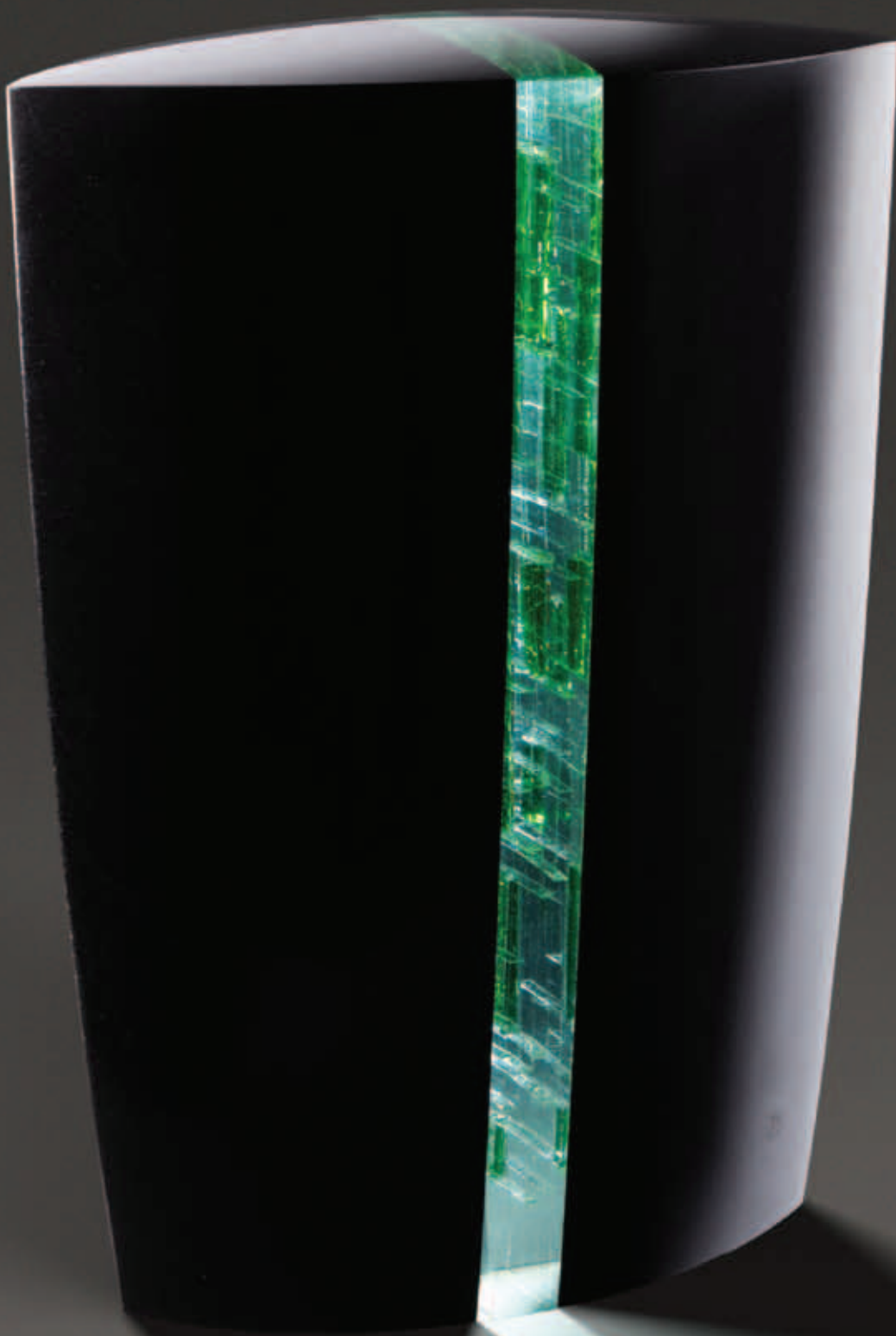
**POPOVICS LŐRINC, Forrásvíz, 2015, kő, üveg, 35x34x22 cm;
A fény labirintusa, 2014, szerpentinit, üveg, 22x26x25,5 cm**

POPOVICS LŐRINC, Csend, 2023, andezit, üveg, márvány, 41x16x10 cm; Fényűnnepe, 2024, szerpentinit, üveg, márvány, 37x21x11 cm; Párhuzamok, 2021, csiszolt, polírozott szerpentinit, üveg, 35,5x20x41,5 cm; Szintező, 2017, kő, üveg, 40x26x12 cm

POPOVICS LŐRINC, Zápor, 2009, szerpentinit, üveg, ón, 32x26x18 cm ►

◀ POPOVICS LŐRINC, Ünnepe, 2013, gránit, üveg, 36x27x13 cm

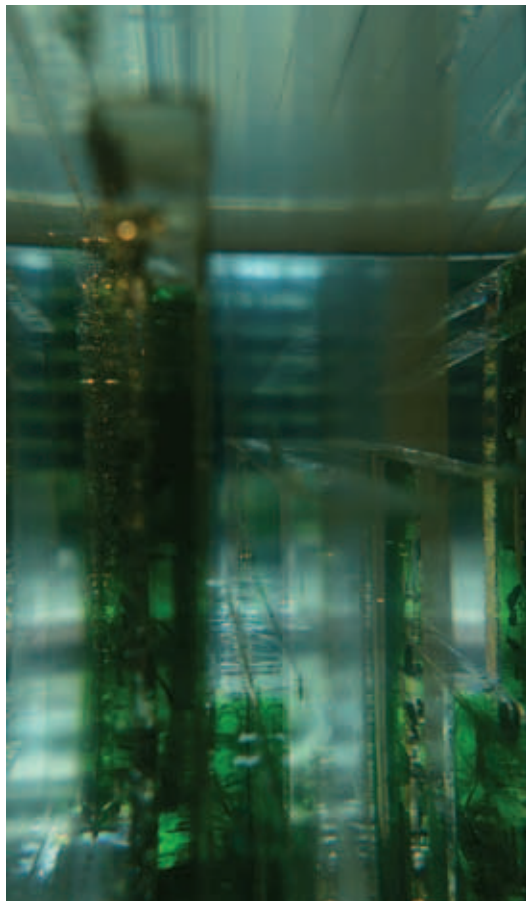
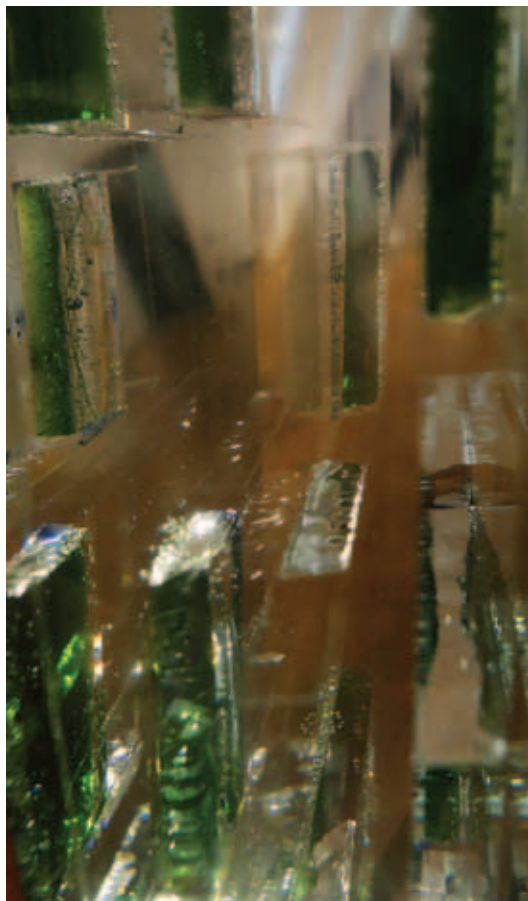
POPOVICS LÓRINC, Fűző II., 2010, fa, 92x45x23 cm; Idol a cseresznyés kertből, 2014, fa, 100x20x12 cm;
Tánc, 2023, meggyfa, tölgy, 89x25x 60 cm; Ösbálvány, 2013, fa, fém, 185x29x48 cm

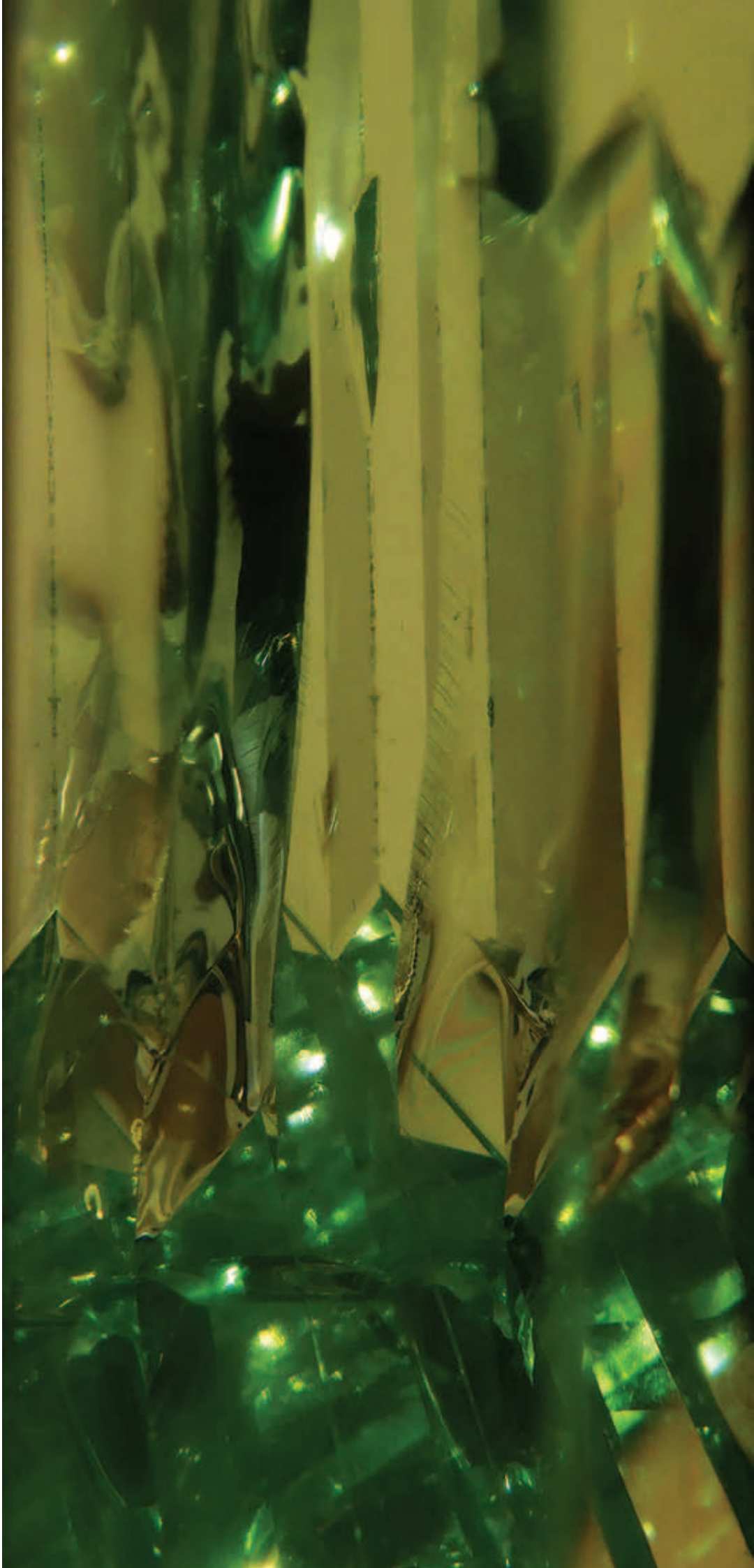

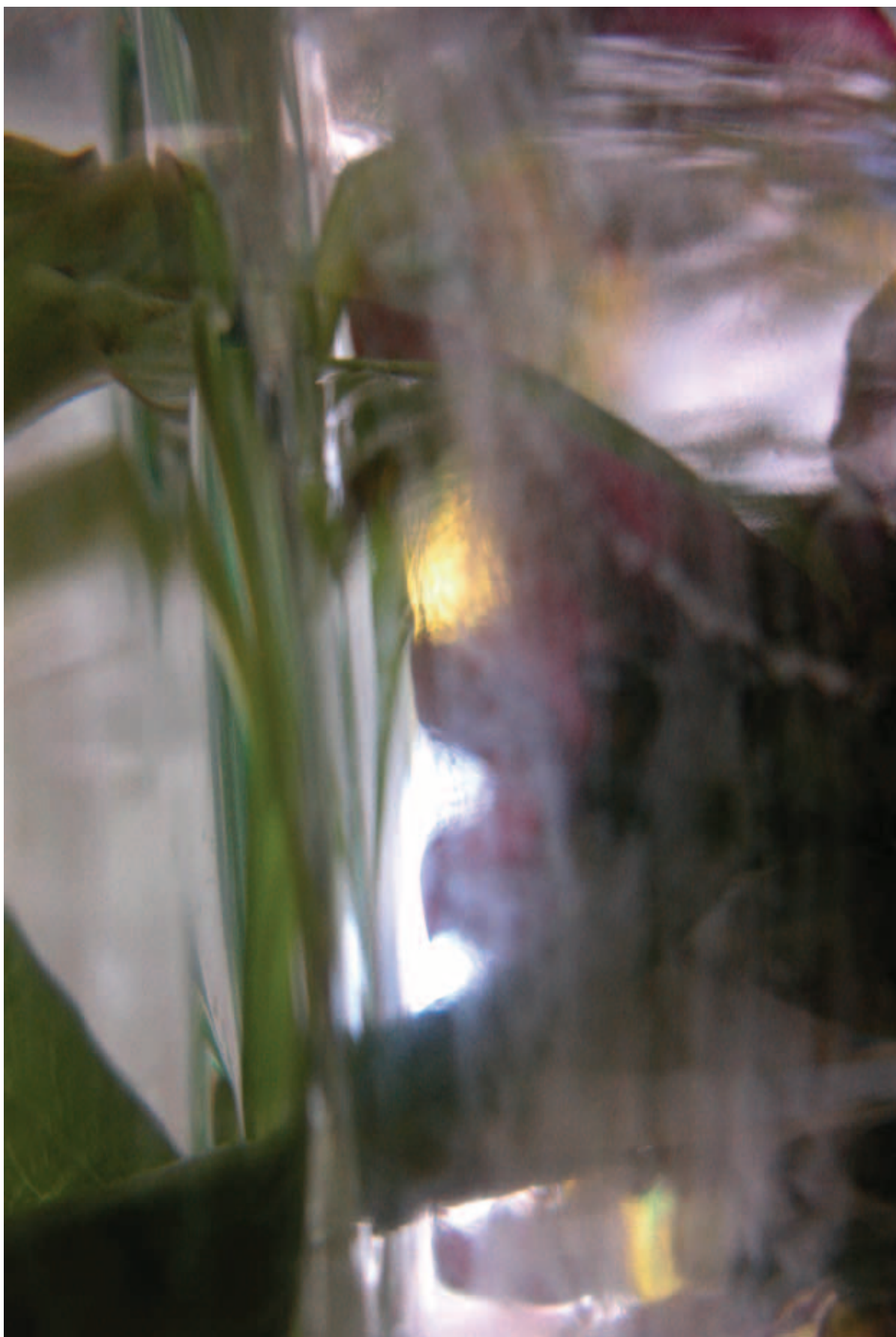

POPOVIC S LŐRINC, Együtt, 1995, fa, 120x35x25 cm

ARANYI SÁNDOR, Az univerzum könyvtárából – Ezotér '23, 2024, fényfestmény, 70x40 cm; Emlék-Mű-Terv '23, 2025, fényfestmény, 70x40 cm;
 Ezotér '23, 2025, fényfestmény, 60x35 cm; Ezotér, 2014, fényfestmény, 70x40 cm

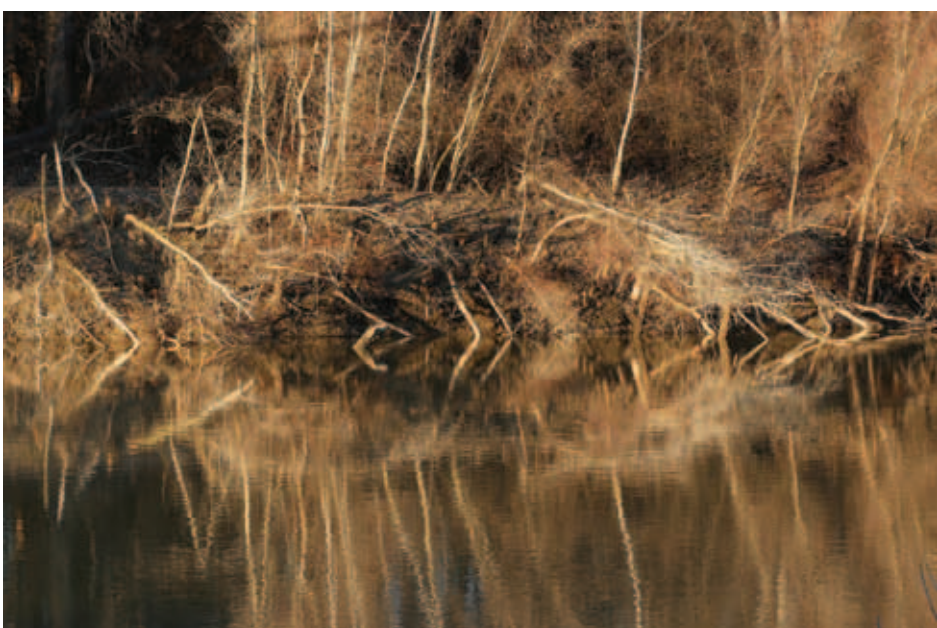

ARANYI SÁNDOR, Távozó angyal, 2005, fényfestmény, 90x60 cm

ARANYI SÁNDOR, Örökkön örökké, 2013, fényfestmény, 40x70 cm; Halváz, 2021, fényfestmény, 40x60 cm; Az utolsó kortyom, 2025, fényfestmény, 40x60 cm

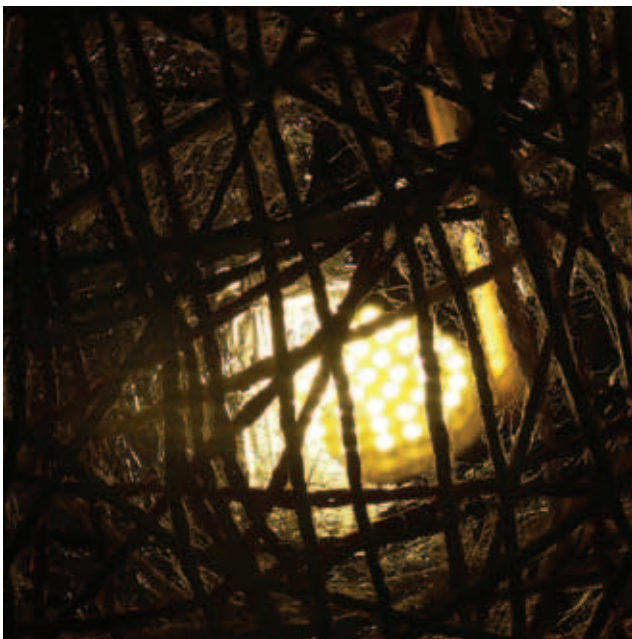

ARANYI SÁNDOR, Tájhordó II., 2020, fényfestmény, átmérő 60 cm;
Kajaktúra a Verdon folyón (Tájfalak sorozatból), 2020, fényfestmény, 35x50 cm

ARANYI SÁNDOR, Tájhordó I., 2020, fényfestmény, átmérő 60 cm;
Part-Vonal '21, 2025, fényfestmény, 40x60 cm

**ARANYI SÁNDOR, Reflexió I., 2023, fényfestmény, 50x50 cm;
 A kapu (Dante Pokla), 2021, fényfestmény, 60x60 cm;
 Fény az éjszakában, 2025, fényfestmény, 60x60 cm;
 A Mű-Teremben, 2020, fényfestmény, fotómontázs, 70x70 cm**

GÉCZI JÁNOS

Róma, újrahasznosítás

Munkanapló 3.

Szép, zsebben is tartható útikönyveket vettem indulás előtt magamnak, újakat a régiek, a nehezek mellé. Az egyik nem több, mint száz ötletet javasol, hogyan kell az ikonikus várost felfedezni. Kalandtúrákat sorol elő – álljunk meg, kóstoljunk, lessük, járjuk körül, költsünk el egy vacsorát, kortyoljunk, az ég felé emelve tekintünket nézzük meg, fogyasszunk, induljunk –, amelyek teljesítésével járatosak leszünk Róma művészetében, de leginkább a barokkos hétköznapijaiban: a szabadtéri látványosságokat megismerhetjük, és természetesen a kávézás, italfogyasztás, napi többszöri étkezés, a piacozás, a vásárlás, a közlekedés és a szállás fortélyait. Persze csak némileg. És feltétlenül javallott a Canova egykori műhelyében elhelyezett szobormásolatok között elfogyasztani a délelőtti kapucsínót, a II. Viktor Emánuel-emlékmű tetején a mesés kilátást frissítő ital mellett élvezni, a Vatikáni Múzeumban sokféle ajándékot és emléktárgyat venni, vagy vásároljunk be egy csemegeüzletben, illetve piacon, és ülünk ki a Palatinus-dombra vagy a Circus Maximusra délutáni napfürdőzésre. S a valódi, a született ínycselek tudják, hogy Rómában a tökéletes kikapcsolódáshoz a La Pergolában, Róma egyetlen három Michelin-csillagos éttermében szokás asztalt foglalni, ahol kreatív *haute cuisine* és a városra nyíló mesés kilátás feledteti a hétköznapiakat.

A Caput Mundiba látogatónak merésznek kell lennie.

Sokadjára is bebarangolom a Trans Tiberimet. Térek jobbra, térek balra, reggel, délelőtt, délután vagy késő este, az orrom vezet, vénségemre lassan növekedni kezdett, s visz addig, amíg bírja a lábam és a figyelmem. Amíg nem maradok teljesen egyedül.

Csakis a falakat bámulom, és egészen hosszú lehetne annak a sora, hogy mi-
ket nem, ezért bele sem kezdek a felsorolásba. A legjobb magyar felsorolót, Lénárd Sándort amúgy sem tudnám a lajstromozásban überelni. Ismerem a helyszínt, ha nem is úgy, mint az orgonista-latinista-író-orvos, legalábbis a vizuális beszédmódjainak a struktúráját. Az apró változásokat követem napról napra, hogyan novemberesedik el, s készül decemberre.

A Teverétől elinduló s kilométerrel odébb ahhoz visszakanyarodó utcák viszik a prímet, s az őket keresztezők, a vicolók és a térnek csak illemből nevezett terecskékké terebélyesedők vagy zsákutcává válóak a másodhegedűsök. Léteznek harmadhegedűs utcák, ott már nem lézengenek utcazenészekkel kísért énekesek, legfeljebb hordozható, avított készülékekből bömböl az elektronikus muzsika, és minden harmadik vagy negyedik szatócsbolt működik, s bennük nem ajándék- és emléktárgy kapható, s nem is utcára való ital vagy étel.

Az utcák közös jellemzője, hogy sampietrinóval, kisebb méretű, bazaltból faragott kockakövekkel kirakottak, és olyan hepehupások, hogy kerékpárral is veszélyes rajtuk közlekedni, nemhogy autóval, girbegurbák, és sosem tudhatod, hol fognak a következő utcába betorkolni, véget érni, és a járdaszegély nélküli úttest mikor szalad a falig. Ezek a falak vakoltak, a színük a meleg földszíneké, legtöbbször foltosak, a mészrétegek hámlanak, s hogy kedvemre valók legyenek, teles-

tele vannak borítva plakátokkal, hirdetésekkel, szórólapokkal és tenyérnyi, széljegyzeteiktől megfosztható cetlikkel. Ahol meg nem, ott a graffitik hivalkodnak. Nem létezhet falfülke, villanyóradoz, ismeretlen céllal készített takarólap, lehúzott redőny, ablakra-ajtóra hajtott spaletta, amelyen ne jelenhetnének meg az eltérő méretű, territoriális jegyeket mutató fújtt festékrajzok.

A Trasteverét kiállítási térként figyelem, a képeit aszerint értékelem, hogy milyen elveket érvényesítenek.

Az utcának, már ha a prímutcák közé tartozik, a motívumok alapján saját graffitis csoportja tevékenykedik vagy dolgozik még ma is. Nem tisztelik se a városiak készítette és kiragasztotta plakátokat, se az egyedi, a bottegák tulajdonosai által rendelt és közszemlére tett hirdeményeket. Rajzaikkal az első emelet magasságáig beborítanak falat, ajtót, ablakot, mindent. A mindenség plakátokkal borított, így aztán el is fedett. A színgazdag falfirkák szavak és jelszerű képek, olykor arcok, alakok és aláírások. A prímutcák érzékletes graffitikkal létrehozott mentális képe eltérő, életmódot, kulturális stratégiát, aktivitást képvisel – de a turisták tömege miatt mindez csupán késő éjjel vagy hajnalban látható. Nemzetközi társaság rajzolta-festette tele a szórakozóhelyekkel és turistáknak ajánlható dolgokat árusító boltocskákkal zsúfolt utcákat, amelyek este-éjjel szabadtéri vendéglőkomplexummá alakulnak át.

A graffitik szegregatív funkciója a másodhegedűs – andalgó turistáknak kedves – utcákban erősebb, miközben ott a papírmunkákat nem használják fel a művek nyersanyagához. A falképek között kevesebb a szignózás, de a két színnel felrakott képek inkább szólnak a helyiekhez, mint a prímhelyeken lófráló vagy szórakozó külföldiekhez. Politikai tartalom azonban ezek között sincs, még az egész falas nagy festmények, a muralok, illetve az esztétikai igényeket is kielégítő burnerek esetében sem.

Lelőhelyekként a harmadhegedűs környékek jönnek számba, mivel itt graffiti, ha van is, évekkel korábbi, egyszínű festékekkel felfújtt vagy mázolt, s nincs nap mint nap egy újabbal felülírva. Ez a városnegyed lakóinak a világa, leandereket ápolnak az ajtók előtt, macskák napoznak az ablakpárkányon s az autók motorháztetőin, egyszerre több is. A plakátok, ha véletlenül feltűnnek, cafatokban lógnak, mint az öregurak torkán a bőrlebernyegeg. Hetekig, hónapokig várva sem változnak vissza fiatallá, nincs, aki átcserélje, pontosabban átragassza őket. Idővel vastaggá híznak, különböző formavilágú rétegeket tartalmaznak.

Rómában szükségképpen jut arra a következtetésre a város tanulmányozását feladatul tudó kutatók és laikusok valamennyije, hogy valójában önmaguk mentalitására kíváncsiak. A romok újonnan készülő dolgokba történő beépítését jóformán valamennyi emberi civilizáció kipróbálja, többnyire sikeresen, miért is kellene funkcióhoz jutott és hasznosnak talált szerepű paneleket újrakészíteni? Tanúsítják ezt az eljárást a települések, a technikai eljárások és természetesen a művészi alkotások is. *A halál kilovagol Perzsiából* című, 1979-ben íródott Hajnóczy Péter regényben s a '83-ban megjelent *Léghajó és nehezéke* verskötetben (amelynek képeket tartalmazó versei a hetvenes évek végén jelentek meg, többek között a *Mozgó Világban*, mert ez a folyóirat éppúgy anyalapnak bizonyul Hajnóczy esetében, mint az enyémben), majd a nyolcvanas években kiadott versköteteimben ugyancsak fontos az akkurátus pontosság, a körülményes, az egzaktásra törekvő fontoskodás különböző eljárásokkal történő megjelenítése. Ilyen volt a pseudo-tudományosság, s ilyen a köznapi motívumok szövegbe emelését elősegítő szocio- és dokumentumfotók használata, azok szöveggé alakítása. S a leírás vég-

telen hosszú idejű, a művet összetartó időtartamú és szertartásos gyakorlat. Amint az is evidencia, hogy ezen eljárások írói megjelenítéséhez az utazási irodalom eszköztára nyújtott segítséget.

A magam első megnevezett dekollázsai ugyan a *Fotóregény* (1980) fényképeinek összetapadt lapjai, de a felismeréshez vezető sérülés és roncsolás a kilencvenes évek elején történt. A kollázsolás és a dekollázsolás esetében a vers- (*Elemek*, 1986; *Léghajó és nehezéke*, 1983; *Gyónás*, 1988; *Látkép a valóságról gepárddal*, 1989) vagy a regényszöveg (*Kezét reá veté, hogy lásson...*, 1984) és a fényképek együttes használatakor keletkezett – s a szociofotókat alkalmazó, xeroxnak nevezett képek néhány sorozatát (pl. a *National Geographic* címűét) is eredményezte.

Fagylaltozó rendőrök és politikusok mellől nézem a kormoránpárt, pedig illőbb lenne, ha a mellém telepedőkről nem a foglalkozásukat olvashatnám le, hanem a származásukat. Jobbnak tartanám zsidókkal együtt nézni a hídlábnál tollászokdó, zsíros fényű madarakat, végtére a gettó folyóval érintkező pontjánál üldögélünk. A Ponte Rotto, a Törött híd ugyan nézhetőbb az Isola Tiberináról, a tiberisi szigetről, amelyet a világ legkisebb lakott szigetének szeretnek tudni a rómaiak, de oda a fagylaltnyalásnyi szabadidő alatt nem lehet eljutni, noha én pontosan ide, az egyik jól megnevezhető platánfához akartam jönni, csak néhány pillanatra eltérítette a szememet a folyó felsőbb szakaszáról áttelepült két halászmadar. A platán nevezetessége, hogy a gallyzata a felső rakpart alá, a folyót szegélyező alsó rakpartra hajol. Ebben az esetben tanácsosabb lenne aláhajlásról beszélni, végtére a két rakpart szintkülönbsége legkevesebb tíz méter. Ez a platán, ha igaz, amit a növénytani szakos mondanak, hogy a lombkorona méretével megegyezik a gyökérrendszeré, a gallyaival a gyökereinél mélyebbre csüng, és ez a speciális státus nézeteim szerint egy szemlélődő zsidót inkább kell hogy vonzzon, mint fagylaltozó rendőröket és politikusokat, akik nyalás közben megvitatják, milyen is a tökéletes fagylalt.

Ha egyszer lesz egy plakáttépési eljárásokat bemutató kurzusom, a bevezető előadáson a papírtépéskor megfigyelhető folyamatok feltárására irányítom a hallgatóság figyelmét. Azt ugyan hiába is remélem, hogy annyian tolonganak a teátrumszerűen kialakított auditórium maximumban, mint egykor Rudolf Steinerén a bécsi szüfrazsettek, vagy Cholnoky Jenő geográfus, levelező akadémikus pesti matinéján, de azért bízom abban, hogy annyian megjelenének mégis, hogy statisztikailag érvényes következtetést lehessen levonni az eltérő hasítási módok kedvelőinek jellemzőiről. Elsőként megfigyeltetem a papírfelület feltárásának módjait, és az anyagunkról, a fehér, a sárgás, a szürke belsejű papírról következtetések levonására ösztönzőm a hallgatóságot. Miért, hogy másként tépődik az egyetlen lappá préselt cellulóz, mint ha egymásra tapadt több lapot próbálunk felbontani? Miért, hogy a szétfejtett nyers anyag színe oly élő azokban a pillanatokban, amikor feltáru, s hogyan, hogy néhány pillanat múltán odavész minden varázslata, és ahogyan kiszárad, porral fedetté, elnyúzottá merevedik? Miért, hogy erről a jelenségről, Rómához illően, Fellini nagy filmjének jelenete kell hogy eszünkbe jusson, amikor szemmel követhető, a metrálóagút fúrásakor feltáru grotta freskóin miként vesztik el évszázadokon át megőrzött színüket attól, hogy a feltáru nyíláson beáramló levegő eléri a felületüket?

A bevezető előadáson az anyag tulajdonságainak megjelenéséről, pontosabban a tulajdonságok előhívásának eljárásairól fogok beszélni, és az állításaim

igazságtartalmát demonstrációkkal igazolom. Hogy láthatjuk meg, miből – egy-nyári növényből, mezőgazdasági melléktermékekből, fatermékből, műszálból, hulladékpapírból, textilből, mindezek különböző keverékéből – készültünk? S milyen vegyi adalékokkal, hogy a színünk, vastagságunk, puhaságunk-kemény-ségünk, fényünk, szakíthatóságunk, hasadóképes-ségünk, felületünk, szívóképességünk az elvárt használathoz megfelelő legyen? Hogy a cellulóz, a hemicellulóz és a lignin bennünk található keverékarányának alakulása miféle anyagtulajdonságokat eredményez? A fehér színű vegyületekbe hogyan vész bele a cellulóz természetes anyagszíne? A kaolin, a talkum és az egyéb töltőanyagok, az enyvezőanyagok és a festékek hogyan fejtik ki a hatásukat, s milyen hatásokkal szolgálnak a velük készült papírlapokra nyomott plakátok? A légszennyezés, annak por-, kén-hidrogén-, merkaptán-, szulfid-, illó szervesanyag-állománya miként hat a papírfajtákra, s időben, különböző éghajlati és környezeti viszonyok között milyen folyamatok zajlanak le? Mit okozhatnak a csapadékok, mit a víz, amely behatol a színes felületbe éppúgy, mint a papírrostok közé? És mit a mechanikai behatások?

A Via di Sant'Aurea torkolatában két szürke varjú kooperációjának eredményeként az éjjel kihelyezett szemeteszsák tartalma a kockakövön szét van terítve. Az egyik szürke varjú felhasítja a barna zsákot, és darabonként húz belőle elő hulladékot, a másik pedig átveszi azokat, és szabályos távolságra egymás mellé helyezi őket. Ócskapiacra ekkora a rend és a vásárlásra felkínált eladó tárgyak sokasága. Végül a feltárult anyagok közül együtt kiszemezik az ehetőt.

1991-től több alkalommal fordultam meg Rómában, korábban egy-egy hónapra, az elmúlt években csak egy-két hétre. De sosem volt a leválogatott helyszíneimen túl annyi időm, hogy szabadon, előre eltervezett cél nélkül kószáljak. Most meg a harmadik nap, amikor tíz kilométereket barangolok, s olyan új területeket fedezek fel, amelyek ugyan nem vezetnek az eddigi élményeknek ellentmondó tapasztalatokhoz, de azt érzékletesebbé varázsolják. Ady egyetlen Róma-verse nyomán felkapaszkodtam a Spanyol lépcsőn, bekukkanthattam a Villa Medici kertjébe, és bejártam Pincio nemes kivitelezésű parkját. Oroszok és szudániak közé keveredve ténferegtem az utcai muzsikások kavarta zenezájban, megtapasztalhattam, hogy a Pink Floyd, Albinoni, a Caruso-módra énekelt nápolyi dalok és az afrikai dobolás együtthangzása milyen. Az orosz nők mindenkor párban, s a férfiak mögött. Fagylaltot, jégkrémet nyalnak, stanicliból sült gesztenyét esznek, és önfeláldozóan társalognak. A szudániak csakis férfiak, irgalmatlanul magasak és feketék, zacskós virágmagvakat, hosszú szárú Baracca-rózsabimbókat, öveket és napszemüvegeket árusítanak.

A Tevere partjáról felkapaszkodtam az északi oldalán meredek Aventinusra, ugyancsak sok lépcsőfokot megmászva, elhagyatott függőkerteken, viruló banánligeten át, koros ciprusok és cédrusok alatt, mígnem találkoztam egy békésen füvet zabáló nutriával.

S nemcsak az Isola Tiberina többnyire elrejtett lejárattal jártam be, hanem hosszán, mindkét irányban a folyóét is, s Rómában először egyedül voltam. A Boario fórumtól induló, a lerombolt Ponte Rotto mellé épült Ponte Palatinónak másik neve is van, utalva arra, hogy fordított irányú az autóforgalma, Ponte Inglese. Közel a hídfőhöz rátaláltam Róma első urbanizációs létesítményére, a 2600 éve működőképes Cloaca maxima hatalmas kivezető nyílására. Be volt falazva, s a fal előtt homelesssek építettek maguknak sátortáborot.

A csatornatorok peperinóból készült, ezt a borsosnak látszó kőzetet hosszan tapogattam a Carcere Mamertino falában, amikor a forrásvíz nyomát kerestem. Tufa ez, bár más színű, hasonlatos a tihanyi vöröskőhöz, benne borsszemekkel összevethető biotipszemcsék. A peperino termőhelye, ahol bányászták, neves borairól ismert: Castelli Romaniban található, s a bőséges termést adó Albani-dombokról valamennyi trasteveri tavernában szokás esténként emlékezni.

Amikor Nagy Konstantin birodalmi vallássá teszi a kereszténységet, a néhány évszázados szegényvallás rohamosan átalakul. Három ó- és korai keresztény eszméről lemondott, hogy a filozófiailag ugyan nem művelt, de a keresztényeknél azért a bölcselőre érzékenyebb római világ számára elfogadhatónak bizonyuljon. A nők és a férfiak egyenértékűségét, a népek közötti azonosságot és a szegénységhez kötött vallásgyakorlást olyan erősen átértelmezték, hogy végezetül a nők gyámolításra szoruló másodteremtényekké minősültek, a római szokásoknak megfelelően elfogadott lesz a keresztényeknél is az antiszemitizmus, és ahhoz, hogy valaki a vallást felvegye és gyakorolja, nem várták el, hogy a vagyonától megfossa magát, elég volt abból a közösség némi támogatása. Hogy mindehhez mit szóltak a keresztények, arról nemigen maradhettek fenn források, de a birodalomban legális lesz a hitük, s a hatalmas állam elvégzi helyettük az evangelizációs feladatokat. S végső soron az előtt is megnyílik a lehetőség, hogy szofisztikáltabbá emelkedhessen a vallás, s az értelmiség se fanyalogjon miatta. A célorientált mentalitás a haszonelvűséget mind a mai napig elfogadhatóvá tette a római kultúrára alapozott Európában, lenyomata éppúgy fölfedezhető a filozófiában, mint a mindennapi megélhetés praxisaiban, az építkezésben és a különböző méretű közösségek struktúráiban. A viselkedést nem szabályozza eltérő módon a gyakorlat és az elmélet, ennyiben hasznosnak bizonyul a kereszténység és a római állam összeforrása.

Nem tévedek sokat, ha azt állítom, bármelyik templomban ráakadhatunk egy Giovanni Lorenzo Bernini-műre. Hozzáférhető az a Róma-térkép, amelyen a tőle származó művek fellelő helye van feltüntetve, a kezembe is került, de aztán nem találtam rajta azt, amire ma bukkantam. A Colosseum, illetve a Forum Romanum közelében 6. századi alapokon álló, de a 9. században épült, Santa Maria Nova elnevezésű bazilikát, melynek a 15. század óta a másik neve Santa Francesca Romana. A templom újabban Erdő Péter bíboros címtemploma. Amióta nem csak római papok lehetnek bíborosok, az idegen gondozására, ha bíborossá kreálja őket a pápa, egy római templomot is bízna. E bazilikában van egy 5. századi Mária-ikon, Úti Boldogasszonynak nevezik, ezért a zarándokok s újabban a gépkocsivezetők védőszentje, itt őrzik a 15. században élt Római Szent Franciska ereklyéit, ki a szegények gondozója volt, s a bencés obláták társulatát alapította; amúgy pedig Simon mágus halálának a színhelye, Péter apostol kőben látható térdlenyomatának az őrzője, továbbá a pápaságot Avignonból visszahozó IX. Gergely pápa temetkezési helye.

A Szent Franciska-bazilikában a főoltárt készítette Bernini, de a hagyomány szerint Michelangelo is ott hagyta kéznyomát.

Az enciklopédikus római szemléletnek tulajdonítjuk a Pantheont, a valamennyi istennek szentelt Pantheont, vagy azt, hogy a Forum Romanum, amely, minthogy vezetője a vagy 18 római, különböző városrészben elhelyezkedő Forum Romanumnak, helyesen Forum Magnumnak nevezendő. Ezen a fórumon gyülekeztek a

plebejusok és a patríciusok, itt emelkedett több templom, a főpapi ház, a szenátus helye, a börtön és a kivégzőhely, azaz minden intézmény, ami a legfontosabb közügyek intézéséhez szükségeltetett.

Az enciklopédikusság az univerzum ismeretének és egyben birtoklásának az igényével lép fel. S ennek a görögöktől eredő, a rómaiak által átvett, azaz romanizálódott kíváncsúnak a következménye az ám, hogy ha már a dolgok egészének nem is lehetünk a birtokosai, a belátásunkra van bízva, a dolgok mely részeit szerezzük meg magunknak: a szobor fejét, a szoborfej másolatát, a szoborról szóló könyvet, amelyben a mű keletkezése, alkotójának a szándékai, az alkotás sorsa, értéke és jelentése is fel van jegyezve, avagy csak a szóban továbbadott történeteket hallgatjuk meg s raktározzuk el az elménkbe, diktáljuk le egy írásképes szolgának, vagy olyan tárhelyet létesítünk, ahogy együtt lehet a szobor, annak a másolatai, a róluk szóló irodalom, az irodalmat is magába foglaló bibliográfiai leirat és a gyűjtő személy. A gyűjtési hév, amely végső soron és többnyire csak a darabkákat, részleteket, töredékeket vagy az annál is kisebb törmelékeket halmozza fel a tulajdonosuk körül, eredményezi, hogy a cselekvési terek egyszerre konformitást nyújtó gyűjtőhelyek is. Közéjük hamarosan olyan helyek is besorolódnak, amelyekben pusztán a gyűjtött anyagok tárolása, gondozása és használatra történő felajánlása történik. Archivumok, könyvtárak, múzeumszerű kollekciók jönnek létre, amelyeket magánpalotákban, közintézményekben, kolostorokban vagy a gyűjtemény számára készített építményben helyeznek el, sajátos rendben, a halmazképzések elveinek, a rendszerezési gyakorlatnak és az időszak elvárta funkcióknak megfelelően. S az ilyen, véletlenszerű részleteket összegereblyező gyűjtés, a maradványokat megőrző és használatban tartó buzgalom eredményezte – párosuljon praktikummal és gazdálkodási megfontolásokkal –, hogy akadnak még antik alapítású városok, amelyek évszázadokat túlélvén a mai napig élőhelyek maradnak.

Az elhagyatott és ünnepélyes Via Giulia elmondása a 66-os számú épülettel lehetséges. A homlokzata pápai tört címerű, s magasra emelt falán felirat adja tudtul a latinul értőknek, hogy a palota 1555-ben mentesült a népszámlálási adó megfizetése alól. Márvány a bejárata, jobb és bal oldalán a három-három ablak rácsos, az épület bal sarkában embermagasságú forráskút, kariatidákkal. Az alján két kódelfinnek van ágy vetve, de ez az ágy, lévén kőből faragott, 1973. szeptember 25-én az éjjeli tűzvészben nem gyulladt fel

Ez a Palazzo Sacchetti komor, füstfekete-foltos épület. Földszintjén a litván konzulátus található, az emeletein lakások.

Innen nézve s a tűzzel szólva, egyenes út két irányba vezet, északnak és délnek. Ekkor is, akkor is, a korábbi elnevezést föltámasztjuk, s a Via Rectán haladunk. Mégpedig a Ponte Principe Amedeo, ha jobban tetszik, az előtte terpedő tér, a Piazza dell'Oro felé.

Ha elérkezik az az idő, hogy a római utcákat olyasmi műszerrel vizsgálják át, amely az egykor viselt lábbelik talpnyomát felismeri, netán azonosítja, és felrajzolja a Róma-járók útvonulát, fognak találni egy balos, keresztben kettéhasadt cipőtalpnyomot. A Josef Seibel márkájú, kézzel varrott bőrcipő talpa huszonöt napot sem bír ki, pedig naponta csupán tizenöt kilométert kellett megtennie. Te, aki cipőtalpnyomok kutatója leszel, kérlek, ellenőrizd, hogy a legrégebbi német cipőgyártók közé tartozó márkát kedvelők közül hánynak a lábbelije ment rövid idő alatt gajra e szelíd lankákat ismerő városban!

A történet nem mond semmit, mindaddig levegőfalú (fal nélküli?) tartály, amíg nem lesz narrátora, aki a semmit homokra, acélra, grafitra cseréli, amelyben felveheti a megkívánt alakot. A történet. És a narrátora is. És a közösen alkotott szöveg.

De miként mondható tovább a Via Giulia? A szöveg, amely a 66-os számú épületnél kezdődött, és kezdetben délnek haladt, hogy abban az irányban jussunk előbbre, amerre a házban felcsapó tűz füstje szállt. Hogy az utcavégen jussunk lélegezhető, tiszta levegőhöz.

A Via Giulia nem hosszú, mivel 950 méteres, azaz 3120 lábnyi, ámde eltérő végponttal. Két városnegyed, a Regola és a Ponte közötti kapcsolatot biztosítja.

Északnak menve, a Piazza dell'Oro irányában, történeti szerephez jut a jobb oldalon az egymást követő, a Sacchetti-palotával szemközti lakóépületsorozat, amely egységet alkot; a Farnese-címerekkel díszlő palota; a tévesen Raffaello-házként hírbe hozott káptalani épület. S a firenzei kereskedők épületei a San Giovanni dei Fiorentini-templommal szemben.

Az utca bal, a 66-os számot kapott épület felőli oldalán a Palazzo Medici Clarelli, amelyet a 19. században laktanyának használtak; s az utcavégen a firenzeiek plébániatemploma. Itt vannak eltemetve, s egyazonos sírban nyugszik Carlo Maderno és Francesco Borromini építészek, de akik a templomba belépnek, többnyire Bűnbánó Mária Magdolna lábközép-sont-ereklyéje miatt teszik.

A S. Maria in Portico in Campitellit amiatt keresik fel, mert a 2021-es amerikai filmben, *A Gucci-házban* a Lady Gaga formálta hősnő esküvőjét itt forgatták. Velőtrázóan barokk helyszín, a homlokzata, hogy a tér házai fölé magasodjon, kétszintes korinthuszi oszlopos, s a főoltárán pedig angyalok, felhők, fénysugarak s közepén egy lyuk látható, amelynek a pereme glóriának lett kiképezve. A csupa aranszín miatt elviselhetetlenül ragyog a félhomályban is, a Bernini készítette Szent Péter-bazilika apszisát idézi.

A testes főoltár közepén réz- és aranyfóliával borított, zománcozott ikon. A technikát, amivel készült, champlévének nevezik. A kép 26×20,5 cm nagyságú, s 3 mm vastag, az anyagvizsgálatok szerint a fémborítás és a zománcozás bizonyosan a 11–12. századból származik, habár a hagyomány szerint a kép fél évezreddel korábbi. S a templom helyén állt oratóriumban volt elhelyezve – ezt azonban elbontották, s a belőle tanúnak maradt római alabástromoszlopot az egyik jobb oldali kápolnába építették be.

A Santa Maria in Portico-ikon szélének piros sávját kék gombos, becsípett szirmos aranyrozetták díszítik. A kép ábrázolata két jón oszloppal tartott boltív alatt, kék mezőben ülő Istenanya, ölében Jézussal. A glóriás, egy tömbbe olvadó alakok mindkét oldalán leveles fa. A boltív felső két sarkában Szent Péter, illetve Szent Pál portréja. A Szűzanya és a melle előtt tartott gyermek a bizánci Hodegetria-képtípusnak megfelelő. Az ikonográfiai kánonok szerint valóban a 11–12. századnál ősbibb, 6. századi a képi világ: az apostolfejek görög-szír formázottságúak, az életfák és a rózsakeret protoromán.

A régi S. Maria-templom a Konstantinápolyból a 8. században Rómába menekült görögök szomszédságában állt, ők hozhatták magukkal a saját tradícióikat. Hogy mennyire jelentős a közösség szerepe a 8–11. században, azt több ez időszakban épített, a bizánci képvilágot és a nyugati katolicizmusban eddig ismeretlen módú Mária-tisztelet jeleit mutató templomok és megmaradt díszítményeik tanúsítják. Ilyen bizáncias a S. Maria in Cosmedin és a San Giorgio in Velabro.

Mária közbenjárását a rómaiak kezdik kérni, egy 6. századi szentlegenda nyomán. A pestiseseket ápolók jelenéseit átvizsgáló pápa számára adott át egy

Mária-ikont két szeráf, s az ikon előtt imádkoztak a rómaiak a földrengés, a járványok és szerencsétlenségek ellen. A nyugati katolikus térben először a bizánci hagyományt képviselő áttepedettek fogják Máriát rózsákkal együtt ábrázolni – kezdetben a Paradicsom a rózsás, majd a Paradicsomot pusztán a rózsák képviselik. Az aranyozettákkal szegett képkeret ismerős, 1420 körül Francke mester *Vir doloruma* ugyanilyen módon jelezte a képen ábrázolt Krisztus jelentőségét.

Vajh a Róma-értéshez mi kínálja a legjobb sorvezetőt? A város értése és megértése kettő. De nekem úgy tűnik, ebben az esetben egyik sem előfeltétele, ugyanakkor nem is következménye a másiknak. Ki tudom hámozni a Marcellus-színház romjainak tetején álló 20. századi emeletet – ahol emberek lakásokban élnek és irodákban dolgoznak –, mint magot a csonthéjból, értem, miféle szükség és előny eredményezte a romok tetejére telepedést, de az ilyenfajta ügyködés megértésre nem találhat bennem. Felfogtam, hogy az articsókát (Kuncz Aladár nevezéktana szerint bogáncsfélét) embernek való étékként hasznosítják, magam is megszerettem, de nem tudom, miféle keserű éhínség szabadította a természetes gyomra a Földközi-tenger népségeit. S a nagyzolást ugyan magyarázza, hogy a Szent Péter tér burkolására használt vulkanikus, csonka piramisra vágott követ sampietrinónak nevezik, és fél Rómát, azaz a római belváros utcáinak nagyobbik részét ilyenekkel burkolták, de azt nem, hogy a munkára honnan teremtették elő a fedezetet.

Nekem a Rómához vezető utamat olyan sikátorfalak szegélyezik, amelyeken hasított plakátok láthatók.

S meg kellett szereznem előzetesen némi tapasztalatot. Hogyan is, hogy az utcán, ahol járdának kellene húzódnia, autók állnak, s ahol gépkocsikkal szokás közlekedni, az úttesten gyalogosok lófrálnak? Mi tette lehetővé a helycserét, az-e, hogy nem tesznek különbséget az utcán jövő-menő személyek és személynek való közlekedési alkalmatlanságok között, vagy az, hogy nem látták célszerűnek szintkülönbséggel megosztani az utca járőfelületét, s nem különül el a járda és az úttest? Hogyan is, hogy a restaurátorok minden erővel azon vannak, hogy egészében lássunk egy darabjaira hullott amforát, s ha hiányozna valamelyik része, akkor kipótolják, bár értésünkre adják, hogy a teljesség érdekében kiegészítették a tárolóedényt? Ugyanakkor a fehér vagy viaszos tündöklésű szobrokat, hiába is maradtak rajtuk jól kivethető festéknyomok, sehogyan sem akarják élénk színekkel elborítani, pedig csak úgy láthatnánk azt, amit az alkotásuktól a használatuk során elvártak. A római múzeumokban, miként Európa-szerte bárhol, az antik kőszobrok, mert lehámozták róluk a színeket az évszázadok, közetszínűek. Hogyan is, hogy egy német, Johann Joachim Winckelmann, aki ugyan a művészettörténet és a tudományos régészet atyja, oly hatásosan érvel a fehér szín meghagyása mellett, csupán azért, mert az neki tetszetősebb, hogy az európai kultúra nem akarja az eredeti módon látni azt, amit saját múltja megismerése miatt feltár és megőriz? Róma, amely a múltjának a latinításhoz kapcsolódó részét olyannyira védi, hogy még a görög, zsidó és provinciákon túli előzményeire is számot tart, hogyan, hogy nem színesben akarja szemlélni a múltját? S hogyan, hogy semmiféle hagyomány nem tündökölhét az egyértelműség dicsfényében?

Péter, az apostol szenvedéstörténete több módon előadott, ennek megfelelően többféle az emlékezete, s ez nem zavarja sem a klerikusokat, sem a hívő világiakat. Péter egyidejűleg foglya a Capitolium kétszintes grottájának, a Carcere Mamertinónak, ahol az állam halálra ítélt ellenségeit őrizték, és a S. Pietro in Vincoli egykori helyén. S ugyancsak két kivégzési helyszín van, Nero cirkusza, illetve a Gianicolo tetején, ahol most a San Pietro in Montorio-templom magasodik.

A Carcere Mamertino börtön alsó részét, a Tullianumot valószínűleg a hagyomány miatt őrizték meg, mert Pétert a Nero cirkuszában való kivégzése előtt ott tartották (az egyik hitelesítésre szolgáló magyarázat szerint Szent Pállal), s itt térítette meg fogvatartóit és keresztelte meg őket a cellája falából fakasztott forrás vizével. A logikai következetlenségek senkit nem zavartak: Péter nem volt római polgár, és nem volt jelentős ellenálló sem ahhoz, hogy az állam legfontosabb börtönébe kerüljön, ilyesmit csak a hívei szerettek volna róla hinni. S nem bizonyult az sem elég hatásosnak, hogy Constantinus császár emeltette a vatikáni tethely fölé a S. Pietro in Vaticano-t, a sír pedig éppen a főoltár alatt található, mivel mindkét börtön és mindkét kivégzőhely hódolata megmaradt.

Péter életének helyszínei alkalmasnak bizonyultak arra, hogy templomok épüljenek rájuk: a Quo vadis, Domine, a S. Pietro in Carcere, a S. Pietro in Vincoli, a San Pietro in Montorio s a S. Pietro in Vaticano. Péter életeseményeinek megkettőződése halála után, azaz túlvilági életében sem marad abba. A vatikáni székesegyházban maradtak a csontjai, kivéve a koponyáját. Fejereklyéjét Páléval együtt a lateráni bazilikában őrzik.

Arról a jól öltözött, zavartnak vagy elesettnek nem tűnő férfiról, aki az esőben az Il Gesu nyitott ajtaján bevizel, miként vélekedjek? Azzal a látvánnyal sem tudtam sokra menni, amely a jezsuiták egyik templomában fogadott Pekingben. Az oltár mögött József, az ács állt, bal karján a gyermek Jézussal.

Kinek miért kedveznek az esőzések? Azért választottam november havát a római munkámhoz, mert ez az időszak a legcsapadékosabb. A víz megkönnyíti a plakátgyűjtést, a heves zivatar éppúgy, mint a kitartó, permetező csepergés, fel lazítja a papírrétegeket, sok magától a földre hull, és csak össze kell szedni, soknak pedig megkönnyíti a lehasítását. Ugyan az efféle plakátgyűjtés erkölcsileg és higiéniailag tisztátalan mindenképpen, de ellenérzéseimet fel tudom függeszteni.

Látom, amikor kézbe veszem a szennyes, gyúrt, csepegő papírdarabokat, hogy aki vagyok, az nem mindig volt, vagy részében legalábbis nem volt.

A rendezőelvek, bármihez is nyúl hozzá az ember, előbb-utóbb felszínre bukkannak. A tapasztalat megteremti azt a rendet, amely az észleletek felhalmozódása nyomán hozzásegíti a gyűjtemény értelmezéséhez, megértéséhez. A halmazba jutva mit is művelnek a részek, s mit maga az észlelésben részt vevő? Mi származik, mint egy szertartásmestertől, a körülmények díszletétől, s mi attól, aminek égvilágon semmi köze nincs a dolgokhoz, függönyként mégis takarásban tartja őket?

A gyalogoshíd, a Ponte Sisto, amelyen reggelenként átkelek a folyón, mert a túlsó partján, a Lungotevere della Farnesinán inkább tudok békességben gyűjteni az éjjeli párától megereszkedett plakátokat, mindig zsúfolt. Szép is. Legutóbb attól, hogy róla lehetett legjobban megszemplélni a Róma fölött teletű holdat. S jópofák a rajta rohangáló kutyák, a dél-amerikai és az olasz utcazenészek, a dekadens öltözködés hívei is itt vonulnak fel, hogy kollekciójuk legújabb anyagát bemutassák, és mivel oly keskeny a híd, ha a közepén haladnak, biztosan nem akad senki, akinek ne kellene a korlátig húzódni. Ez a közlekedésre fordított plusz időcske pedig éppenséggel elegendő a ruhaköltemény felmérésére, jóváhagyó csettintésre vagy egy fintorra. A híd végén furfangos korlát, s abban is csavaros, hogy a járókelőket fél fordulat megtételére kényszeríti. De ötletes szerkezet, mert megakadályozza, hogy a kétkerekese is használják a gyalogosforgalomnak átadott hidat. A szerkezet közepét lánc alkotja, s e bilincssúlyos, alálógó akadályon ezeregy nehezék függ. A szerelmespárok lakatokat kattintanak rá, s a kulcsokat a folyóba dobják. A szo-

kást egy Federico Moccia-regény alapján Luis Prieto rendezte film indította el, az *Ho voglia di te*, igaz, hogy ott a Milvius hidat lakatolják le. Megfigyelhető, a sokféle rendet milyen elegánsan tartva fenn, hogyan is vezet át a víz fölött a híd.

Róma rendezőelveinek első összegzője azonban nem is igazi római polgár, hanem egy provinciális figura. Sophronius Eusebius Hieronymus a dalmáciai Stridonban született, Pannónia határában, Csáktornya közelében. Milánói tanulmányai során azonban Platón, Cicero és Vergilius érdekelte, és nem a keresztény szövegek, ezt minden enciklopédia megjegyzi, de azt nem teszi egyik sem hozzá, hogy ők a forrásai az összeszedettségének és rendteremtői igényességének. Mint majd' mindenki ebben az időszakban, álmodt, 366-ban megkeresztelkedik, s Rómában köt ki.

Görög, héber és latin nyelvismerete, képzettsége, teológiai jártassága és világijárása, aszketikus élete együttesen tette alkalmassá, hogy I. Damáz, azaz Damasus pápa iránymutatására ellenőrizze a *Vetus Latinát*, az ólatin *Bibliát*, összevetve a más nyelvű forrásokkal korrigálja a helytelenségeket, új részeket fordít le, majd ugyanezt a munkát elvégzi a zoltároskönyvvel is. Amit a 13. századtól *Vulgátának* nevezünk, azaz a *Bibliába* foglalt szöveggyűjteményt az ő harmincöt éven át végzett compilátori és szerzői munkája eredményének tudjuk.

Jeromos – nyilván egyik – római lakhelye a sirmiumi származású Anasztázia templomához kötődik. A Basilica di Sant'Anastasia al Palatino értékét jelzi, hogy basilica minor (jó, jó, van belőlük a világban legalább 1400), azaz ornamentumként használhatja a pápai címerben látható kulcsokat, a pápai hatalmat jelképező arany-vörös selyem napernyőt és a rúdra erősített, körmenetekben használt harangot. Ez a bazilika közel van az amúgy díszes melléknévhez jutott, a görög iskolával, majd pedig schola cantorummal rendelkező S. Maria in Cosmedinhez, azaz a konstantinápolyi görögök kedvelte térség templomainak egyikéhez. Az imahely értékét növelendő, ott őrzik Jeromos Szentföldről, azaz a *Vulgata* létrehozásának helyszínéről hozott ereklyéjét.

Jeromos azzal, hogy milyen, a püspökségek által használt, amúgy eltérő vagy különböző szövegváltozatú könyveket hagyott ki, illetve emelt be a *Vulgatába*, hogy melyeket fordított az eredeti írásnyelvről, héberről vagy görögről a meglévő latinok mellé, nemcsak a műtszemléletet kanonizálta, de a jövő formálásának útját is kijelölte. Töredékessé tette az addig ha szétszórtan is létező és csak darabjaiban érvényesülő, de szövegmindenségében hiánytalannak tekinthető hagyományt. S megmutatta, hogy a rámutatás fényébe kerülő részletek hogyan is állíthatók egy rendszer szolgálatába, s a félhomályba esettek miként érvénytelenednek el. Romhalmazt hozott ugyan létre a szigorúan szem előtt tartott elvek nyomán kiválogatott elemekből, de ez a maradvány képes volt teljesnek mutatkozni. A legjelentősebb nyugati (és mit ad isten, keleti) egyházatyák közé tartozó Szent Jeromos szimbolikus nyugóhelye azonban nem is a *Vulgatában*, hanem a Santa Maria Maggiore-bazilika főoltára alatt, Máté evangélista mellett található, azaz a négy basilica maior egyikében (amelyekben van pápai oltár és szent kapu); a rómaiaknak van érzéke ahhoz, hogy hagyják érvényre juttatni a rendezőelveiket.

Azt mondja a malter és kődarabok közül a félhomályba kilógó, gránit szobor- vagy oszlopdarab, a belvárosi színeknél sárgább s ezért a környezetétől elütő falvakolat, a fal tövéből embermagasságig felkapaszkodó salétromfolt, a foltba beleszerelt, Times Roman betűkkel nyomott hirdetemény, hogy *gens una sumus*, és ugyanezt állítja az útszélen álló kút, amelyből megállíthatatlanul folyik a forrásvíz, s az a néhány bazaltkocka is, amelyet valakik a fal aljához vetettek. Egy

vérből valók vagyunk – állítja a római helyszín összes kelléke, amely inkább barnás, mint piros foltokkal pöttyözött. Emberméret nagyságú szennyeződés maradványai színezik át a tér sarkát, ahol néhány perccel korábban két suhanc verekedett, s hagytak maguk után vérnyomokat. Egyedül a plakáton piros a vér még, talán a fehér papír miatt, máshol barna, kávébarna, gesztenyeszínű, s halványpiros a kút vályújában, aminek vizébe belecsepegett, s még nem folyt át a lefolyó torkához. Mindeddig nem gondoltam arra, hogy a plakátokra vér is tapadhat, nem csak ragasztó, köpet, festék, kőolajszármazék vagy bor. Jelentésvölvüléssel szembe-sültni a Vicus Caprarius felé tartva, közel a Gregoriana Pápai Egyetemhez, felér egy csodával. Róma városa bűvészmutatványokra képes.

A Trevi-kútba az Albani-dombokról érkező Acqua Vergine (ami az Aqua Virgo, az ókorból visszamaradt, felújított vízvezeték) vize zuhog. A tér, amelyen a diadalív-re hasonlító Fontana di Trevi áll, arra is utal, hogy a belváros (azaz a falakon be-lüli térség) Trevi nevű régiójában három út találkozott. A kút kultuszhely, a Rómá-ba érkező biztosan meglátogatja, és elámul vagy elszörnyed a tér barokk nagyje-lenetétől, s lehetetlen, hogy ne idézze meg Anita Ekberg kebleit.

2007 novembere volt azonban a kúttörténet legizgalmasabb időszaka. Egy pénteki napon, a futurista hagyományokra hivatkozva, a szépséggel kufárkodó társadalom ellen tiltakozva piros anilinfestékkel színezték el a vizét. A véres vizet okádó kút, a vérpirossá változó vízmedence gyorsan elhíresült, de nem sokáig maradhatott látványosság.

A Vicus Caprarius a kút közeli régészeti lelőhely, kilenc méterre az útszint alatt. Az Aqua Virgo egyik szakasza, az elosztómedence és labirintusszerű környezete – egy hajdani tömbház alja – tekinthető meg. A föld alatti településrész, miként a föld fölötti, több időszak maradványaként értelmeződik, dús elemű kollázs–dekollázs–frottázs egyveleg ugyanúgy, mint a város napvilágon található komponensei.

Végezetül vegyük utcánkon délnek az irányt. A Piazza San Vincenzo Pallotti felé ha-ladva rendeltetést kap a szövegben az utca Tiberishez közeli oldaláról 1) a rusz-tikus falmaradványokat magába foglaló palota, amely a 16. században városi hi-vatalnak készült; 2) a fiatakorúak börtöne, s amely hiába áll a Via Giulián, annak oldalutcájából nyílik a bejárata; 3) az utca reneszánsz időszakban történő kiépíté-sének végét jelzi a Carceri Nuove, hiszen a pápai börtön a folyamatot negatívan be-folyásolta és leállította; 4) a fasiszta időkben készült állami iskolakomplexum, amelynek tartozékává vált nem egy régi épület, többek között a Santo Spirito dei Napoletani-templom; 5) a mellette álló Palazzo Tribunali, amelybe be szerették vol-na építeni a torokgyógyító Balázsnak szentelt templomot, de különálló maradt, s új neve szerint az örmény keresztények közösségéé; 6) a mellékutcában található arany- és ezüstműves céh tagjainak temploma, amelyet Szabados Árpád nagyon kedvelt, s amely építését Raffaellónak tulajdonítják; 7) a Santa Caterina da Sienával szemben lévő, Carlo Maderno építtette palota, amelynek emelete, mutatják a sza-bálytalanul tagolt ablakok, ugyanúgy lépcsőről lépésre, mozaikosan készült, mint a legtöbb római épület; 8) a női melles sólymokkal körbevett Palazzo Falconieri; 9) az oratoriánusok embercsontokat ékesítésre használó temploma; 10) a Farnese-palotához árkáddal kapcsolt kerti palotácska, amelyről a felvonulásokat, löverse-nyeket és karneválokat figyelték meg a palota lakói; 11) az Aqua Virgo vízvezeték-ről táplált maszkos nyilvános kút; 12) legvégül pedig a franciák római konzulátusa.

Az utca másik oldaláról pedig megemlítendő, így a história elemévé válik 1) a hajdon lányok lakhelyével és a beteg papok kórházával összekötött, Filippo

Nerinek szentelt templom, amely ma már nem szolgál vallási célokat; 2) a két épületből a 17. században egyesített Palazzo Ricci, amelynek egységes homlokzatát az azok festésére szakosodott Polidoro da Caravaggio (elhalványuló) graffitója díszíti; 3) a Via Giuliából kikiváncozó, 19. században készült Palazzo del Collegio Spagnolo, amelyhez hátul – a párhuzamos utcából nyíló – spanyol nemzeti templom kapcsolódik; 4) a sienai származású kereskedők közösségének a saját szentjükről, Katalinról elnevezett temploma; 5) a szobrász Guglielmo della Porta Palazzo Cisterna rezidenciája és a mellette rosszul újraépített bérpalotája; 6) a 186-os szám alatt álló Palazzo Farnese, amelynek kertjéből hiányzik, mivel Nápolyba vitték, a Farnese-bika.

Ott az a helyszín is, a Palazzo Falconieri, ahol ez az esszé képernyőre került.

Posztmodern beszédszerkezetet ígér (ha 2023-ban a posztmodern szalonképes terminus technicus) a házsámozás képezte rend. A Piazza dell'Oro, azaz az ott, a Firenzéből Rómába telepedett családok által használt Keresztelő Szent János-bazilika irányába, az észak felé futó utcafél házsámozása 81-gyel végződik, ugyanott a nyugati oldal 82-vel kezdődik. S a 66-os számú házzal szemben 98-as házsámmal fejeződik be.

Ha a Via Giulia 66-tól mégis inkább délnek venné az irányt a *senso unico* szöveg, a keleti oldal nem rejt magában semmi strukturális titkot, hiszen a kezdő 99-től a bal oldalt befejező 201-ig juttat szabályos rendben számot az épületeknek, nem téve különbséget a paloták és az ajtó-ablaknál nem szélesebb iparosházak között. Igaz, a téren folytatódik, mintha minden rendben lenne, az utcai számozás, 202-től 210-ig. Az utolsó szám a fagyaltozóé.

A fagyaltozónál, azaz a Piazza San Vincenzo Pallottinál, ahol oly plakáthely található, amelyet csak éjjel szabad tisztességtelen szándékkal megközelíteni, a számozás, hatalmas hiátust okozva, 245-tel (avagy a Lungotevere dei Tebaldi 4 és 4a-val) kezdődik. A 262-es szám alatt a Haláltestvériség Santa Maria dell'Orazione e Morte-temploma található, majd az 1-es szám következik, amely a Palazzo Farnese helye.

A 262-es szám szerint ennyi épület áll a Via Julián. Az utca első harmadában kezdődik és északnak tart a számozás, s ott, de a déli részen fejeződik be. Azt azonban feltétlenül érdemes megjegyezni: az utca legvégére emelt ívről, ellentétben a bédekkerek állításával, borostyán aligha csüng alá, vadszőlő az, természetes. A borostyán megmarad a kertfal peremén.

A sors iránymutatása szerint a Via Giulia 66. szám alatti palotában 1973. szeptember 25-én felgyulladt ágyból, égő lakásból az égési sérült az EUR és Laurentino, illetve Ostia közé helyezett Sant'Eugenio Kórházba került. A mentő végighaladt, feltételezésem szerint szirénázva, az utcán, hogy megfelelő orvosi segítséghez, kórházba jusson az áldozat.

Abba a kórházba vitték, amelynek építése a fasiszta időszakban, 1933-ban kezdődött, és ami, úgy tervezték, hogy a fajnemesítés, az eugenetika központja lesz, és a balesetet szenvedő asszony irtóztató szenvedés után, orvosi figyelmetlenség következtében 1973. október 17-én meghalt. A betegnél, mivel alkoholistá és gyógyszerfüggő volt, olyannyira, hogy a testébe égő cigarettát nem érzékelte, a gyógykezelése során elvonási tünetek léptek fel, s a kezelőorvos ennek jelentőségét nem ismerte fel. A kórlapján ez a név szerepelt: Ingeborg Bachmann.

Ennek az épületnek 1649-től van neve, attól az évtől fogva, amikor a firenzei család megvásárolta. A Sacchettiék palotája, Palazzo Sacchetti.

BORSODI L. LÁSZLÓ

Önmagával mérhető

Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis

Nem túlzás kijelenteni: Fekete Vince konceptköteteket író költő. Igaz ez a megálapítás nem csupán a lírai kódoltságú, de az epikum sűrűsödési pontjait nyilvánvalóbban megmutató *Szárnyvonatra*, a *Vargavárosra* és részben a *Halálgyakorlatokra*, valamint az epikai helyett a lírai(bb) versbeszédet érvényesítő, a belső lelki táj kontúrjait körvonalazó *Védett vidék* és *Vak visszhang* című könyvekre¹ is. Ez egyrészt azt jelenti, hogy miközben a kötetstruktúrában az egyes versek részlegesen vagy teljesen megőrzik önállóságukat, együtt többletjelentést kapnak, mert kiadnak egy lírai narratívát, olyan egy tömbből kirajzolódó belső ívet, amely az egymással folytatott dialogikus elrendeződésből fakad (s itt hosszan lehetne taglalni, hogy a dialogicitás teremtődésének milyen gazdag poétikai tárházával találkozhatunk). Másrészt a koncept jelleg – főként a *Vargavárosban* – szintetizáló szándékot is jelent,² vagyis hogy Fekete úgy építi tovább az életművét egy-egy új kötetének a megjelenésével, hogy az olvasói figyelmet minduntalan az addig bejárt útra, a bejárás mikéntjére is irányítja. Ezzel rejtetten azt az ars poeticát fogalmazza meg, hogy számára a vers, a költészet, a saját poétika nem csupán az egyes vers autentikusságában megragadható (ön)kifejeződés, nem is az egyes kötetek opusainak ciklikus, spirális, koncentrikus vagy más típusú elrendeződéséből létrejövő dialogikus viszony. Többről vagy másról is szó van: egymásra ráíródó, egymást megidéző, újra- és átíró, egymáshoz képest széttartó, majd újra összeérő – kötetnyi terjedelmű – versuniverzumok szintézise. A szerző nyelvfilozófiája ez. Nem kevesebbet állít, mint hogy nem tehetők újak korábban megfogalmazott kijelentések nélkül, nincsenek, nem lehetnek radikálisan új költői utak, csak a korábban megszenvedett, megteremtett, bejárt csapások viszonylatában. (De nem a már mindent megírtak, és csak a meglevő hagyományt lehet újrendezni posztmodern alapállás értelmében.) Ezzel a tudás természetéről is fontos dolgot mond: nem végső, lepárolt ismeretanyag és bölcselet, amely egyértelműen hozzáférhető és kinyilatkoztatható, hanem időbeli és térbeli, lelki és biológiai, földrajzi, társadalmi és történelmi adottságok által determinált, evilági és metafizikai viszonylatban megragadható egyének és generációk inkább ambivalenciát és diszharmóniát, mint egyneműséget, egyöntetűséget és harmóniát mutató élettapasztalata, világnézete és halálfelfogása.

Ennek a poétai, gondolkodói krédónak a színrevitele Fekete Vince *Gyönyörű apokalipszise*,³ amelynek címében a szószerkezet alaptagja (elsősorban) nem a világvége, hanem a fentiekben körvonalazott tudás valamilyen módon való (a későbbiekben kifejtendő) artikulálhatóságának problémakörével rokon, és amely szintézisteremtés tekintetében továbbmegy a *Vargavárosnál*. Nem csupán és nem elsősorban a megjelenés kronológiájának természetéből fakadóan (mint legutóbb kiadott kötet), hanem látásmód és (nyelv)világteremtési kísérlet, valamint a tudásról való számadás megszólaltathatósága vonatkozásában. Megjelenik benne korábbi köteteinek földrajzi környezete: a *Védett vidékből* és a *Vak visszhangból* ismert székelyföldi táj, a *Vargavárosból* ismerős székelyföldi kisváros, az antropomorf tájba, földrajzi környezetbe helyezett közösség tagjainak megszólá-

lásán keresztül Erdély és az anyaország. És továbbgörgeti a korábbi kötetek alap-témáit, mint: a család különböző generációinak (szülők és nagyszülők) élete és gondolkodása (*Vak visszhang; Vargaváros*), a falusi és a kisvárosi közösség hétköznapijai, a történelmi-társadalmi összefüggésben láttatott erdélyi kisebbségi sors, az élő és elhunyt kortársakhoz kötődő emberi-szakmai kapcsolatok (*Vargaváros*), inkognitó szerelmi viszony (*Szárnyvonal*), születés, élet és halál kapcsolata, a halállal való szembesülés és az istenkeresés módozatai (kiemelten a *Halálgyakorlatokból*, de nem csak, hiszen az idő múlásából adódó haláltudat és számvetés átszővi a teljes költészetet). Ezek a visszatérő, újramondott és egymásba fonódó témák nem tömörszerűen jelennek meg a könyv lapjain, hanem több kötet anyagának ismert-megújult lírai narratíváiként, szétszóródva, de jól meghatározott koncentrikus köröket alkotva.

A száz vers ugyan négy, címek helyett prímszámokkal (2., 3., 5., 7.) ellátott fejezetre tagolódik 26–24–25–25-ös elosztásban, amelyeket egy nyitó és egy záró vers keretez, a százkét mű azonban nem szervesül egyetlen, ok-okozatiságában megragadható lírai-epikai építménnyé, amelynek egyetlen íve lenne, és lenne eleje, közepe és vége (miközben persze ilyenfajta, kevésbé katartikus és csak részleges olvasatot is *kikínélő* magának az *erőszakos* olvasó). Sőt, az egyes ciklusokon belül sem érvényesül ilyenfajta egyszerűsítő törekvés. Azért nem, mert nem akar. Mert más valamit tud, akar és mutat is.

Bár nem kérdés, hogy a kötet egészére magas színvonalú és többregiszterű, többszólamú nyelvi megformáltság jellemző, véleményem szerint a könyv súlypontját és nyelvi szempontból is nóvumot hozó szövegei (például a *Három piros kauflandos táska* gyermekhangja, bár ha jól meggondolom, ennek is van előzménye a *Piros autók lábnyomai a hóban* című gyermekkötetben⁴) a *Szárnyvonalban* megkezdett titkos, szenvedélyes szerelmi kapcsolat továbbírásai, amelyek nyelvi megjelenítésüket tekintve nem veszítenek ugyan elhallgatásokra építő, utalásos jellegükből, mégis mintha határozottabb kontúrokkal mutatnák meg ennek a viszonynak a testi-lelki működését: „Beleolvadni, belefulladásba ebbe a harangjátékba! / És a teste olyan legyen, mint a nevetése, hajlékony / és bőkezű” (*Ólom*); „Hullámoztak a testek, rázkódtak, fojtott / hangoktól visszhangzott a szoba” (*Feszte-len*). Megalapozott ez a nyelvi elmozdulás, hiszen egyrészt magának az inkognitó jellegnek a feloldódása-megszűnése, a szerelmi kapcsolat nyilvánossá válása kívánja ezt meg (*Halott ülés*), másrészt az, hogy a *Szárnyvonalhoz* képest a kötődéstörténet maga után von egy szakadástörténetet: „Bent, vérbe fagyva, harminc / közös évük a vércsíkos előszobában” (*A célpont megsemmisítése*). A házasságon kívüli viszony ugyanis a házasság felszámolásához vezet, ami többféleképpen, vagy az elhagyott feleség (*Más táj*) és a gyermekeik (*Három piros kauflandos táska*) önálló hangján szólal meg, vagy tudása alapján a két nő között őrlődő szerelmes és váló férfival (apával, férjjel) azonosítható harmadik személyű, de a szabad függő beszéd révén többféle nézőpontot érvényesítő lírai narrációként (*Állólámpa; Szerte, szét...; Kereszt és körkörös*). A különböző ciklusokban elhelyezett, vissza-visszatérő szerelem- és válásnarratívák köré kristályosodnak a továbbiak, ugyancsak a maguk utalásos-kihagyásos, megtorpanó-újrakezdő, dadogó jellegével, akár az egyes tematikus szálon belül, akár a különböző tematikus szálak között újramondást, átírást, ellenpontozást, mindenképpen a dialogikus viszonynak valamilyen formáját eredményezve. Az egyik ilyen tematikus szál a saját történetét más vonatkozásban is harmadik személyben előadó lírai narrátor gyermek-, ifjú- és felnőttkori emlékei képezik. A lírai reflexiókból feltárul a szülők és a nagyszülők egymáshoz való, valamint a beszélő hozzájuk fűződő viszonya,

a különböző egymás mellett élő és/vagy egymást követő generációk drámaian megjelenített, bonyolult kapcsolatrendszere (*Körtefa; Katapult; Mélykék; De hány lépésre vagyunk?; Karácsony*). Ugyancsak ennek a személyes lírai történetnek a részét képezik a halállal való szembenézés narratívái (*Istenemistenem!; Főnix; Knockin' on heaven's door; Inga; Időfolyosó*). Egy másik szál az erdélyi kisebbségi sors és gondolkodásmód lenyomataiként olvasható életképek és/vagy lírai narrációk (*Az erdőn túli ország; Halom kajszibarack; Akcentus; Erdéj*), illetve a falusi közvélemény alulnézetéből, az élőbeszéd-szerűség imitációjával megjelenített reflexiók, monológok (*Kártya; Jószerencse; A Kárpátok géniusza; Nyelv; a Talponálló* alcímet viselő verssorozat egyes darabjai) adják. Mindkét szál generációk kapcsolódásának, sorsszerű egymásra utaltságuk, szétválásuk, majd felszámolódásuk drámai, olykor tragikus, olykor ironikus, néhol humoros színrevitele. Ezek egészülnek ki az erdélyi irodalmi élet meghatározó alakjainak szentelt hommage-versekkel (*Villanófény; Költő a magasban; Milyen a színe az áfonyának?; Rolling stones*), amelyek a kulturális, a szellemi élet vetületében fogalmazzák meg azokat az összetett társadalmi, filozófiai, ontológiai dilemmákat, amelyek az egyéni életutak és a közösségi sors háttérében is meghúzódnak. (Ide tartozik – bár nem hommage-vers – a *Találk* című is, amely bravúros bírálata a kortárs irodalmi élet szellemtelenségének, a szubkulturális jelenségeknek.) A felsorolt témák és problémakörök összetettsége, valamint a beszélőnek az egyes történetekben való szubjektív érintettsége kívánja meg a harmadik személyű, distanciateremtő narrációt, egyúttal a költőszerepet is jól körülhatárolva, lét- és identitásfelfogást is körvonalazva. Eszerint az én világban léte, akárcsak az egyes generációk vagy a tágabb értelemben vett közösség sorsa, determinált, tehát elszenvedője és megélője azoknak a lelki, társadalmi-történelmi adottságoknak (gyönyörűségeknek és drámáknak), amelyekbe beleszületett, amelyek között élne adatik: „és egy óriási tartályban találja / magát, üres, irdatlan sötétben, és hiába / tapogat körbe, hiába keres-kutat, / mert nincs, már nem lesz kijárat sehol” (*Buborék*). Nem csoda hát, hogy ennek megfelelően a vállalható beszédmód, költőszerep a harmadik személyben megszólaltatható tanúságtevő éné, aki nem (lehet) alakítója, csak (ön)reflektív elbeszélője a külső és belső történéseknek. Ez a tanúságtétel nem jelenti azt, hogy a beszélő a létezésről való teljes tudás birtokában lenne. Amit mond, és ahogyan mondja, az abban az értelemben apokalipszis, azaz megnyilatkozás, hogy többféleképpen beszél, tehát nem Énként, hanem többféle ének rész tudásának birtokosaként szólal meg, elbeszél, vall, azonosul vagy bírál, sejtet és reflektál. S hogy ezeknek a tudásszeleteknek hol van, vagy van-e egymáshoz viszonyítva kitüntetett helyük, egyáltalán van-e olyan viszonyítási pont, amelyhez képest tehetők abszolút értelemben vett kijelentések, az éppen a tanúságtevő én magatartásában mérhető le. Anélkül, hogy ezt eldönteném – már csak azért sem, mert nem vagyok biztos abban, hogy eldönthető lenne –, annyit jelzek itt csupán, hogy a tanúságtevő én hol fenségest (egyben visszafogott pátoszt) teremtő izzó szenvedélyességgel, hol az értékpusztulásból fakadó tragikumot tudomásul vevő rezignált, szemlélődő magatartással, hol az egyéni és a társadalmi visszasságokat kinevető humorral, gyakran a szarkazmusig elmenő iróniával viszonyul mondanójához. Az egyéni és kollektív tapasztalatok, emlékképek, valamint a róluk való beszéd sokféleségét, gazdag nyelvi rétegzettségét, ugyanakkor néhol a ki-mondhatóság határait is feszegető alig-mondást, dadogást, elakadást, újrakezdedést imitáló nyelvi sokszínűséget, ezek széttartását mégis gyűjtőlencseszerűen összetartja valami: emberi vonatkozásban az ember, a szülőföld (pátosztól mentes, olykor szarkasztikusan ostorozó) szeretete, az elkövetett bűnök miatti bűn-

bánat, ontológiai értelemben a létszeretet, poétikai vonatkozásban a költői nyelvbe vetett hit.

Ezt az ambivalens mozgást, lét- és költészetfelfogást, világszerkezetet és tudásminőséget jeleníti meg a kötet struktúrája is. Az egyes ciklusokon belül a különböző tematikus szálakat megjelenítő versek visszatérésében ugyanis nincs semmiféle *előreláthatóság*, matematikai pontossággal leírható kiszámíthatóság, például szimmetrikus rend vagy a számmisztika szerelmeseinek spekulációra okot adó elgondolás. Az egyes ciklusok alapja a hullámozás. Mint amikor egy követ dobunk a tóba, és hullámozni kezd.⁵ És bárhol dobjuk bele, mindig ott van a hullámozás eredője, de mivel több van belőlük, így látszólag egyik sem válik középponttá, vagy ez a középpont mindig át- és újrarendeződik, ráadásul a hullámkörök hasonlóak is, de nem azonosak egymással, érintkeznek, lehet, metszik egymást, tehát vannak közös pontjaik, de nem válnak eggyé, különbözőségeikben, egymásmellettségükben adnak ki valamilyen egyet vagy valamiféle *egyeket*. Ennek a hasonlatnak az alapján tehát mindenki kiválaszthatja, hogy hol dobja bele a követ a képzeletbeli tóba, magyarul honnan szeretné a könyvet olvasni, mit szeretne középpontnak látni. Senki nem feledkezhet meg azonban arról, hogy ez csak az ő választása, gesztusa szerinti hullámozás-hullámozgatás, s hogy közben számos más lehetőség is van még.

Én a magam hullámozáseredőjét már a korábbiakban megjelöltem a szerelmi inkognitó, a házasságon kívüli szerelmi szenvedélyt megjelenítő versekben. Ennek abban látom a magyarázatát, hogy bármilyen élet- és költészetaspektusról legyen szó, bárki, bárhogyan beszéljen a szövegekben, bármerre vigyen is a hullámozás (az olvasás iránya) a kötetben és a könyv versei vagy a ciklusok között, koncentrikusan mindegyik a szenvedély fogalmához vezet vissza. Emberi és poétikai szempontból pedig a szenvedély a testi-lelki szerelmet megjelenítő versekben a legkézzelfoghatóbb. Ezekhez kapcsolható a legegyszerűbben a kötet-címéből a minőségjelző is, a „Gyönyörű”. Ám ennél jóval többről van szó. Fekete Vince versvilága azt állítja, hogy nemcsak a szerelmi, a testi-lelki gyönyör lehet gyönyörű és végzetes, hanem általában az élet a maga hétköznapijaival és ünnepeivel, egyáltalán a lét a maga örömeivel, nevetséges embereivel és eseményeivel, tragédiáival. Gyönyör önmagában az, hogy megélhetjük bizonyos évtizedekig – kinek amennyi adatik – az élet kalandját, amelyhez végzetszerűen hozzátartozik a halál drámája, amelyet szintén meg kell tapasztalunk – előbb szeretteink elvesztésén keresztül, majd a saját halálunkként. S ide kapcsolódik Isten és a hit kérdése is: hogy vajon a halál létünk végleges felszámolódása, vagy egy metafizikai határ, amely új utak kezdetét ígérheti, ahonnan a tágasabbnak és öröknek mondott/hitt transzcendens felé nyílnak meg a határok. Ebben a tekintetben sem ad semmiféle biztos fogódzót, mert nem egyértelmű és megnyugtató szentenciákban gondolkodtat, hanem nyugtalanító kérdésekhez vezet el. S ez a legtöbb, amit egy könyv, általában a költészet elérhet. Ez az attitűd azt sugallja, hogy nem lehet abszolút értelemben vett tudásra szert tenni, csak résztudásunk lehet, sejtéseink lehetnek, és a költői nyelv az, amely a létezés alapformáit hozzáférhetővé teheti és/vagy megteremtheti. Fekete verseit olvasva ezek az alapformák számomra a következőket érzékeltetik: az egymás mellett élő, sokszor párhuzamosan, de nem együtt, egymásért élő generációk élete mutat ugyan hasonlóságokat, valamilyen módon befolyásolják, sőt determinálják is egymást, de nem következnek egymásból, nem számíthatnak egymásra, nem tekinthetők egymás folytatásainak. Az egyik generáció tudása a másik számára csak emlékkép, amely felidézhető, talán még bizonyosfajta nosztalgia is van iránta, de (többnyire) használ-

hatatlan, felfüggesztődik köztük az idő, az oksági viszony. Meggyőződésem, hogy ezt támasztja alá a kötet elején olvasható első mottó nyitánya is: „Idő nincs. Csak a testek. Csak a testek növekedése, zsugorodása. [...] Csak a testek születése és halála. [...] a halott tér, tiszta tér, üres tér, tömött tér tágulása, szakadása, elfolyása” (Juhász Ferenc: *Rácsok a remény-sivatagon*). Mint ahogy nincs két egyforma társas, szerelmi kapcsolat sem – az egyikben szerzett tapasztalatok nem érvényesíthetők egy másikban. Mindegyik emberi sors – a többiekével számos hasonlóságot mutató vonása ellenére – egyedi és egyszeri, megismételhetetlen, és akár egyéni, akár közösségi vonatkozásban magányra ítélt, az elkövetett bűnökre pedig nincs társadalmi/közösségi megoldás, feloldozás, esetleg egyedi megoldáslehetőségek lehetnek. Mint a kötet ciklusainak címeiként jelölt egy-egy prímszám természete: az egyén és a szűkebb-tágabb közösség sorsa lehet önálló, öntörvényű, autentikus, tragikus és/vagy fenséges, talán megvan a maga szerepe a létezők rendjében (ki tudja), de az egyes élettapasztalatokból nem vonható le tanulság, nem hasznosítható, nem osztható meg egyik egyén vagy generáció tudása a másikkal. Nem vonható le semmiféle következtetés, mert ahogy a prímszámoknak is megvan a maguk funkciója a számok rendjében, de csak abban hasonlítanak egymáshoz, hogy eggyel és önmagukkal oszthatók, ugyanúgy minden élet, kapcsolat, kor csak önmagával mérhető, érthető meg, ha megérthető.

A prímszámok nemcsak cikluscímeként, a felszínen jelölik Fekete Vince költői univerzumának működését, a lírai beszélő történetének, tudásának mibenlétét és határvidékeit, nemcsak a létezés mikéntjéről állítanak valamit, vagyis az értelmezői megközelítés – mondjuk ki – metaforikus nyelvben van relevanciájuk, hanem a kötet egészének, a versnyelvnek a működésében, nyelvi konstrukcióként, a különböző ciklusok, az egyes versek és szövegtípusok mechanizmusában is lényegesek, mintegy leképezve azt, amit a (vers)kozmoszról *ontológiai* értelemben mondtam vagy mondani szerettem volna. Ha ugyanis alaposan szemügyre vesszük, azt láthatjuk, hogy a struktúra is az eggyel és önmagukkal osztható számok mintájára formálódik. Ebben a makrostruktúra szintjén a ciklusokat tovább bontó, egyben azokat összekötő poémáknak van kiemelt funkciójuk. Ilyen a *Talponálló* alcímű sorozat, amely ciklusonként 3–4–3–3-as előfordulással tagolja a kötetet anyagát (amelyeknek összege ugyancsak prímszámot ad ki). Az egyes ciklusokon belüli szétszórásuk, (az alcímmel való) ismétlődésük egyszerre értelmezhető a ciklusok megszakításaként és újrakezdéseként, miközben az egyedi cím–szöveg és azonos/ismétlődő alcím dialektikája szintén felveti az egyediség, egyszerűség és örök visszatérés viszonyának a problematikáját. Ez az elakadás-újrakezdés nem csupán a prímszámok és a strukturális elrendezés szintjén érvényesül, hanem a nyelv mélyrétegeiben is, erről adnak számot az élőbeszéd-szerűség imitációjával megalkotott, elakadásokként, újrakezdéseként, dadogásokként működő monológok, amelyek a falusi/kisvárosi ember, közösség félelmekkel, nehézségekkel teli hétköznapjait, gondolkodását láttatják. Mintha a nyelvi struktúrának, magának a (költői) nyelvnek a működése *szolgálna bizonyítékokkal* arra nézvést, hogy merre tart az életünk, milyen az emberi létezés természete, illetve mintha azt állítaná, hogy a lét nyelv általi létezés, s ez a legtöbb, amit a költészet adhat, mert az esztétikum közegében szemlélődővé válhatunk annak, végiggondolhatjuk mindazt, amiben éppen vagyunk. Ugyanakkor az alcím ismétlődése, valamint a köteten átívelő teljes sorozat egyes strófáinak 2-től 41-ig, azaz prímszámokkal való számozása mintha tovább szűkítené, atomizálná a mikrostruktúra szintjén azt, amit a (nyelv)létezésről ez a poétai univerzum a makrostruktúra szintjén állít. Mintha a *Talponálló* strófaszintű számozásában tükröződne, minia-

türizálódna, ismétlődne meg és íródna tovább a ciklusok számozása, érzékelte az, ahogyan az egyes (a *Talponálló* és a további) versekben egymás alatti-fölötti-melletti rétegződések, tudások sokfélesége mindaz, amit az emberként, költőként való létezésről lehet vagy nem lehet kimondani, amik hol egy egész részeként válhatnak hozzáférhetővé, hol önmagukban oszthatatlanként tekintenek magukra.

A *Talponálló*-versekhez hasonló szerepet kap a mind a négy ciklust záró, azonos címmel visszatérő *Három piros kauflandós táska* is, amely egyszerre lezárja az adott ciklust, visszatérésével pedig körszerűvé is teszi a kötet szerkezetét, előre- és visszautalást teremtve, a körforgás illúzióját keltve. A bánatos gyermekhangon megszólaló, szétszabdaltságában visszatérő és egységes, önálló hanggá összeérő poéma ily módon való elrendezése mintha azt sugallná: történések bármilyen szakadás, dráma a történelemben, a társadalomban, a tájban, a tágabb vagy szűkebb falusi/kisvárosi közösségben, a családban (főképp az utóbbiban!), a kiszolgáltatott gyermek az, aki a felnőttek döntéseinek, életének az alávetettje, kényszerű elszenvedője, hogy a megélt traumák bennük élnek tovább: „Három táska. Az vajon hány év, tíz, húsz, harminc, mennyi / év az vajon, mit viszel el, és mit hagy itt az életünkből, kérde- / zem, és vajon túlélünk-e, és túlélne-e vajon ő, teszem azt, / ha egy lakatlan szigetre költözik, és mi is, de mi maradtunk...” (*C. Lakatlan sziget 61*). Megélt szakadástapasztalataikat valószínűleg ők is törésként adják tovább a következő generációnak. Ez azt is érzékelteti, hogy az emberi sorsban nincs fejlődés, minden csak a kezdés–bukás–újrakezdés–bukás koncentrikus köreiként írható le.

Ez az egyes versek szintjén megragadható mikrostrukturális, illetve a ciklusok szintjén leírható makrostrukturális nyelv- és létfelfogás válik *oszthatóvá* a nagyforma egészével, tükröződik a könyv eredőjét és hullámkiterjedését egybefogó *Gyöngygolyók* és *Álomszer...* című keretversek és a kötet egészének viszonyában. Amit körköröséggént és lezártásgként, folyamatos előrehaladásként és megszakítottságként, újrakezdésként definiáltunk a versek, verssorozatok és ciklusok szintjén, ugyanez a viszony teremődik meg a nyitó és a záró vers kapcsolatában is. S itt, a *Gyöngygolyók* kapcsán vissza kell utalnunk az apokalipszis fogalmának interpretációjára. Amennyiben az apokalipszist kimondhatósággként (de nem bibliai értelemben vett kinyilatkoztatásként) értelmezzük, akkor a nyitó vers magát a megszólalást jelenti be: „Csak mondani kell, csak beszélni”; „Ez az ő története, és mondani, mesélni / hangosan és boldogan, lelkesen”; „hogy kimondja, kibeszélje, mind- / azt, ami volt, ami van, s ami lehet, e beszéd / által is most már visszafordíthatatlanul...”. A kimondás örömről beszél, a költőként való létezés boldogságáról, hogy a nyelv, a mondás teremti a költőszerepet, de csak az és úgy van, ami és ahogy szavak által elmondható. A szó- és sortörés, a végén a három pont és a hiányos mondat egyben jelzik a megnyilatkozást, tehát a nyelv általi létezésnek, magának a létezésnek, az erről való tudásnak a töredékes voltát. A versvégi három pont ugyanakkor folytatást ígér. Ennek (lehet) a beteljesítője a könyvnyi terjedelmű versanyag, amely azonban maga is a töredékességet, szétszórtságot, megszakítottságot és újrakezdést artikulálja. A nyitó vers töredékessége a megtorpanásokkal, elhallgatásokkal, újramondásokkal, utalásokkal működő nyelvi regiszterekben, a számos nyelvi regisztert egymás mellé illesztő, tehát mozaikszerű lírai narratívában folytatódik, tükröződik, artikulálódik (újra) az egyéni, a közösségi, a társadalmi, a kulturális életből vett szegmensek (ön)reflektív leírásával-elbeszélésével. Ezzel nem kevesebbet állít a könyv, mint azt, hogy

a (nyelv)lét töredékes sokféleségével együtt egész, gyönyörű. A lét a nemléttel, a látható a láthatatlannal, a megtörtént a még meg nem történttel, a van a lehettel, a múlt a jelennel és a lehetséges jövővel. Erről beszél az *Álomszer...* című vers, amely egy meg nem született vagy megszületésre váró gyermekről vagy egy elhunyt ember lelkéről szól, olyanról, aki a tér- és időbeli meghatározottságokon kívül van: „Ha megszülethetett volna, / ide, ebbe a térbe, időbe születik / meg, mi lettünk volna a szülei”; „De így, időn és téren kívül van, csak / mint mozdulatlan pára létezik.”; „Egymásba olvad, / majd szétválik minden. Köztünk / még légmezők és fátyolos, áttetsző / fények. Teljesen nesztelenül / keringenek a mindenségben.” A kezdetről és a végről beszél a vers, hogy a létezés vége, a halál, ki tudja, összeérhet valami másnak, talán teljesebb létezésnek a kezdetével, tehát az evilági töredékesben a mindenség ígérete tükröződhet. Beszél ugyanakkor arról is, hogy a születés mint kezdet egyben az azt megelőző állapot végét is jelenti. Kérdés, melyik a teljesebb – bent vagy kívül lenni az idő- és térbeli koordinátákon? Vagy a halál előtti létforma, az élet és a halálon túli körszerű összeérése együtt adják a mindenséget? Mintha az erre való vágyakozás szólalna meg az *Egygyé* befejezésében: „Megnyugodni, elcsendesülni, távolodni és / közeledni egyszerre, majd megsemmisülve / eltűnni a verdeső, lüktető teremtésben.” Vagy a nyelv-világlét összefüggésében: maga a megírt könyv a mindenség, amelyben ott *kering* láthatatlanul vagy nagyon is láthatóan mindenki és minden, akit és amit a költői megnyilatkozás erre érdemesnek ítélt? (Mintha erre utalna a könyv utolsó mottója: „Mindent hallani ami egykor lélegzett az időben / minden van ami volt / de fent de bent a szem sós paraszában / él ami nincs” – Beney Zsuzsa: *Haikupillanatok*.) S ez, a befejezett könyv, a meg- és kinyilatkoztatás lezárása a gyönyör a költő számára, maga a teljesség, hiszen egyben, egy univerzummá építve láthatja azokat, akiket szeret, a felmenőit, a családtagjait, a gyermekeit, a kedvest, bűntudattal gondolhat azokra, akiket megbántott (volt feleség), iróniával azokra (a giccsmagyarokra, giccsszékelyekre), akiket nem szeret, rezignált fájdalommal azokra (apára, anyára, pályatársakra), akiket elveszített. De ezek így együtt adják a költői kozmoszt, amiben – mint a bevezetőben utaltam rá – ott bolyong, létezik minden korábbi költői megnyilatkozás, Fekete Vince teljes költészete. Kell-e nagyobb elégtétel az alkotónak, ha ezt egy jól sikerült koncept- és szintéziskötetben, magas nyelvi színvonalon megvalósíthatta? Nem. És persze több is kell. Mert ami itt véget ért, minden bizonnyal egy másik kötetben, egy most még nem látható alkotói folyamatban folytatódik, egy másik szöveguniverzumban folytatódni fog. Erre, az olvasói gyönyörű apokalipszisre vár az elégedett befogadó, aki ezt a könyvet most becsukja, de szívesen kinyitná egy következőben. (*Magvető, 2024*)

JEGYZET

¹ *Védett vidék. Versek 2003–2010*, Erdélyi Híradó–Ráció, Kolozsvár–Budapest, 2010; *Vak visszhang. Válogatott és új versek 1995–2015*, Sétatér Könyvek, Kolozsvár, 2015; *Szárnyvonal*, Magvető, Budapest, 2018; *Vargaváros. Versek*, Magvető, Budapest, 2019; *Halálgyakorlatok*, Magvető, Budapest, 2022.

² Lásd BORSODI L. László, *Úrsötét, tölcsérszerű semmi*, *Kortárs*, 2023/1, 81–89., itt: 81.

³ *Gyönyörű apokalipszis. Versek*, Magvető, Budapest, 2024.

⁴ Illusztrálta MEZEY Ildikó, Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2008.

⁵ Fekete Vince a könyv kolozsvári könyvbemutatóján élt ezzel a hasonlattal. Vallásszabadság Háza, 2024. december 14. Beszélgetőtárs: Józsa Anna Barbara.

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Költő a magasban

Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis

A „vannak vidékek / gyönyörű tájak” szavakat Kányádi Sándor jegyezte le, s írta fel a kor falára. A mondializmus, a kozmopolitizmus, a balliberalizmus a gyökértelen, a rosszul értelmezett egyetemesség korában nem tehet mást a művész, kikanyarít egy részt az egészből, rendszerint a szülőföldjét, abba burkolózik, annak ütőerére helyezi az ujjbegyét, asszimilálja azt, de ő is beleolvad a kedves tájba, tárgyak, parcellák, patakok, domboldalak válnak beszédesekké ezáltal, állat, növény, felhő perszonalifikálódik, a szavak elsődleges jelentései metaforikus, szimbolikus jelentéstartalmakkal telítődnek.

Ilyen vidék Felső-Háromszék, Fekete Vince szülőföldje. Jelen idő itt a múlt, mitológiába illő, heroikus alakok állják a strázsát, ők fogják költőnk ceruzáját: Mikos Kelemen, Gábor Áron, Kőrösi Csoma Sándor, Apor Péter, Bod Péter. Régi idők intelmei, tanításai zsongnak, suttognak, susstorognak, a Vargaváros, Kézdivásárhely udvarterein a Nemere szél söpröget, és hogy földrajzilag is teljes legyen a kép, szivárvány ívű hegykaréj koszorúzza a kishazát.

Ha nem lennének írott, illetve íratlan szabályok az irodalommal bíbelődő szakírók számára, ha nem félne a recenzens, hogy megszólják ellágyulása, szubjektív elfogultsága miatt, akkor Fekete Vince frissében megjelent *Gyönyörű apokalipszis* kötetének egyetlen darabjáról írna: *Költő a magasban*.

Igaz, szérum kell hozzá, orvosi szaknyelven vérsavó, amely ha bejut a szervezetbe, csodát művel, megvédi azt a kórokozóktól, s garantálja a teljes, a Költő szavával szólva a „megnőtt életet” (Ady).

Azok a személyek rendelkeznek a szérum által kialakult immunitással, akik valamennyi ideig Kolozsváron éltek, ott laktak, akik megkapták a dózist a legenda Utunk irodalmi folyóirat delejes kisugárzásából, akik személyesen ismerték azt a csapatot, amelyik Európa peremén, félig-meddig a Balkánon világirodalmat hozott létre.

Dőre dolog lenne felsorolni a neveket, az egykori szerkesztőségnek jó néhány tagja Kossuth-díjas, inkább a prózaverszövegtanát kell megvizsgálni. Bizonyára jobb műfaji definíció is akadna, de ne bakafántoskodjunk a műfaji meghatározással, Fekete Vince érti a dolgát, szabályos sorok, strófák, rímek nélkül szövi szöttestét, s mesél, úgy mesél, mintha ő volna az antik tragédiák kórusa, hírt hoz a csatáerről, de nem *narrata refero*, amit olvasunk, nem a kívülálló szövege, ellenkezőleg, része, részese ő az egésznek, és vére, csontja, verejtéke azonos a hőskével.

Nincs gyümölcsözőbb médium az alkotásra, mint egy hangulatos szerkesztőség. Egy húron pendül ott minden társ, baráti, testvéri köztük a kapcsolat, mámoros hangulat lengi át a levegőt, vidám, mókás ugratások emelik a kedélyt, szertartás a kávé szürcsölése, alkoholtalalom nincs, de van gondolatszíkra, versmag, novellaötlet, folyik szakadatlan a regényfolyamok kanyargós ösvényeinek kitapogatása.

Milyen természetes, milyen hétköznapi, mégis ünnepélyes Fekete Vince költői beszéde: „Katica néni szalad a / kávéval, Mózes úr, cukrot nem tettem belé, maga

egy / tündér, mondja Mózes úr, isten-isten, mondjad, Mózes, / nevet Király, mit hoztál, van egy új viccem, mondja, / erre Szilágyi is visszafordul, azt a jóleső érzést, azt a / felvillanyozódást, amikor a csúnya üvegpoharakba / beletölti a vodkát, azt a kegyelmi pillanatot..."

Igen, felvillanyozódnak, és kegyelmi pillanatokot élnek át a teremtés szenvedélyével megáldott/megvert alkotók, s úgy viszonyulnak egymáshoz, mint az ősember két száraz botja, amelyek a súrlódástól felforrósodtak és meggyulladtak.

Természetesen nem lehet lehorgonyozni a kötet egyetlenegy verse mellett, nem is lenne célszerű, mert gazdag, veretes líráról van szó. Ráadásul Fekete Vince rendszerint kilép a konkrét, való világból, vallomása szerint (Tózsér Árpádot is idézi) az lenne üdvös, ha a költészet a metafizikai világ kilencven százalékáról szólna.

Emiatt is éber, okos fejjel kell az egészre figyelni, ami már azért sem könnyű, mert Fekete kötetének négy ciklusát a prímszámokra építette föl, amellyel koncentrikus szerkezetet hozott létre.

A prímszámokról a *Magyar Nagylexikon* a következőket írja: „A prímszám olyan pozitív egész szám, amely csak 1-gyel és önmagával osztható. Ilyenek a 2, 3, 5, 7, 11, 13... A prímszámok a természetes számok között látszólag rendszertelenül, mintegy véletlenszerűen fordulnak elő, ugyanakkor eloszlásukat törvényszerűségek irányítják.”

A *Gyönyörű apokalipszis* kötet úgynevezett fejezetcímei tehát: 2., 3., 5., 7.

S összesen 12 versnek az alcíme: *TALPONÁLLÓ*.

Mihez kezdjünk mindezzel? Talán a *Nagylexikon* ebben is segít. A prímszám-tétel bebizonyításával seregnyi tudós (pl. Gauss) foglalkozott, a konklúzió a következő: „A prímszám-tételből az is következik, hogy a természetes számok növekedtével közöttük egyre ritkábbak a prímek.”

Nos, ez a „ritkább” jelző sejtet valamit, azt, hogy a világmindenségben a megfogható, a konkrét, a dőre anyag létezése nem egyértelmű, talán nem is létezik, művészeknek különösképpen ajánlatos a metafizikai, a transzcendens, a megfoghatatlan világ dolgaival, aspektusaival foglalkozni, a csupasz materializmus zsákutca, különösképpen az, ha a világegyetemre gondolunk, a kötet fülszövegében az áll, hogy „az univerzum anyagának kilencven százalékát nem atomok alkotják”.

Ne tűnjön az irodalomértelmező spekulációjának, ha szószerkezeteket, mondatföredékeket, sorokat ragadunk ki Fekete Vince kötetéből, és egymás mellé helyezzük azokat a verscímek megnevezése nélkül, csupán az oldalszámot adjuk meg:

„...a tudat vetkezik egyre...” (11.), „...a tér hirtelen / kitágul, középen egy nyílás, mint egy tátongó / lejáró kezdete...” (49.), „...elviselni e hömpölygő lét lassú áramlásait...” (52.), „...súlytalanul és súrlódásmentesen / rugaszkodott el, rugaszkodott el az egynemű, bójátlan / létezés ringató, hintázó, dobáló közegében...” (59.), „...már csak az átláthatatlan, / bensőséges, teljes védettség illúzióját keltő / sötétségre emlékezett...” (79.), „...asztán villámfény és csend és / némaság és üresség mindenütt...” (111.), „...a Rákóczi úton / fehér fénytajték sistereg...” (142.), „...távolról súlyos, / vattás gomolyag forog feléje...” (159.), „...előbb / elveszíti őt a térben, és lassan-lassan eltávolodik / minden az időben is...” (169.), „De így, időn és téren kívül, csak / mint mozdulatlan pára létezik” (209.).

Íme, Fekete Vince metafizikai, transzcendens, szürreális, itt-ott neoavantgárd világa! Az olvasó úgy érzi, a súlytalanság állapotába került, teste, lelke felszabadult, pontosabban megszabadult a földi nyűgöktől, illúziója támad, szabadon szá-

guldhat a kitágult térben, keze, pszichéje, agya a megfoghatatlan megfogására lesz képes.

És...

És nincs még egy költő a jelenkoriak között, aki annyira két lábon járna a szilárd talajon, mint ő. Józanul és fantáziátlanul veszi számba a föld, a környezet, a táj, az emberlakta területek tereínait, és úgy meséli el az eseményeket, mint-ha szülőföldjének, Felső-Háromszéknek valamelyik disznópásztor, vadőre, szénégetője, asztalosmestere szólalna meg. A való világ határhelyzetei érdeklik, ezért lírája éppen annyira tárgyias, mint absztrakt.

Ez a kettősség hallatlan izgalmat generál az olvasóban, felcsigázza a fantáziánkat, sokkoló, de gyógyító hatással van nyelvérzékünkre, az érzékeny olvasóban honvágy keletkezik, Háromszék vonzásterét érzi, különösen, ha tudja, hogy Petőfi is itt akart letelepedni, itt akart fészket rakni Júliájával.

Fekete hűsége és felelősségtudata szülőföldjével szemben példamutató, de halk és szerény, nyoma sincs a harsogásnak. Nem kesereg a romlások láttán, visszafogottan szemlélődik, megoldást a filozófia gondolatrengetegében és a népi bölcsesség intelmeiben keres. Vállalja a közéletiséget, de a bajok, gondok, kataklizmák áttételesen, az értelem, az érzelem és a psziché szűrőrendszerén jutnak el az olvasóhoz, és katartikus élményt generálnak benne. Érzi az élet dinamizmusát, verssoraiban lüktet a mikro- és makrovilág.

Gyorsan meg kell jegyezni, hogy Fekete Vince nem tájköltő. Ő úgy dolgozik a nyelvi anyaggal, mint a mintás, cifra szőnyeget szövő asszonyok, akik hol a vetélővel, hol ujjbegyekkel illesztik, helyezik be a kifeszített fonalak közé a virággá, figurális alakká formálódó anyagot.

Ennek illusztrálására ugyanaz legyen a módszerünk, mint az előbbi, a fenti, annyi különbséggel, hogy ez esetben nem a megfogathatatlan, nem az ésszel fel nem érhető világról lesz szó, hanem a realitásokról, és nem is tárgyak neveit emeljük ki, hanem eseményeket, történés-magvakat. Fekete Vince páratlan leleményességgel tarkítja, színezi versszövegét azáltal, hogy a banalitás határát súroló eseteket, eseményeket az élőbeszéd stílusában mondja el.

Jöjjön ismét a gyűjtemény, a példaanyag, ez esetben nem hajszálpontosak az idézetek, legalábbis nem betűhűek, s az oldalszám, az idézőjel is elmarad. Ezeket olvasva azonnal érezzük, hogy most már nem a Költő absztrahált képzeleti világában úszunk, hanem józanul és fantáziátlanul, két lábbal járunk a földön:

„Büdös volt a tengeri fű a sezlónunkban. Az asztal mellett apja, anyja ültek tökmagozva. A vulkanizálóban nekik gurult egy be nem húzott kézfékkal hagyott kiskocsi. Nyár végén aztán apukám a szentléleki diszkóból hazakísérte anyukámat. Iparkodjatok a földekkel, vigyetek trágyát a tószegibe, vigyetek vagy két szekér ganyét. Cipelte ki a nagy huszonöt literes boroskorsót, cipelte ki a kamrából. Gyermekparalízis következtében tizennyolc éves korától járni, mozogni csak nehezen, azt is csak a házon belül tudott. Nekünk ott volt a mező, a domb, az erdő, mehetsz pityókát szedni augusztusban. A kisházon, az istállón egészségkárosító azbeszt hullámpala, azt is el kellett távolítani. Áthívta a szomszédja disznót vágni a félnótást hogy segítsen hogy ő mennyen bé az egy éven át lapát- és villanylél elvadított disznó pajtájába hogy ő tegye be a kötelet a szájába a lábára majd kezdje el kifelé vonszolni.”

Akárcsak a Van Gogh-képeken minden fontos itt, a bakancs, az ágy, a karos-szék, az asztalterítő, a kűszöb, az ekevas, a ló, a szekér, az itatóvályú, felbecsülhetetlen érték az erdei út, a mezei ösvény, az aljban csordogáló patak, mert éppen ő látja, éppen ő látatja azokat, bűvös erő, személyes jelleg és őszinteség sugár-

zik mindenből, de ez törvény, több, mint törvény, csoda, hisz Háromszéken vagyunk, ezt a kishazát mindnyájunk számára foglalja el, veszi birtokába Fekete Vince, s mivel a líra erejével teszi, mindnyájunk otthona lesz.

S mégsem sistereg a kétféle nyelvi anyag, a kétféle stílus, nem úgy viselkednek, mint amikor vízzel találkozik a kráter oldalán lecsorgó láva, ellenkezőleg, egymásba olvadnak, különbözőségük csak a feszességet garantálja. Manapság divat Adyt idézni („Minden Egész eltörött”), de mindenek dacára, csak azért is mondjuk ki, hogy éppenséggel arra valók a költők, hogy a széttöredezett világ, a széttöbbant élet darabjait ismét összeillesszék.

A túlzottan költői szférából és a földközeli, a költőietlen tárgyak, dolgok tömkelegéből áll össze tehát a *Gyönyörű apokalipszis* kötet anyaga.

Nem csoda, mert az apokalipszis fogalma, tartalma sem egyértelmű. Köznyelvi értelemben *látomást* jelent, de ha szétszálazzuk, akkor egyrészt egy természetfeletti lénynek (Isten), valamint a Báránynak a Sátán elleni küzdelmét és az általuk megszabott jövőképet jelenti, ugyanakkor kozmikus méretű pusztulást és világvéget jósol. Száguldanak a végtelen térben az apokalipszis lovasai, rémalakok, halált, pestist, éhínséget, háborút hoznak.

Közelebb kerülünk Fekete Vince versszövegéhez, ha a *Jelenések könyvének* stílusát, a verses formát, a számmisztikát, a számszimbolikát, a gondolatritmust vizsgáljuk. Nem lehetetlen, hogy az olvasó fantáziája a prímszámoknál köt ki...

A kötet nyitó verse a *Gyöngygolyók*, a záró az *Álomszer...* Mindkettő kiesik a négy fejezetből, különálló egységek. Tovább lehet elmélkedni a számmisztikáról, a számszimbolikáról.

Néhány lírai szövegtest analitikus vizsgálata igazolhatja a fenti észrevételeket.

Kultikus vers az *Erdéj*. Már a cím is jelzi, különös módon, különös eszközökkel közelíti meg a kishazát. Köztudott, hogy nyelvünk fonetikus jellegét töri meg az *ly* jelenléte, *j* hangot ejtünk a kétjegyű mássalhangzó helyett. (Bernard Shaw egész vagyonát egy általa elképzelt lingvisztikai reform létrehozására hagyta, amely következtében az angol nyelv fonetikus lett volna.)

Fekete Vince egyrészt a teljes, a hiánytalan fonetikus magyar nyelvet használja, másrészt a székely nyelvjárás minden ízét-zamatát begyűjti. Ezen a szépen kikerekített nyelven történelmet ír, a székelyek történetét, akik a monda, a legenda szerint a honfoglalás előtt már itt voltak, akik a hunok leszármazottai, akik igazolják a kettős honfoglalás elméletét. Ezt a nagy ívű eseményt két és féloldalnál versbeszédben a népcsoportra jellemző huncutsággal, furfanggal találja, s azt a közhiedelmet erősíti meg, hogy székelyek tulajdonképpen mindenhol élnek, voltak ugyebár Bukovinában, most azok utódai Tolnában, Baranyában, Vajdaságban, vitézkedtek '48-ban, és a két nagy világháborúban sem ültek helyt. Rövid ízelítő kívánczik ide: „met mi részt vetünk a negy- / vennyócas szabadságharcba, / ágyút is öntettünk Gábor Áronnal, / s biza jó vót, ott vótunk mindenféle / háborúkba...”

Bizony, így beszél, legalábbis mostanig így beszélt az iskolázatlan székely Udvarhelyszéken, Csíkban, Gyergyóban, Háromszéken, a Maros mentén, sajnos, kiveszőben manapság ez az ódon, anakronisztikus nyelvjárás, Fekete Vince verse idővel nyelvemlék lesz.

Az egyén és a közösség egyesülésének példaértékű harmóniáját teremti meg ebben a versben, személye, művészvilága azonosul a székelység, az erdélyi magyarság érzelm- és gondolatvilágával, jelképesen szólva virág nyílik, gyümölcs terem ebből a kölcsönhatásból.

Nemcsak szóbeszéd tartja, szakírók is kijelentik, nem költő az, aki legalább egy szerelmes verset nem írt. Mind tartalmában, mind formájában rendhagyó a *Mire gondolsz?* költemény. Párbeszéd a költő és egy képzeletbeli lény között, tulajdonképpen önmagát szólítja meg, s a szerelem diagramját rajzolja fel. Ha összegyűjtjük a kulcsszavakat, a nagy klasszikus szerelmes versek definícióját kapjuk arra a kérdésre, mi a szerelem: a lélek, a szív rezdülése, a feltétel nélküli bizalom, az értelem, a gondolat, a tudás rokonsága, hasonlósága, de lehet lánc, bilincs is. Természetesen kimeríthetetlen a téma, a gondolatfutamok a végtelenben találkoznak: „– Mit jelent ő neked, meg tudnád nekem mondani? / – A SZEREM ő, s amit ehhez lehet még toldani.”

Az már kalandnak számít, ha azokat a verseit is ujjbegyre szedjük, amelyekben kilép megszokott világából, kilép a kishazából, és messzi égtájakon kalandozik. Legtávolabb a *Spektrum* című versében. Az Andok hegységben vagyunk, ott is az Atacama-sivatagban, óriási teleszkópokat szereltek be csillagvizsgálókba... Olyan szakszerű a leírás, bármelyik asztronómus becsületére válna.

Kibújik az olvasóból az örök kérdés: Miért? Ez nem a féltett kishaza, ez már az univerzum része, illetve a Föld és a világegyetem határmezsgyéje.

S mégis. Mégis csattan az érzelmi hevület és a feszes gondolat, a hűség himnusza szólal meg, az itt búvárkodó csillagászok himnusza: „...megesküsznek, / hogy soha, de soha nem válnak majd / el ezektől a hegyektől, felhőktől, az égtől... / S hogy megtanulnak majd újra élni...”

És van egy vers, amely kapujába ki van téve a tiltó tábla: Belépni csak felkeneteknek! Angol címe: *KNOCKIN' ON HEAVEN'S DOOR*. Magyarul: *Kopogtat a mennyország ajtaján*. Ezt a szöveget is dőltten, kurzív betűkkel szedte a kiadó, akárcsak a kezdő és záró verset. Tehát valaminek a központjában, valahol középben vagyunk.

Az illetéktelen belemagyarázás elkerülése végett csak néhány kulcsszó a versből: felhő, lég, lemondás, halál, test, mélység, magasság, vér, szív, hormon, anyag, föld, súlytalanság, mindenség, kéj, kín, gyönyör, szenvedés, mámor, bukás, lét, létezés.

Van egy irodalmi hely irodalmunkban, amelyhez hasonlítható Fekete Vince verse: Madách: *Az ember tragédiája*. A *Tizenharmadik szín*ben olvashatjuk: „S keblemben két érzés küzdelme foly: / Érzem, mi hitvány a föld, hogy magas / Lelkem lezárja, s vágyom el köréből; / De visszasírok, fáj, hogy elszakadtam. –”

Tehát a föld és az ég, a mélység és a magasság, az élet és a halál, a valóság és a transzcendens világ szféráit kell átszelni. A filozófia magasiskoláját járja az olvasó. Kell ilyen vers is.

Egykori művésztársakat is idéz, illetve siratja el őket: Szilágyi István (*Időfolyosó*), Farkas Árpád (*Milyen a színe az áfonyának?*), Kovács András Ferenc – KAF emlékére (*Hozzáférési pont*).

Ehhez a sokrétű lírához árnyalt nyelvre volt szüksége, kidolgozta azt is, kiváló formaérzéssel járja be a dísztelenség és a díszes, bonyolult versszövegek közötti teret, fő eszköze a paradox asszociáció, amely által szokatlan szomszédságba kerülnek egymással a fogalmak, a szavak. Sűrűn él az intertextualitás módszerével, és gyakori az enjambement és a parafrázis.

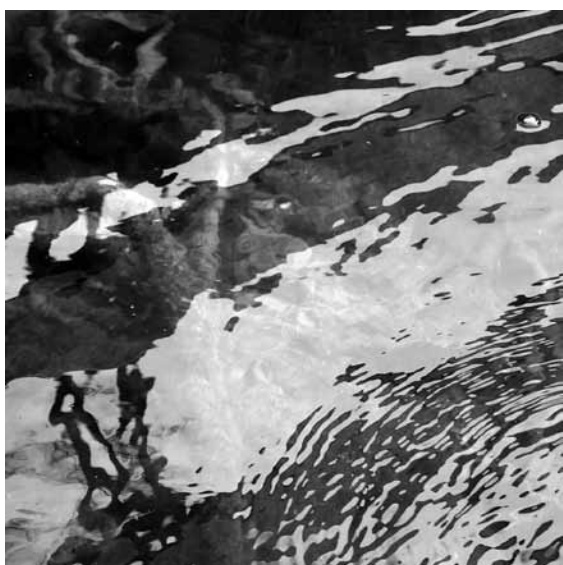
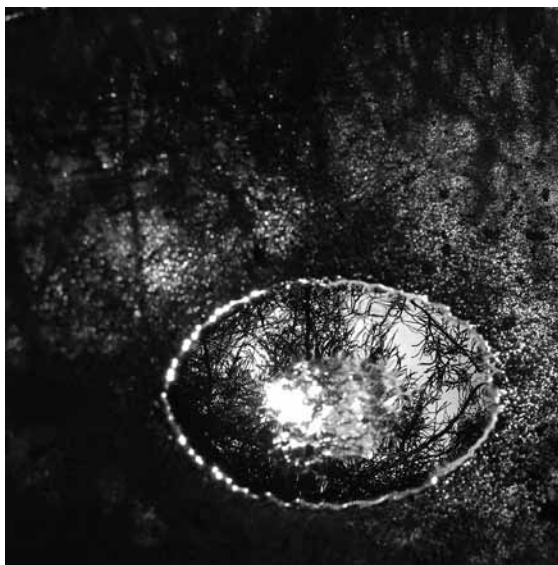
Nem lenne oktondi cselekvés végigjárni a mottók, a vendégszövegek nyomvonalát, szellemóriások, magyar és világirodalmi nagyságok vallomásai sorjázanak, s csak találgatni lehet, miért éppen ők, miért pontosan ez a mű, vagy miért éppen ez az axióma került a lap elejére vagy mottónak verscím alá. Szellemi rokona lenne Ezra Pound? Judit Schalansky? Emil Cioran? Gabriel García Márquez? Megválaszolhatatlan kérdések, hisz a világ művészei mind egy családból valók.

De vajon van köztük egyetlenegy, aki legközelebb áll szerzőnkhez, Fekete Vincéhez?

A találgatás az olvasó joga. Thomas Bernhard írta: „Minden nevetséges, ha a halálra gondolunk.” Közhely, ha azt állítjuk, a halál az élet kikerülhetetlen, áthághatatlan szakasza, része, sőt több annál, irgalmatlan radírgumi, ami kitörölheti az életút egész vonalát. Ezért tartja nevetségesnek az osztrák író a gondolatot, amely a halál lényegének, mibenlétének burkát szeretné feltörni.

Milyen jó, hogy záró gondolon nem kell töprengeni! Illyés Gyula halhatatlan versét vette át Fekete Vince egyetlen szó kicserélésével. *Haza a magasban* helyett: *Költő a magasban*.

Jól van ez így. Ott találkoztunk vele, Fekete Vincével, mert jó vele találkozni. A közismerten mostoha erdélyi életviszonyok ellenére nem hiányzik költészetéből az öröm és a boldogság érzete, erre ráhangolja az olvasót is, így emelkedett lélekkel, a szellemi kielégültség érzetével tesszük le a kötetet az utolsó oldal elolvasása után. (Magvető, 2024)

ARANYI SÁNDOR, *A vén fa* (Reflexió IV.), 2023, fényfestmény, 50x50 cm; *Egy csepp víz*, 2023, fényfestmény, 50x50 cm; *Hullámzás*, 2023, fényfestmény, 50x50 cm; *Rezonancia*, 2023-24, fényfestmény, 60x60 cm

PETŐ ZSOLT

Üvegyöngyjáték

Karátson Gábor válogatott versei

(Szerk.: Horváth Bence, Sturm László)

Az 1980-as évek végén és még a '90-es években is sokat jártam Debrecenben a Delta moziba. Ez egy apró kis mozi volt, hiánypótló műhely, ahol a filmkészítők-filmesztéták és a közönség találkozhattak egymással. A felhozatalra a legkifinomultabb művészfilmrajongók sem panaszkodhattak. Futott itt Tarkovszkij-, Bergman-, Buñuel-, Cassavetes-, Wenders-, Greenaway-sorozat, s a modern, friss magyar művészfilmekkel sem maradtak adósak a szervezők. Így találkozhattam – a bődületes olvasmányélményt követően – Hermann Hesse *Pusztai farkasával* a filmvásznon, főszerepben Max von Sydow-val, aki kedvelt színésze volt Buñuelnek, Pollacknak, de fel-feltűnt egy-egy Wenders-filmben is. Igazából úgy nézett ki a fiatal Sydow a vásznon, mint egy magasra nőtt, svéd Sigmund Freud a kerek szemüvegével, aki kalapjával a fején szórakozóhelyeken, utcákon barangolva és a saját elméjében tántorogva keresi a szerelem és az élet értelmét. De bitang nagy hatással volt rám. Elmélyítette a „Steppenwolf-élményt”. Ezzel a „keresésbe” (és talán találásba) vetett hittel vágtam neki az *Üvegyöngyjáték* című Hesse-kötetnek is, amelyben a főhős Josef Knecht azon igyekszik, hogy más kiválasztottakhoz hasonlóan a kultúra és az elme játékának, az „üvegyöngyjátéknak” a zenei-matematikai struktúrákat alkotó mesterévé váljon.

Sok évre el is feledtem ezt a művet, azaz nem elfeledtem, de érdemben nem foglalkoztam vele, míg elém nem bukkant újra ez a szó – *üvegyöngyjáték* – Sturm László *Az író Karátson Gábor* című könyvében. Az idézet így hangzik: „Miképpen adhat teljességet átfogó rendszert két vonalvariációra épülő »üvegyöngyjáték«? Karátson felhívja a figyelmet, hogy a modern tudásban is nagy szerepe van az ehhez hasonló kettes rendszereknek, például a DNS-kutatásban és a digitalizációban. Úgy tűnik, a természetmegfigyelés, kellő intuícióval párosulva, a legmélyebb valóságokra adott a régieknek betekintést. Ez az út talán a maiak előtt is nyitva áll.” De a *Ji King*hez fűzött kommentárjaiban (Sturm vezette ide a szememet) Karátson ki is fejti, hogy igazából a pszichoanalízishez tartja közel állónak az üvegyöngyjáték fogalmát, s talán az általa elemzett kínai *ji* írásjegyet, miközben Hatvany Bertalant is megidézi. „*Ázsia lelke* című könyvében pedig Hatvany Bertalan arról beszél, hogy a klasszikus kínai kultúrát az ősidőknek, az ősemberi mágiaának egy kifinomult matematikai-zenei struktúrában való továbbélése jellemzi. Nem szándékom, hogy a *ji*nek a sorsanalízisre való lehetőségeit kétségbe vonjam; de hát lehetne értelmezni úgy is a *jit*, mint egy ősi, homályos, babonás szokásnak kései művészi formában, afféle üvegyöngy-játékként való folytatását és átértelmezését, mint pszichoanalízist” (Karátson Gábor: *Ji king Kommentárok*, I., 54.).

Sturm László szintén megragadja ezt a fonalat, és idézi a *Ji king kommentárok* I., 345. lapjáról a következő Karátson-mondatot is: „A *ji* nem mítoszokat mesél, hanem elvont képleteket alkot, a régi mítoszokat, mítosztöredékeket is ebbe a *ji-king* matematikába építi bele.”

Ezeket a matematikai-zenei arányokat persze az univerzális nagy viharok, szelek többnyire átrendezik. Régóta gyanúm, hogy ilyen átalakítást a Karátson Gábor lelkében zúgó tornádók is képesek voltak elvégezni. Karátson egyik fest-

ménye a gyermek Jézust ábrázolja – a kép címe szerint – a doktorok között. Színeiben és a figurák elrendezésében kissé hasonlít Dürer 1506-os munkájához, amely közel azonos címet visel. Dürer neve nem ismeretlen a Karátson Gáborral foglalkozó szakirodalom számára. Amint a *Karátson Gábor válogatott versei* utószavában is megjegyzik a szerkesztők *A lőcsei mester Apokalipsise* című Karátsonmű kapcsán: „fényt vet képzőművészeti tájékozódására, többek között az egyik címvariáns jelzi ezt: *Dürer »Apokalypsis cum figuris«* metszetsorozata”.

Már Dürer is angyali arcú tizenéves gyermekként ábrázolja Krisztust, ami a képzőművészetben nem feltétlenül szokásos, ám Karátson még kisebb gyermekként (talán 12 évesnél is fiatalabbnak) ábrázolja Jézust, és amellet, hogy hegyvidéki, fenyőfákkal ölelt háttér elé rajzolja a szereplőket, azok ösztönös, gyermekrajzként megformázott alakoknak tűnnek. Így a téma és a rajzolat is még különlegesebb hatást kelt. A Dürer-élmény mellett felvetődik bennem a Paul Klee gyermeki ártatlansággal megrajzolt vonalaihoz való hasonlóság, amint a történelem angyala – Benjamin nyomán – szemközt áll a történelem viharzó áradásával. Továbbá a Karátson-festmény témája – a cím ellenére is – gyanút kelt, mintha nemcsak az írásmagyarázó Jézust ábrázolná, hanem azt a gyermeki Jézust, aki olyan kisgyermekként magyaráz az orvosok között, aki előzőleg – a Tamás apostol nevéhez fűződő apokrif gyermekségevangelium szerint – agyagból madarat készített, miközben a patakparton játszott. Ráadásul ez a patak és a Jézus körül ábrázolt helyszín kissé erdélyi tájakat is idéz a számomra.

Így keveredhetnek talán Karátson művészi gondolataiban, festményeiben és lehet, a fordításai kommentárjaiban az apokrif és a kanonizált iratok, valamint a saját mindennapi élete. S talán nemcsak a keresztény, hanem a kínai és buddhista irategyütteseket is tekintve.

Karátson Gábor költeményeiben szintén örvénylenek a költők, stílusok, vers-típusok, főként a fiatalkori költeményekben tűnik fel József Attila, Radnóti és Kaszák hatása. Amint jelzik ezt a szerkesztők is a válogatott versek utószavában: „Szókincsével, egyes fordulataival, listázó felsorolásával, a létszintek keverésével, önmegszólító kíméletlenségével, belső és külső világ párhuzamával számos ez idő tájt született vers tanúskodik József Attila (és nem kevésbé Radnóti) hatásától (*Bús barátomnak, Este a városban*).” Talán még Kosztolányi *Hajnali részegségéből* is áttűnik a kezdő sor a kötet legelső versében. A *Balatoni napló* így kezdődik: „El szeretném mondani ezt a tóparti estét”, majd rögtön ezután mintha József Attila összes verseibe lépnének, egy különleges válogatásban. Felbukkannak itt József Attila *Megfáradt emberének* szavai, a *Töredékekből* a „tiszaa úr” kifejezés: „Miként a tiszaa úrben a világok, / lebeg keringve bennem a hiányod majd árnyék leszek s te szorongva félsz: / óh hát ne hagyj meghalnom, amig élsz.” Karátson verse (a *Balatoni napló*) pedig így szól: „fejem felett tiszaa úrben ringanak a levelek, / sűrű szövedék, éjből az éjben, / árnyak az árnyban”. Majd Karátson így ír, szintén a *Balatoni napló*ban: „szívem olyan, mint lebegő alma a tó színén, táncol és oda-odaverődik a partmenti falhoz, a szilárd valóságához”. Először *A Dunánál* című vers jutott eszembe József Attilától, és a dinnyehéj, majd Karátson további *Balatoni napló*-beli sorai – „parasztok szerte a földön, a lassútekintetű férfiak / mind pihennek, s a barmok is az istálló odvában, az elkínzott tudósok / is, meg a mogorva munkások, / én magam azonban virrasztok” – egyszerre vetik fel bennem József Attila *Megfáradt ember*, az *Eszmélet* és a *Tanítások* verseivel való egyezéseket. Idézet a *Megfáradt emberből*: „A földeken néhány komoly paraszt / hazafele indul hallgatag. / Egymás mellett fekszünk: a folyó meg én, / gyenge füvek alusznak a szívem alatt.” Az *Eszmélet* soraihoz („A teherpályaudvaron / úgy

lapultam a fa tövéhez, mint egy darab csönd...)” pedig idézem a *Baltoni napló* következő részét: „Oda-odakoccan gondolatom is a ház falához. / E villa kertjében lapul sátram [...] így kettőnk helyett eszmélkedem.” A *Tanításokhoz* pedig több összetevő is rokoníthatja Karátson sorait. Feltehetőleg mindketten tizenkilenc éves korukban írták az idézett versüket, másrészt a *Tanításokhoz* nemcsak tartalmában, témájában, hanem a versformát tekintve is hasonló Karátson *Baltoni naplója*. Fejezetekre osztott (amint az *Eszmélet* című József Attila-vers is), és leginkább szabadversnek, valóban tanító szándékú, kissé zsolozsmás jellegűen mondott gondolatoknak tűnik mindkét költemény.

Ezek a hatások látszólag gyengíthetik is a versek erejét, másodlagossá téve Karátson költői munkásságát, stílusidézővé válva. De kissé más a helyzet. Ezt érzi meg Sturm László is: „Az ilyen költészet könnyen belefut a közhelyekbe. Kétszer-háromszor itt is ütközünk ilyesmibe (»szüntelenül keresem magamat«, »Megyek tovább. Hiszek a létben«), de összességében komolyan vehető költészetet kapunk. Már a meg-megvillanó József Attila-hatás sem zavaró (»Kimondhatatlan messzeségből néz a csillagvilág«, »fiatal voltam, büszke és konok«).”

Azonban nemcsak József Attila és a már említett Kosztolányi, hanem Pilinszky hatása is felbukkanhat a *Baltoni napló* című versben: „sátram ajtaját nyitva, kidugom fejem, s fölfele meredek a / lassan forgó csillagok felé”. Előbb Pilinszky sora jutott eszembe az *Apokrifból*: „Kikönyöklök a szeles csillagokra”. Majd József Attila *Bolyongok* című verse is: „Merrefelé menjek? Balra-e vagy jobbra? / Fönn csillagok vannak, fölnezek azokra, / Fénylő csillagokra.” S egy rendkívül fontos elem is összeköti ezeket a verseket. Mindegyik a szeretet vágyát hordozza. A *Bolyongokból*: „Merre nincs csillagfény – arra fogok menni, / Ott fognak igazán engemet szeretni”. Az *Apokrifból*: „Csak most az egyszer szólhatnék veled, / kit úgy szerettem. Év az évre, / de nem lankadtam mondani, / mit kisgyerek sír deszkarésbe, / a már-már elfuló reményt, / hogy megjövök és megtalállak.” S a *Baltoni napló*ból: „ebben a házban alszik a leány is, kiről azt hiszem, / szeretem. [...] alszik, nyilván nem tud magáról s rólam, [...] / minden arcban őt kell szeretnem.”

A gimnáziumi tanulmányok nyilvánvaló hatása nyomán írják a szerkesztők az *Utószóban*: „Karátson tudatosan készült a költői pályára, s próbálkozott a különféle verstípusok, -formák, sőt idegen nyelvű verselés elsajátításával.” S valóban, mintha a nyelvek keveredéséből, Bábelből szeretné Karátson visszavezetni az olvasót az eredeti nyelvhez azzal, hogy halmozza a nyelveket egy-egy versen belül, mintha a sok nyelv összeolvadhatna egy emberi értelemmé-érzületté. Lásd például az *Ajánlás* című versét: „Monday morning moves along / zendül szólal zeng a gong” – amelynek lehet, csak túlgondolom, de mintha lenne némi kínai feelingje is.

Mindezek mellett erős Kassák-hatás is érződik a verseken. Szintén a forma és a gondolatfűzés rokoníthatja őket. Ahogy Sturm László is írja monográfiájában: „A másik véglet az összetett kompozíciók népes csoportja. Ezek a későbbi nagyregények szintézisigényét mutatják csírá állapotban, számos részből állnak össze (az egyik legérettebb, a *Baltoni napló* például nyolcból – ebben ráadásul mintha egy újabb hatás, Kassáké is érződne)” (*Az író Karátson Gábor*).

Sturm ezzel a gondolatával egy rendkívül érdekes részletet billent a helyére. Ráébreszti a Karátson-versek olvasóit, hogy itt valami többről van szó, mint pusztán versírásról. Mintha Karátson művei is tudatosan egymásba érnének. Vers a regénybe, regény a műfordításokba, és mindez persze visszafelé is haladhat.

Ahogy a versek is talán összevissza barangolhatnak a költői lét tereiben. Egyszer-egyszer József Attilánál, Radnótinál, Kassáknál, Pilinszkyknél időz el kissé,

majd tovaugrik az angol, majd a német nyelvű költészethez, a magyar és az angol keveréséhez. Mintha az lenne a célja ezzel, hogy ne csak a nyelvek álljanak össze egygyé, Bábel előttivé, hanem a Karátson Gábor elméjében folyamatosan áramló költői sorok (és a hozzájuk társuló filozófiai elméletek) mint sodró erejű vizek, bejárják az összes emberi tudatot, majd egygyé, egy folyammá (talán a Dunává) összeállva, az egylényegű eredendő ember összetettségére utaljon. Ahogy *A Duna* című versében a kék folyam az ég végtelenjét s a tengert hivatott idézni Karátson számára. „Álmos szemek közt fut a folyóvíz, / ott, hol az ég a földre lecsordul, / [...] / nézzed, fölöttünk szürkés és tenger a mennybolt.”

Feltehetően már ezekben a korai, ihletett versekben is ott rejtőzött a szemlélődő filozófus, a cselekvő, a folyót mitikussá növelő bős–nagyvarosi vízlépcső-rendszer ellenző aktivista, s egyben a nagy kínai féműveket, a *Tao te kinget* és a *Ji Kinget* fordító-kommentáló író, valamint a kalligrafikus jelekkel (már az „ostromkarácsonyon” a pincepriccsen kínai fametszeteket rajzolgató fiatal fiúként (lásd Lao-ce: *Tao te king. Kommentárok*) is jól elboldoguló festő-grafikus.

Talán erre is utal Lányi András, mikor Karátson Gáborról írott kötetében így fogalmaz a fordítások és a kínai írásjegyek kapcsán: „festő és grafikus legyen, aki megfejtje őket. És költő legyen, aki a művek fordításával próbálkozik, egyszerűsmind tudós, egy sok ezer éves történet kutatója, végül filozófussá is kell lennie” (Lányi András: *Karátson Gábor*).

Ezek a szavak egybecsengenek a válogatott verseket tartalmazó kötet szerkesztőinek gondolataival, amint a költemények kapcsán így fogalmaznak: „főleg a kihagyásos szerkesztés és a nyílt lételméleti-ismeretelméleti problematika párolja gondolatív a szövegeket”.

Erről a párlatról Lányi András Karátson Gáborról írott kötete is tartalmaz jó néhány bekezdést, amint már az érett gondolkodóról fogalmaz. Még könyve bevezető részében idézi Karátsonnak egy 1989-es előadásán kifejtett meglátását a buddhista világnézettel kapcsolatban: „De mit lehet ezzel az egésszel kezdeni? Mondják, ahhoz, hogy valaki elinduljon az úton, három dologra van szükség. Egyik a hit, az abba vetett feltétlen hit, hogy mindennek buddha-természete van, hogy minden, úgy, ahogy van, meg van már világosodva. Másik a kétely: hogy ha ez így van, márpedig így van, hogyan lehet a világ akkor ennyire rettenetes – hogyan lehet, hogy ennyire szembeszökően nincsen így. E kettő feszültségéből születhetik meg aztán a harmadik, a nagy elhatározás: amikor elindul, valahogy, az ember, utánajár ő maga, hogy akkor hogy is van ez.”

Ez az idézet már arról a korszakról szól, amikor Karátson Gábor a *Tao te kinget* fordította. Nem meglepő tehát, hogy az általa feltárt kettősség olvasóját az európai filozófiai kérdéssel feltevése túlra vezeti. Hiszen Leibniz 'elégéséges alap' elve mentén (mely szerint „semmi sem jön létre elégéséges ok nélkül”), szükségképpen az a kérdés adódik, hogy „miért van inkább valami, mint semmi?” Zárójelben megjegyzendő, hogy Karátson valószínűleg szeretettel forgathatta Sartre művét, *A lét és a semmit*, és könnyedén illesztette össze a keleti gondolkodással is. Hiszen nehéz lenne másképp magyarázni a *Tao te kinghez* fűzött kommentárjának a következő részletét: „De hogy a Semmi és Lét homálya, a Szentháromság homálya meg a néptömegek homálya a Lao-ce taójában hogyan kapcsolódnak össze, azt akkor kezdtem valahogy – sejteni.” (Mármint az '56-ot követő börtön-években.)

Martin Heidegger a *Bevezetés a metafizikába* című művében ugyan tovább fokozza a kérdés erejét: „Miért van egyáltalán létező, és miért nincs inkább semmi?”, Karátson azonban a nyugati filozófiai kérdésvetések és megoldási javas-

latok, a *van* vagy *nincs* dualizmusából szerteszaladó vízerek vizsgálata mellett leginkább az egyszerű úton lét világosságát hangsúlyozza, bármerre is, bármiféle sziklák között kanyarogjon is az ösvény.

Ez a „bármerre” lehetővé teszi a számára, hogy a keleti meditatív gondolkodásból egész további élete során bármikor vissza-visszalépjen gondolkodásának alapvetően európai gyökereihez. Teszi ezt a később a *Ji King* kommentárjaiban és azt megelőzően a *Tao te king* fordításait magyarázó szövegekben, valamint a regényeiben.

A válogatott versek bevezetőjében feltehetően nem véletlenül idézi Benkő Andrea a következő sorokat *A Csodálatos kenyérszaporítás* című Karátson-regényéből: „Ami a kettősséget illeti, nekem eszményképem és szellemi mesterem, aki festő volt és költő, egyszerre, egy személyben, az a londoni William Blake.”

Blake-hez címmel ír is egy verset Karátson, szinte mitikus alakokat, mitikus (talán filozófusokkal vagy költőkkel – esetleg bibliai alakokkal – benépesített) tájat idézve: „A kontinensek védszellemei / összegyűltek egy sivatagi parton. / A bőrük mint az ólom, na persze persze, mondják álmodozva, / vad kezükkel egymás hajába túrnak. / A szél száraz és forró. Harsog a tenger, szikrázik a homok. / Az egyik szellem: asszony. Csupasz és sovány. / Előregörnyedve mondja: nem tudom, mi történt, hasamban egy gyerek, / kitől?”

Előbb az ötlött fel bennem, hogy Karátson itt mintha Blake *Voltaire, Rousseau, hiába mind* című versére mutatna: „Voltaire, Rousseau, hiába mind, / Hiába mind a gőg, a gúny! / Szórájátok ti csak szét a port – / A szél az mindent visszafúj. / Mert drágakő és égi fény / Tüzét hordozza a homok; / Itt gúnyos szemetekbe vág – / Izrael útjain ragyog. / Mert Newton és Démokritos / Hires atomjai csupán / Homokszemek a partokon, / Hol Izrael sok sátra áll” (ford. Petra-Szabó Gizella). De ugyanígy a *Mit láttam: a Sírüreg* című Blake-vers is hasonló tartalmat hordoz: „Mit láttam: a Sírüreg / Királynék velem nézte meg. [...] / Míg Ég s Föld megvan: alkotok, / Csodálnak nemes szellemek, / Szél szárnyán Irgység lebeg, / Újra nyomják karcaimat, / Ifjú pompájuk nem apad, / El egyikük sem évülő. / Verje, nem győzi az Idő!” (ford. Tellér Gyula).

Persze az egymás hajába túró két alak Paul Verlaine és Arthur Rimbaud szerelmére is utalhat. A csupasz és sovány asszony pedig akár Mathilde Mauthé is lehet, aki Verlaine-től teherbe esett. Ismét csak zárójelben utalok a következő, dermesztő esetekre, miszerint Verlaine gyermekkorá meg lehetőségen zaklatott volt, tekintettel arra, hogy szülei a meg nem született testvérei embrióit otthon tartották üvegekben, s az a történet is felidéződhet a haj fogalma kapcsán, mikor Verlaine fel akarta gyújtani felesége, Mathilde haját (lásd Héber Blanka írását: <https://vates.hu/blogs/publikaciok/>).

Karátson Gábor verse kapcsán félve jegyzem meg, hogy két József Attila-verset is látni vélek ezekben a sorokban. Az egyik az *Este volt és a bőrünk össze-összeért* című költemény: „Rohanó, tüzes vágyak estek belém, / Mikor a bőrünk össze-összeért, [...] / s ti embertelen messzeségek, / Értitek-e az ő szavát, ölét? / Mert már nem bírom el s az egész asszonyt”. A másik pedig a *Végtelen óda*: „Ezer forrás sír végeszakadlan / És jaj, az anyja úgy szereti! / Harsog a tenger, árad a tenger, / Fáradt a lelkem, ölelgeti. / Folytak a könnyek, folytak a percek, / Nem tudni: Hová? Merre? Mivégre? / Harsog a tenger, árad a tenger – / Eltűnik egyszer a Semmiségbe.”

Ákárhog is alakulhatott, a *Blake-hez* című vers a bölcséleti, esetlegesen valóságos tartalmán túl szinte okkult, tartalmilag és stílusát tekintve pedig egyértel-

műen Blake-hez köthető. Mindezeket túl némiképp összeköti Karátsont és Blake-et az is, hogy egy ideig Karátszon Gábort szintén inkább írónak, képzőművésznek, műfordítónak ismerte a szakirodalom, mint költőnek, ahogy Blake is inkább jókezdő rézmetsző hírében állt, mintsem poétaként tartották volna számon.

Az a párhuzam pedig, amire Sturm László mutat rá monográfiájának a Blake-vel foglalkozó részében, talán még finomabb kötődésre utal Karátszon és Blake (valamint jó néhány másik klasszikus) között: „Mint kedvenc alakjait általában – például Goethét, Rembrandtot, Leonardót –, Blake-et is tiszteletbeli kínainak látja, olyannak, aki egyesíti magában keletet és nyugatot.”

Benkő Andrea szavait szintén érdemes megfontolni, amikor a Karátszon-költemények szerepéről ír a teljes életmű tükrében: „Ez az a tartalom, amiről az életmű szól, és ennek a tartalomnak a versek is részesei – mint egy rejtett ösvény a hegyre vezető utak közül.”

Karátszon Gábor költeményei az idő előrehaladtával egyre inkább felvették azt a formát és bonyolult szövési irodalmi jelleget, amely a regényeit, fordításait (képzőművészeti alkotásait is) jellemzi. A misztériumjátékká alakított élet totalitásban élve, szinte beavató jellegű műveket hozott létre. (S ez talán szintén William Blake-vel rokonítja.) Sturm László a monográfiájában talán e beavató, misztikus jelleg miatt idézi Karátszon Gábor gondolatait a *Ji king Kommentárok II.* kötetéből: „a *ji king*gel foglalkozni veszedelmes [...] a *ji king* elfelejtésének útján tovább menetelni is veszedelmes, veszedelmes az egész okkult világ, úgy ahogy van, nem tudni arról, hogy okkult (rejtett) világban élünk, a legveszedelmesebb”.

Kicsit olyan ez a figyelmeztetés, mintha Hamvas Bélát olvasnánk, akinek a műveivel (legalábbis Konfucius-fordításával bizonyosan) már igen fiatalon találkozott, vagy mintha – kissé kevésbé elegáns hasonlatot használva – Eliphas Levi figyelmeztetne bennünket az okkult világ vonzóerejéről. Ám újszövetségi szakasz is felmerülhet a sorok kapcsán, Lukács 9,62-t idézve: „Aki az eke szarvára teszi a kezét, és hátratekint, nem alkalmas az Isten országára.”

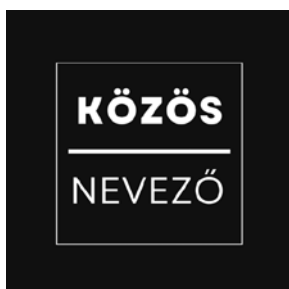
Mindenesetre akár a válogatott verseket, akár az érett irodalmi műveket, regényeket, fordításokat olvassa valaki Karátszon Gábortól, valóban úgy érezheti magát, mintha belecsöppenne egy igaz üvegyöngyjátékba, és a megnyíló művészi tájban közelről lesheti el a Magister Ludi finom kézmozdulatait, s másodkézből ugyan, de mély tudásra szert téve tájékozódhat a nyugati-keleti költőóriások, filozófusok már-már hermetizmusba oltott gondolatai felől. Ráadásul mindez nem kísérlet. Megmutatkozott valóság. (*Karátszon Archívum, Kortárs Könyvkiadó, Petőfi Media Group, 2024*)

Pontosítás

Olvasóink kérdésére válaszolva:

Fábián László (1940) több fontos regény szerzője, a Kortársban korábban szépirodalmat és szépirodalmi témájú esszéket publikált.

Fábián László (1978) középiskolai vezető tanár, kutató tanár, közoktatási szakértő, a Kortársban ebben a témában publikált írásokat, pár évvel ezelőtt a Tansarok sorozatban és a 2025/03. számban.

Közös nevező

a Kortárs Online podcast-műsora

Meghallgatható
Spotify-on, YouTube-on és Apple Podcastson

Spotify

YouTube

Apple Podcasts

A Közös nevező podcast-sorozat eddigi adásai:

22. Szubjektív igazságok | Beszélgetés a tárgyalótermi filmdrámákról Lubianker Dáviddal
21. Játékba kerülni | Beszélgetés a játéktudományokról Hlavacska Andrással, Krek Norberttel, O. Réti Zsófiával
20. „Körülöttem mindig jó hangulat volt” | Beszélgetés Ungár István jazz-zenésszel
19. „Menet közben alakul ki” | Beszélgetés a tanárképzésről Fábián Lászlóval
18. A ház, ami soha nem megy ki a divatból? | Beszélgetés a Kádár-kockákról Hanka Nórával
17. „Ami a földön mindenkit örülten érdekel” | Futball és irodalom
16. Világvége a filmvásznon | A posztapokaliptikus filmekről Lubianker Dáviddal beszélgetünk
15. Az ember kihagyható? | Beszélgetés a mesterséges intelligenciáról Almási Zsolt egyetemi oktatóval
14. Fiúk a Moszkva térről | Vendégünk Berta Zsolt író, dalszövegíró

Legutóbbi adásainkat ajánljuk kedves olvasóink figyelmébe!

